

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

GRETA TARUTIENĖ

Vaiko teisių apsaugos iššęstinių studijų programa

PAGALBA VAIKUI ATSKYRUS JĮ NUO BIOLOGINĖS ŠEIMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė

Kaunas, 2023

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PAGALBOS VAIKUI, ATSKYRUS JĮ NUO BIOLOGINĖS ŠEIMOS, TEORINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI.....	9
1.1. Biologinės šeimos reikšmė vaiko gyvenimui	9
1.2. Vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybės	13
1.3. Vaiko situacija ir pagalbos jam poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos	20
1.4. Pagalbos teikimas vaikui	25
2. PAGALBOS VAIKUI, ATSKYRUS JĮ NUO BIOLOGINĖS ŠEIMOS, TEIKIMO EMPIRINIS TYRIMAS	45
2.1. Tyrimo metodologija.....	45
2.2. Tyrimo duomenų analizė	49
2.2.1. Pagalbos vaikui poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.....	49
2.2.2. Teikiama pagalba vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.....	57
2.2.3. Pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimas.....	72
2.3. Diskusija	75
IŠVADOS	80
REKOMENDACIJOS	82
LITERATŪRA	83
SANTRAUKA.....	93
SUMMARY.....	94
PRIEDAI.....	96

IVADAS

Aktualumas ir naujumas. Vaiko teisių užtikrinimas yra Europos Sąjungos prioritetų centre ir įtvirtintas Europos Sąjungos vaiko teisių strategijoje (2021). Nauja tai, kad pirmą kartą su vaikais susijusi politika turi būti kuriama dalyvaujant vaikams. Išklaudyta daugiau nei 10 000 vaikų nuomonė, o po konsultacijų su jais, pagrindinė ataskaita pateikta internetiniame renginyje, dalyvaujant vaikams (ES vaiko teisių strategija ir Europos vaiko garantijų sistema, 2021).

Vaiko teisė gyventi šeimoje pripažinta Europos Sąjungos ir Europos Tarybos teisės aktuose (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1992; Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2016; Europos žmogaus teisių konvencija, 2021; Europos Sąjungos vaiko teisių strategija, 2021 ir kt.) bei nacionaliniuose teisės aktuose (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996; Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003; Vaiko gerovės 2022-2023 metų veiksmų planas, 2022 ir kt.). Vaiko teisių apsaugos pagrinduose atsižvelgiama į šeimos ryšių svarbą vaikui, įskaitant vaiko teisę bendrauti su savo tėvais. Kita vertus, kai fizinė ir psichinė vaiko gerovė šeimoje pažeidžiama, šeimos atsakomybė dėl vaiko gerovės dalijasi valstybė. Vaikas, netekęs tėvų globos, yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių. Valstybės pagalba vaikui siekiama tenkinti vaiko prigimtinius poreikius, kurių nesugebėjo užtikrinti jo biologinė šeima. Kai tėvų ir vaikų santykiai patiria sunkumų, kiekvienoje šalyje organizuojama pagalba.

Lietuvoje vaikų gerovė remiasi trimis principais (Vaikų gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003, p.1.1.2): „vaiko teise į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą“. Teisė į apsaugą suprantama kaip „teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą“. Vaikui suteikta teisė „būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto“. Jis turi teisę į aprūpinimą, kai vaikui yra pavojus patirti skurdą, „tėvų smurtą ar įsitraukti į nusikalstamą veiklą“. Vaiko dalyvavimas aiškinamas kaip galimybė vaikui reikšti nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje.

Pagalbos vaikui ir šeimai organizavimo pagrindai nustatyti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996). Siekiant kuo geriau saugoti ir ginti vaiko interesus bei taisyti vaiko teisių apsaugos mechanizmo spragas, šis įstatymas buvo ne kartą keistas. Itin reikšmingi šio teisės akto pakeitimai įvyko 2018 metais, kai buvo centralizuotas vaiko teisių apsaugos sistemos valdymas ir koordinavimas, atsirado naujovės, susiję su vaiko interesų įgyvendinimu šeimos kontekste bei uždraustas visų rūšių smurtas prieš vaikus. Pakeitimais siekiama vieningai valdyti vaiko teisių apsaugos mechanizmą, tame tarpe, plėtoti ir tobulinti kompleksinių paslaugų vaikui ir jo šeimai sistemą. Vėlesniais Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2020 m. ir 2022 metų pakeitimais įteisintos nuostatos didesnę dėmesį skyrė ne pagalbai šeimai, bet sunkumus patiriančiam vaikui.

Moksliniuose tyrimuose pažymima, kad vaiko teisių apsaugos reglamentavime pirmą kartą aiškiai aprašyta vaiko paėmimo iš tėvų tvarka, nustatyti tokio paėmimo kriterijai, o įvesta nauja vaiko laikinosios priežiūros priemonė perkelti vaiką pas giminaičius ar emociniais ryšiais susijusius asmenis nustatytam laikotarpiui, yra mažiau traumuojanti vaikus (Žalimienė, Gvaldaitė, Gevorgianienė, Petružytė, Seniutis ir Šumskienė, 2020); įteisinta vaiko laikinąją priežiūrą siekiama labiau vaiką apsaugoti nuo atskyrimo nuo šeimos, net ir nustačius pažeidimus (Stepanova, 2020), atsisakius grėsmės lygio nustatymo, vietoj jo įvedus vaiko situacijos vertinimą, siekiama padėti šeimai prevenciškai, atsižvelgiant ne tik į grėsmes, bet ir šeimos bei vaiko stiprybes (Blaževičiūtė ir Vitkutė-Zvezdinienė, 2019), tampa svarbu aiškintis vaiko poreikius ir atsižvelgiant į jo interesus priimti sprendimus dėl jo saugumo ir gerovės, pabrėžiama aktyvaus vaiko dalyvavimo su juo susijusios veiklos planavime svarba, jo įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus (Tamutienė, 2018). Taigi, remiantis Down (2020) galima teigti, kad vaiko gerovei tampa svarbus struktūrinis ir sisteminis požiūris.

Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimui svarbi ir 2007 metais Lietuvos Respublikos vyriausybės patvirtinta Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija (2007) bei jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metais planas (2007), kuriuos įgyvendinant, 2008 metais Lietuvoje pradėta vykdyti institucinė vaikų globos namų pertvarka, pereinant nuo institucinės globos prie šeimoje teikiamų paslaugų, siekiant globos namuose augančius vaikus kuo labiau priartinti prie šeimos modelio. Siekiant koordinuoti veiksmus ir išlaikyti proceso nuoseklumą, parengtas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2023 metų veiksmų planas (2014).

Vaiko teisių apsaugos teisiniai pagrindai ir vykstantys reglamentavimo pokyčiai atskleidžia didėjančią valstybės iniciatyvą suteikti pagalbą tiesiogiai vaikams, kai tuo negali pasirūpinti vaiko biologiniai tėvai.

Šio darbo temos aktualumas grindžiamas ne tik teisinio reguliavimo pokyčiais, bet ir pagalbos vaikams teikimo apimtimis šalyje. Lietuvos vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis (2022), vaikų, kurių tėvams apribota tėvų valdžia, ar kurie atskirti nuo tėvų, skaičius mažėja (2020 m. – 889, 2021 m. – 36, 2022 m. – 872), o skaičius asmenų, kuriems panaikintas tėvų valdžios apribojimas ar atskyrimas (2020 m. – 707, 2021 m. – 41, 2022 m. – 735) auga. Iš vienos pusės, tai atskleidžia nežymiai didėjančią tėvų motyvaciją susigrąžinti vaikus, kita vertus, tik nedaugelis tėvų buvo motyvuoti ir sugebėjo panaikinti priežastis, dėl kurių jie buvo atskirti nuo vaikų (VVTĮT veiklos ataskaita, 2022).

Moksliniuose tyrinėjimuose pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, temos aktualumas atskleidžiamas analizuojant biologinės šeimos reikšmę vaikui (Tamutienė, Kirka, Jogaitė ir Auglytė, 2020; Stanton, 2013; Kamilevič-Rucińska, 2019; Roostin, 2018; Down, 2020; Naujanienė

ir Ruškus, 2020; Griciūtė, 2017 ir kt.), aplinkybės, dėl kurių kyla poreikis padėti vaikui (Augutavičius, 2019; Naujanienė ir Ruškus, 2020; Gudžinskienė ir Augutavičius, 2018; Kuprėnaitė, Lubienė ir Janaudytė, 2019; Katiševskaja ir Naujanienė, 2021 ir kt.), žalą, kurią patiria vaikas, atskyrus jį nuo biologinės šeimos (Tamutienė ir kt., 2020; Humphreys, 2019; Hulsey ir Grindel, 2018 ir kt.). Pažymima, kad vaiko atskyrimas nuo jo biologinės šeimos yra žalingas vaikui, nes kai šalia nėra tėvų, kyla pavojus prieraišumo ryšiui, tai neigiamai veikia vaiko psichinę sveikatą ir vystymąsi (Wood, 2018), vaikams dažnai kyla prisitaikymo problemos (Dijk ir kt., 2020), sutrikus šeimos struktūrai, kinta psichosocialinė vaiko gerovė (Zhao, Wang, Zhou, Jiang, Heskett, 2018), ypač skaudžiai atskyrimą nuo tėvų vaikai išgyvena paauglystės laikotarpiu (Fuhrmann, Knoll, Blakemore, 2015; Pfeifer & Galvan, 2018; Fair, Graham & Mills, 2018 ir kt.).

Temos aktualumą pagrindžia ir aplinkybės, dėl kurių vaikas patenka į situaciją, kai jam reikia padėti. Tai gali būti tėvų netinkamas elgesys, mirtis, išsiskyrimas ar skyrybos. Tokie vaikai dažniausiai uždari, niekuo nepasitiki, bijo, nieko neprašo, labai išgyvena savyje, nes neturi artimo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti (Wood, 2018; Tamutienė ir kt., 2020); jaučia emocinę kančią (Zhao et al., 2018), mažiau vertina save, prasčiau mokosi (Dijk et al., 2020), todėl svarbu suprasti kiekvienos situacijos unikalumą, išnagrinėti aplinką ir teisingai įvertinti vaiko atskyrimo neišvengiamumą, pagalbos poreikį ir jos teikimą (Humphreys, 2019).

Temos ištirtumas. Nors mokslinėje literatūroje analizuojami su vaikų apsauga susiję aspektai, tačiau pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, srities tyrinėjimų nėra daug. Dažniausiai tyrinėjama pagalba šeimai, tėvams, o pagalbos vaikams aspektai aptariami šeimos ir tėvų kontekste, dažniausiai tyrinėjama kuri nors viena problema, susijusi su šia tema, pavyzdžiui vaiko atskyrimo nuo šeimos priežastys bei aplinkybės, tačiau tyrimų apie pagalbą vaikui, jį atskyrus nuo šeimos stokojama, pasigendama kompleksinių šios srities tyrinėjimų.

Tėvų ir vaikų atskyrimo priežasčių tyrinėjimuose pažymima, kad, atsižvelgiant į įvairias tėvų ir vaikų atskyrimo priežastis, šiuos vaikus veikia skirtingi rizikos veiksniai ir pasekmės, tačiau visais atvejais nuolatinis gyvenimas šeimoje yra geresnis nei laikinoji globa (Humphreys, 2019), o netekusiems tėvų vaikams didėja rizika susirgti depresija, gali kilti potrauminio streso sutrikimas, formuotis socialinis uždarumas, nerimas, sumažėti savigarba, vystytis elgesio sutrikimai, kilti mintys apie savižudybę. Todėl norint geriau suprasti tokio atskyrimo poveikį, svarbu išnagrinėti aplinką iki vaiko atskyrimo nuo tėvų, atskyrimo neišvengiamumą vaiko gerovei ir vaiko apgyvendinimą po jo atskyrimo nuo biologinių tėvų (Hulsey & Grindel, 2018). Kai kurie mokslininkai siūlo labiau atsižvelgti į tėvų ir vaikų atskyrimo poveikį vaikams pagal tai, kokio amžiaus jie buvo atskirti (Pfeifer & Galvan, 2018; Fuhrmann, Knoll & Blakemore, 2015), nes tai turi reikšmės prieraišumui (Fair et al., 2018; Wood, 2018). Tyrinėjant tėvų migracijos įtaką vaikų psichosocialinei gerovei ir kaip šiuo atveju veikia vaikus sutrikusi šeimos struktūra, išskiriamos šios esminės kategorijos: tėvų ir vaikų

atsiskyrimo priežasties suvokimas, emocinis sutrikusio ryšio su tėvais poveikis, senelių vaikų priežiūros iššūkiai ir vaiko gerovė, sunkumai paliktoje šeimoje (Zhao et al., 2018). Skyrybų poveikio vaikams tyrimuose pažymima, kad išsiskyrusių šeimų vaikams dažniau kyla prisitaikymo problemos (Dijk et al., 2020). Organizuojant pagalbą vaikui, pažymima struktūriškumo ir sistemiškumo reikšmė Down (2020).

Lietuvoje pagalbos vaikui teikimo tyrinėjimams reikšminga Tamutienės ir kt. (2020) atlikta empiriniais duomenimis pagrįsta Lietuvos vaiko teisių apsaugos ir gerovės analizė iki vaiko teisių apsaugos reformos ir po jos. Nustatyta, kad smurto atveju siekiant išpildyti dvigubą reikalavimą - išsaugoti vaikui šeimą ir apsaugoti jį nuo smurto šeimoje – įsijungia kontrolės ir kaltinimo mechanizmai, kai didėja popierizmas, biurokratija, nes visi nori apsidrausti nuo kaltinimų. Teigiama, kad tuomet susiduriama su „pražiūrėtu žmogumi“, „zombiniu“ socialiniu darbu, „dokumentiniais“ klientais“, kai tuo tarpu reikia ne tik reikalauti, bet padėti. Teigiama, kad aplinkos ir santykių poveikis vaiko vystymuisi yra esminis, todėl svarbu skirti reikiamą dėmesį ankstyvajai vaikystei ir paauglystei. Vaikas turi turėti žmogų, prie kurio jis būtų prisirišęs, kuriuo galėtų pasitikėti ir į kurį galėtų keiptis ištikus bėdai. Pažymima, kad vaiko apsaugos reforma išskyrė smurtinį įvykį, sustiprino įvykio vadybą ir baudžiamąją intervenciją, kai tuo tarpu prioritetu turėtų tapti trūkstamų paslaugų plėtra, teikiamų paslaugų stiprinimas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Siūloma išgryninti institucijų, dalyvaujančių pagalbos teikime, atsakomybes bei konkretų indėlį į pagalbą vaikui ir šeimai. Siūloma nuo išteklų perskirstymo ir kontrolės pereiti prie rūpinimosi puoselėjančia aplinka ir daugiau investuoti į šią sritį ir šios srities tyrinėjimus.

Budrienės ir Kiaunytės (2021) atliktas pagalbos šeimai, kuriant saugią aplinką vaikui laikinosios globos metu, tyrimas parodė, kad kai nėra artimųjų, kurie galėtų padėti, kai nepadeda bendruomenė, šeimai sunkiau priimti siūlomą pagalbą. Be to, pernelyg didelis specialistų dėmesys šeimai taip pat nemotyvuoja šeimos. Teigiama, kad pagalba šeimai turėtų apimti koordinuotus įvairių sričių specialistų veiksmus, kurie būtų atliekami greitai, kuriant vaikui saugią aplinką, atsižvelgiant į individualią situaciją.

Moksliniuose tyrimuose pažymima, kad svarbu kurti gerus santykius tarp vaiko ir biologinių tėvų ir labai svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir profesinis pasirengimas (Kuprėnaitė, Lubienė, Dikovičiūtė, 2020); siūloma analizuoti vaiko vystymąsi, tėvystės įgūdžius bei socialinę aplinką, siekiant aiškinti vaikui kylančias rizikas (Griciūtė, 2017; Augutavičius, 2019), vaiko atskyrimo nuo tėvų procese svarbu kuo didesnę dėmesį skirti vaikui ir aiškintis, kas geriausia jam, o situacijoje dėl vaiko atskyrimo nuo šeimos ieškoti galimybių išlaikyti vaiką šeimoje (Seniutis, Gvaldaitė, Žalimienė, Gevorgianienė, Charenkova, Šumskienė, Petrušytė, 2021; Gvaldaitė, Šumskienė, Charenkova, 2020).

Teikiant pagalbą vaikui, kai tėvai negali pasirūpinti vaiko gerove ir to imasi valstybė,

praktikoje įgalinama globos sistema, kai vaikui nustatoma laikinoji ir nuolatinė globa ar įvaikinimas bei taikomos šios kompleksinės paslaugos šeimai: pozityviosios tėvystė mokymai, psichologinė pagalba, ugdomi šeimos įgūdžiai ir teikiamos sociokultūrinės, mediacijos, vaikų priežiūros, gerovės konsultantų paslaugos. Prevencinės pagalbos mechanizmu siekiama užkirsti kelią rizikoms bei tėvų ir vaikų atskyrimui dėl pavojaus vaiko sveikatai ar gyvybei.

Mokslinė problema. Pagalbos vaikui problematikoje pristatomi du požiūriai į vaiką ir jo padėtį visuomenėje. Paternalistiniu/globos požiūriu suaugęs žino, kas vaikui geriausia (Grill, iš Gheaus, Calder, Wispelaure, 2018), autodeterminaciniu požiūriu vaiko nuomonė pripažįstama esmine (Joussemet, Landry, Koestner, 2008). Šiuo pagrindu, teorinėse diskusijose dažniausiai kalbama apie į šeimą, arba į vaiką nukreiptas pagalbos sistemas bei iš to kylančias problemas: kai pagalba nukreipiama į tėvus, kyla rizika pražiūrėti vaikus; kai veiksmai sufokusuoti į vaikus, kyla pavojus per greitai atskirti vaiką nuo tėvų, pervertinant grėsmes jo atžvilgiu. Pripažįstama, kad, siekiant padėti vaikui, kraštutinumai žalingi, todėl siūloma juos integruoti, išlaikant balansą tarp šeimos išsaugojimo ir vaiko apsaugos, kai jis skriaudžiamas ar neprižiūrimas tėvų (Tamutienė ir kt., 2020).

Kita vertus, teisinė bazė bei paskirtos atsakingos institucijos patys savaime nereiškia pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, veiksmingumo. Tikėtina, kad praktikoje taikomas teorinis mechanizmas gali strigti dėl nenumatytų faktinių aplinkybių bei ribotų galimybių prie jų prisitaikyti, o siūlomos pagalbos formos ir priemonės negali numatyti visų situacijų, į kurias patenka proceso dalyviai, tame tarpe, vaikai. Šis faktas skatina gilintis į tai, **kokia yra pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, reali praktinė patirtis.** Siekiant ištirti šią problemą, keliama probleminiai klausimai: koks yra pagalbos vaikui poreikis, jam patekus į situaciją, kai jis atskiriamas nuo biologinės šeimos? Kokia pagalba teikiama vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos? Kokie sunkumai kyla, teikiant pagalbą vaikui ir kaip jie sprendžiami? Kaip galima pagerinti pagalbos vaikui teikimą?

Tyrimo objektas – pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, teikimas.

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai atskleisti pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti biologinės šeimos reikšmę vaiko gyvenimui.
2. Apibūdinti vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybes ir pagalbos vaikui poreikį.
3. Pateikti pagalbos vaikui teikimo teorinius ir teisinius aspektus.
4. Atskleisti pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, praktinius aspektus, remiantis socialinių darbuotojų (globos koordinatorių) patirtimis.

Tyrimo metodai.

Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų, susijusių su nagrinėjama tema analizė, siekiant atskleisti biologinės šeimos reikšmę vaiko gyvenimui, vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybes, pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinių tėvų.

Empiriniai: kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūruotą interviu metodą, siekiant atskleisti pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, praktinius aspektus, remiantis socialinių darbuotojų (globos koordinatorių) patirtimis.

Tyrimo rezultatams analizuoti pasirinkta kokybinė turinio analizė.

Darbo struktūra: magistro darbas sudarytas iš įvado, dviejų pagrindinių skyrių (1. Pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, teoriniai ir teisiniai aspektai. 2. Pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, teikimo empirinis tyrimas), išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedų. Darbo apimtis 92 puslapiai be titulinio lapo, turinio ir priedų. Magistro darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 7 lentelės ir 22 paveikslai.

1. PAGALBOS VAIKUI, ATSKYRUS JĮ NUO BIOLOGINĖS ŠEIMOS, TEORINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI

Šioje darbo dalyje siekiama atskleisti biologinės šeimos reikšmę vaiko gyvenimui, aiškinamos vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybės, apibūdinama situacija, į kurią patenka vaikas, kai dėl problemų šeimoje kyla grėsmė jo sveikatai ar gyvybei bei kokios pagalbos poreikis kyla vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos. Atsižvelgiant į šias prielaidas, analizuojamas pagalbos teikimo vaikui įgyvendinimas Lietuvoje.

1.1. Biologinės šeimos reikšmė vaiko gyvenimui

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992) įtvirtinta, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“, „tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“, „valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą“, „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Lietuvos Konstitucinio teismo (LR Konstitucinio teismo nutarimas, 2008) aiškinime šeima yra santykių turinys, o ne forma, todėl šeimos gali būti kuriamos ne tik sudarius santuoką, o ir paremtos šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priimti tam tikras teises ir pareigas, todėl vaiko šeimą gali sudaryti ir kiti asmenys nei biologiniai vaiko tėvai, pavyzdžiui, vaiko patėvis, pamotė, vaiko seneliai, globėjai ir pan., kurie rūpinasi vaiku, turi su juo emocinį kontaktą ir užtikrina jo kaip savarankiškos asmenybės ugdymą.

Moksliniuose tyrinėjimuose šeimos samprata, atsižvelgiant į jos kontekstą, aiškinama įvairiai.

Biologinės šeimos sąvoka apima tradicinės šeimos aiškinimą, kur biologinės tėvystės pagrindas yra kraujo ryšys, siejantis tėvus ir jų vaiką, t. y. šeima, susijusi kraujo ar santuokos ryšiais (Segen's Medical Dictionary, 2012).

Česniutytės (2015) pastebėjimu, šeimos sąvoka ir jos sampratos pobūdis yra nevienareikšmis ir dinamiškas. Autorė nurodo, kad greta įvairių siūlomų šeimos sampratos tipologijų, sociologijoje reikėtų skirti šeimą, kaip socialinį institutą ir realiaame gyvenime praktikuojantį šeiminių darinių. Kai šeimos narys turi tam tikras teises ir pareigas, atitinkančias tam tikras vertybes ir normas, tai vadinama „institucionalizuota šeima“ arba „norminė šeima“, ir tai laikoma „normalia“ šeima. Autorė išskiria šeimą realiaame gyvenime identifikuojančius kriterijus: savitarpio pagalbą/paramą, emocinį artumą, prisirišimą, bendras veiklas ir interesus, bendrą gyvenimą, netolimą atstumą tarp asmenų gyvenamųjų

viėtų, priklausymą tam tikrai bendruomenei ir kitus kriterijus, per kuriuos investuojama į tarpusavio ryšius. Ypač pabrėžiama santykių tarp tėvų vaikų – kraujo ir santuokos ryšių svarba.

Adaškevičienės ir Strazdienės (2013) nuomone: „šeima – svarbiausia tautos ląstelė, kurioje dedami vaiko sveikatos pamatai, formuojami fiziškai aktyvios, kūrybingos asmenybės bruožai“.

Park, Alber-Morgan, Fleming (2011) pasiūlyta šeiminių praktikų sąvoka siūlo pažvelgti į šeimą kaip į procesą, apimančią aktyvų tarpusavio santykių su kitais šeimos nariais kūrimą: tradicijas, ritualus, socialinius veiksmus ir kitas šeimines praktikas, palaikančias socialinius ryšius ir kuriančias šeimą.

Bengtson (2001) koncepcijoje pagrindinė šeimos funkcija – jaunos kartos ugdymas ir vertybių perdavimas iš kartos į kartą. Pažymima, kad šeimai būdingi ne tik ryšiai, bet ir tikslingas procesas.

Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta, kad vaiku laikomas žmogus iki 18 metų (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Požiūris į vaiką yra esminis veiksnys, tiesiogiai susijęs su suaugusiųjų veiksmais vaiko atžvilgiu ir jo padėtimi visuomenėje. Istoriskai požiūris į vaiką keitėsi, o kartu keitėsi ir suaugusiųjų elgesys vaiko atžvilgiu, jo statusas visuomenėje. Dėmesys vaikui itin sustiprėjo po Jungtinių Tautų priimtą Vaiko teisių konvenciją, kurioje tiek vaikui, tiek aplinkai skirtas didelis dėmesys (Tamutienė ir kt., 2020).

Pagrindinė užduotis užtikrinti vaiko priežiūrą, fiziologinius poreikius ir auklėjimą, tenka tėvams. Toliau plečiant šią veiklą, tampa svarbu tenkinti vaiko psichologinius ir socialinius poreikius, jį lavinti, ruošti savarankiškam gyvenimui, ugdyti savarankiškumą, siekiant sukurti optimalias, adekvačias ir įmanomas vaiko raidai sąlygas (Kamilevič-Rucińska, 2019).

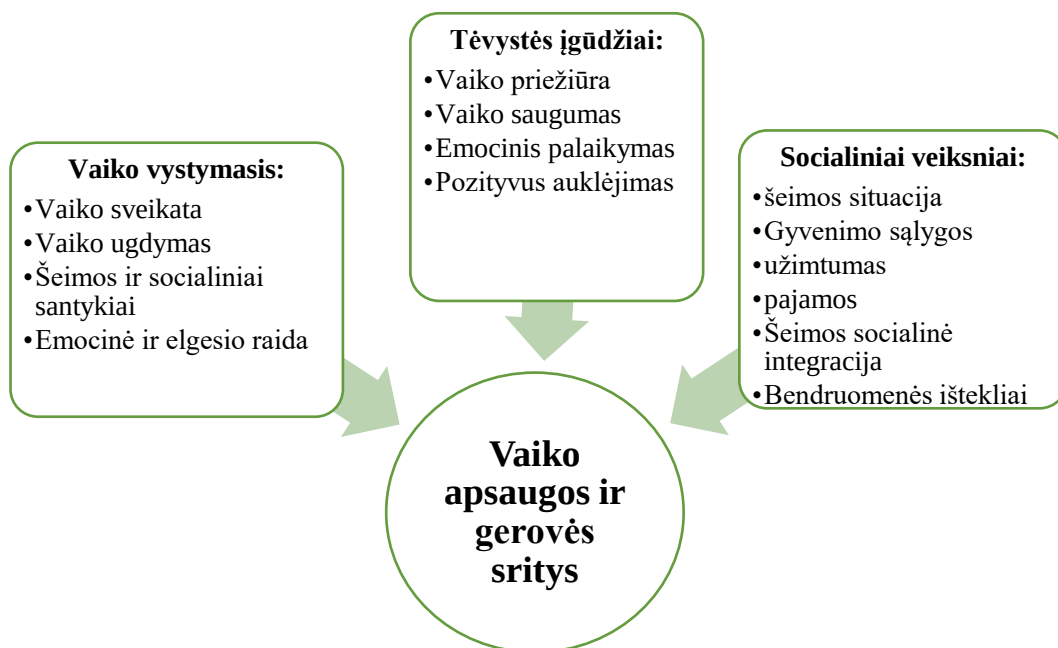
Stanton (2013) nuomone, šeima patenkina prigimtinių poreikį kažkam priklausyti, joje sukurti socialiniai ir psichologiniai ryšiai sudaro palankesnes sąlygas vaiko asmenybei ugdyti, ir būtent šeima, o ne institucija, geriausiai atitinka vaiko interesus.

Roostin (2018), šeimos įtakos vaiko raidai tyrinėjimuose pažymi, kad šeimos aplinka yra pirmoji edukacinė aplinka, kurioje vaikas gauna pirmąsias žinias. Teigiama, kad iš esmės vaikų prigimtis yra išvestinė iš abiejų tėvų, nes tėvai tampa vaiko pirmaisiais mokytojais, turinčiais galimybę formuoti vaiko vertybes ir normas, kuriomis jis vadovausis savo gyvenime. Pastebima, kad vaiko santykiai šeimoje daro poveikį daugeliui dalykų bei formuoja požiūrį į kitus apskritai. Išskirtos priežastys, kodėl šeimos įtaka svarbi vaiko raidai:

- šeima yra pirmoji socialinė grupė, kuri tampa vaiko tapatybės centru;
- šeima yra pirmoji aplinka, supažindinanti vaiką su gyvenimo vertybėmis;
- tėvai yra reikšmingi asmenys vaiko asmeniniam vystymuisi;
- šeima – institucija, palengvinanti pagrindinius žmogaus poreikius (fizinius-biologinius, socialinius-psichologinius);
- vaikas didžiąją laiko dalį praleidžia šeimos aplinkoje.

Down (2020) požiūriu, vaikų raidos, lygybės, socialiniai bei ekonominiai poreikiai iš šeimų veda į sistemas, kuriomis šeimos remiasi, augindamos vaikus. Atitinkamai tose sistemose šeimos yra vaikų paramos centras.

Griciūtė (2017) pažymi, kad vaiko gerovė aiškinama kaip visuma vaiko, šeimos ir socialinių veiksnių, užtikrinančių sėkmingą vaiko vystymąsi ir saugumą, atsižvelgiant į vaiko individualius poreikius. Autorės skiriamos esminės vaiko apsaugos ir gerovės sritys apima vaiko vystymąsi, tėvystės įgūdžius ir socialinių veiksnių grupes (1 pav.).

Šaltinis: parengta pagal Griciūtę (2017)

1 pav. Vaiko apsaugos ir gerovės sritys

Vaiko poreikių vertinimo tyrinėjimuose (Naujanienė ir Ruškus, 2020) vaiko gerovę apibūdina vaiko raidą, tėvystės gebėjimus ir aplinką charakterizuojantys veiksniai (1 lent.).

1 lentelė. Vaiko gerovės veiksniai

Veiksniai	Trumpas apibūdinimas
Raidos poreikiai	Sveikatos dimensija: vaiko fizinis ir psichinis augimas ir vystymasis, genetiniai veiksniai, sveikatos priežiūros pagalba, mityba, fizinis aktyvumas, skiepai, vizitai pas stomatologą, akių gydytoją, konsultavimas (įskaitant lytinį švietimą)
Tėvystės gebėjimai	Stabilios šeimos aplinkos vaikui suteikimas, skatinant vaiko raidą ir užtikrinant saugų prierašumą prie pirminių globėjų, siekiant optimalios raidos. Tai nenutrūkstamas saugus prierašumas, nuolatinės emocinės šilumos teikimas, tokio pat pobūdžio atsakas į tokio pat pobūdžio elgesį. Tėvų reakcija turi keistis vaikui augant. Vaiko skatinimas palaikyti ryšius su šeimos nariais ir kitais svarbiais asmenimis.
Aplinkos veiksniai	Bendruomenės resursai, apimantys visus patogumus ir paslaugas, esančias kaimynystėje, įskaitant universalias pirminės sveikatos priežiūros, dienos priežiūros ir mokyklos paslaugas, žaidimų vietas, transportą, parduotuves ir laisvalaikio praleidimo galimybes. Prieinamumas ir resursų standartas bei jų poveikis šeimai.

Šaltinis: parengta pagal Naujanienę ir Rušką (2020)

Apibendrinant, vaiko gerovės veiksniai apima vaiko raidos, tėvų gebėjimų ir aplinkos išteklių ypatumus, kuriuos galima apibūdinti kaip sveikatos dimensiją, stabilią šeimos aplinką su išvystytais tėvystės įgūdžiais bei aplinkos/bendruomeninius išteklius. Mokslininkų (Naujanienės ir Ruškaus, 2020; Gričiūtės, 2017) išskirtos vaiko gerovės sritys ir jas identifikuojantys veiksniai atskleidžia, kad vaiko gerovė glaudžiai susijusi su šeima ir nuo jos priklauso.

Drobelienė ir Dukynaitė (2016) pažymi, kad šeima pati savaime yra vertinga, todėl turi gebėti suteikti gerovę savo nariams. Modernioje visuomenėje, atsižvelgiant į tai, kad nuo vaiko gerovės priklauso visuomenės gerovė, siūlomos metodikos, padedančios kurti teigiamus santykius šeimoje. Plačiausiai taikoma pozityviosios tėvystės metodika, padedanti tėvams ugdyti gerąsias vaiko savybes, atsižvelgiant į vaiko gabumus, skatinti vaiką pasitikėti savimi, ugdyti savarankiškumą, atsakingumą, gebėjimą tinkamai reikšti jausmus.

Kamilevič-Rucińska (2019), tyrinėjusi tėvų vaidmenį ugdant vaikus, pažymi, kad šiuolaikinė tėvystė svyruoja tarp tradicijos ir modernumo ir yra nukreipta nuolatiniame siekiui gerinti gyvenimo kokybę, kartu išsaugant vidinį jos narių individualumą. Visa tai turi didelę įtaką teisingų šeimyninių ryšių formavimui ir emociniam vaikų vystymuisi.

Tėvų savarankiškumo aspektus ir jų poveikį vaiko elgsenai tyrinėję Kieslinger, Wartha, Polatos, Steinacker, Kobel (2021) nurodo, kad tėvai atlieka svarbų vaidmenį, rūpindamiesi vaikų elgsenai ankstyvaisiais jų gyvenimo metais. Pastebėta, kad didelis tėvų subjektyvus įsitikinimas arba tikėjimas savo sugebėjimais būti gerais tėvais ir daryti įtaką vaikui taip, kad būtų skatinama jo sveikata ir sėkmė, įgyjamas praktikuojant veiksmingus tėvystės įgūdžius ir atvirkščiai, tėvams, kurie mažai tiki savo sugebėjimais, sunkiau veiksmingai išspręsti sudėtingas auklėjimo problemas. Nustatyta, kad didelis pasitikėjimas savo jėgomis veikia tėvų kompetenciją, vaiko vystymąsi ir prisideda prie auklėjimo sėkmės.

Fang, Boelens, Windhorst, Raat, Grieken (2021) atlikta veiksmų, susijusių su tėvystės veiksmingumu, sisteminė analizė atskleidė, kad yra ryšys tarp tėvų streso, depresijos, vaiko temperamento, namų ūkio pajamų, suvoktos socialinės paramos ir tėvų pasitikėjimo savo jėgomis indeksu.

Scrimin, Osler, Pozzoli, Moscardino (2018) nuomone, vaiko gerovei fizinių, emocinių, socialinių ir akademinų rezultatų požiūriu didelę įtaką daro aplinkos ypatybės. Teigiama, kad kai vaikui iškyla problemos, šeima ir jos palaikymas turėtų tapti apsauginiu veiksmu vaikui.

Kita vertus, Kuprėnaitės, Lubienės ir Dikovičiūtės (2020) pastebėjimu, nors vaikui gyventi su biologiniais tėvais yra tarsi savaime suprantama, tais atvejais, kai tėvai nenori ar negali pasirūpinti savo vaikais ir užtikrinti jiems gerovės, vaiko interesus ir gerovę užtikrinti imasi valstybė.

Apibendrinant, biologinė šeima yra pirmoji vaiko socialinė grupė ir pirmoji aplinka, kurioje vaikas praleidžia daugiausiai laiko, o tėvai yra artimiausi vaikui žmonės. Tėvai kuria pirmąją vaiko

aplinką ir yra atsakingi už vaiko gerovę. Šeima kuriama iš žmonių tarpusavio santykių, todėl jų kokybė, puoselėjamos vertybės, bendravimo stilius, tėvystės įgūdžiai yra vaiko gerovės, jo socializacijos pagrindas. Šeima yra visuomenės pagrindas, socialinis institutas, praktikuojantis šeiminius darinius, santuokos ryšiai, vaiko paramos centras ir apsaugos veiksnys. Joje svarbi tarpusavio atsakomybė, supratimas, emocinis artumas ir prierašumas, pagalba, bendra veikla ir interesai, teisės ir pareigos, biologinis ryšys tarp tėvų ir vaikų. Tėvai savo elgesiu turi parodyti vaikui, kad šeimoje jis visada ras pagalbą ir paramą. Vaiko atžvilgiu tai turi suteikti jo asmenybei savarankiškumo, pasitikėjimo ir stiprybės. Vaiko gyvenimas visavertėje šeimoje užtikrina jo psichikos stabilumą ir galimybę vaikui augti ir dvasiškai tobulėti kaip asmenybei. Visai tai rodo labai didelę šeimos reikšmę vaiko gyvenimui.

1.2. Vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybės

Šeimos, nesugebančios užtikrinti vaiko apsaugos ir gerovės esminėse jo gyvenimo srityse, patiria riziką pažeisti vaiko teisę ir poreikį augti saugioje artimiausioje aplinkoje.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) pažymima, kad „vaiko tėvų teisės ir pareigos yra prigimtinės. Vaiko tėvai turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis auginti ir auklėti savo vaikus. Vaiko tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą teisės ir pareigos apibrėžtos Konstitucijoje, Civiliniame kodekse, Švietimo įstatyme, Vaiko teisių pagrindų įstatyme, kituose įstatymuose ir teisės aktuose“ (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Socialinės apsaugos atžvilgiu socialinė rizika apima įvairius kontekstus. Šeimos kontekste socialinė rizika apibūdinama kaip „veiksniai ir aplinkybės, dėl kurių asmenys (šeimos) patiria ar yra pavojus jiems patirti socialinę atskirtį: suaugusių šeimos narių socialinių įgūdžių tinkamai prižiūrėti ir ugdyti nepilnamečius vaikus (įvaikius) stoka ar nebuvimas; nepilnamečių vaikų (įvaikių) visapusio fizinio, protinio, dvasinio, dorovinio vystymosi ir saugumo sąlygų šeimoje neužtikrinimas; psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta; smurtas; išnaudojimas prekybai žmonėmis; įsitraukimas ar polinkis įsitraukti į nusikalstamą veiklą; piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis; priklausomybė nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų, azartinių lošimų; elgetavimas, valkatavimas, benamystė; motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje stoka ar nebuvimas“ (Socialinių paslaugų įstatymas, 2021). Augutavičiaus (2019) teigimu, socialinės rizikos šeimos sampratos, vartotos iki 2018 metų liepos mėnesio, pakeitimas į socialinę riziką patiriančios šeimos apibūdinimą, įvedus socialinės rizikos veiksnių ir aplinkybių konceptus, grindžiamas tuo, kad šeimos patiria ne socialinę riziką, o jos veiksniai ir yra veikiamos aplinkybių.

Atvejo vadybos tvarkos apraše (2018) išskirtos šios sritys, pagal kurias turėtų būti vertinami socialinės rizikos veiksniai:

- Vaiko vystymasis: vaiko sveikata (psichinė, fizinė), vaiko ugdymas, šeimos socialiniai santykiai, vaiko emocinė ir elgesio raida.

- Tėvystės įgūdžiai: vaiko priežiūra, vaiko saugumas, emocinis palaikymas ir pozityvus auklėjimas, galimos ar turimos tėvų priklausomybės, proto ar psichinė negalia.

- Socialiniai veiksniai: šeimos situacija, išplėstinė šeima, šeimos gyvenimo sąlygos, užimtumas, pajamos, šeimos socialinė įtrauktis ir vietos bendruomenės ištekliai.

Mokslo tyrimuose siūloma analizuoti įvairius socialinės rizikos veiksnius ir aplinkybes.

Augutavičiaus (2019) pastebėjimu, socialinės rizikos veiksniai pagal savo pobūdį suskirstyti į vaiko sveikatos ir ugdymo, emocinės ir elgesio raidos, šeimos socialinių santykių bei tėvystės įgūdžių ir socialinės aplinkos veiksnius, paaiškina, kokių žinių, įgūdžių ar gebėjimų turi įgyti ar kokias elgsenos, vertybinių nuostatų charakteristikas turi pakeisti tėvai, siekiant panaikinti kylančias rizikas.

Griciūtė (2017) siūlo analizuoti tokius rizikos veiksnius, atsižvelgiant į vaiko gerovės sritis:

- vaiko vystymasis: rūpinimasis vaiko sveikata (lankymasis pas šeimos gydytoją, reikiamų sveikatos paslaugų užtikrinimas, šeimos gydytojo keitimas), rūpinimasis vaiko fizine ir psichikos sveikata bei tėvų įtaka vaiko sveikatai, ugdymo įstaigos, pamokų lankymas, mokymosi rezultatai, dalyvavimas popamokinėje veikloje, vaiko dienotvarkės intensyvumas, ugdymo priemonių turėjimas, profesinis ugdymas, šeimos sudėtis ir vaiko santykiai su tėvais ir kitais artimaisiais, tėvų sprendimas gyventi atskirai, vaiko teisė bendrauti su kartu negyvenančiais tėvais, vaiko santykiai su globėjais, ryšiai su artimaisiais, emocinė būseną, prierašumas ir vaiko elgesys;

- tėvystės įgūdžiai: bendra sveikatos priežiūra, vaiko higiena, dienos ir miego režimas, mityba, apranga, asmeninė erdvė, tvarka ir švara, ugdymosi ir socializacijos sąlygos, apsauga nuo traumų ir smurto, taisyklės ir ribos, ryšio su tėvais saugumas ir trukmė, gebėjimas suprasti vaiką ir jo poreikius, bendravimo kokybė ir bendras laikas, gebėjimas auklėti ir drausminti vaiką, žeminančių bausmių taikymas, gebėjimas valdyti savo emocijas ir jausmus, vaiko savarankiškumo ir pagalbos pusiausvyra;

- socialiniai veiksniai: vaiko ir tėvų patirtys, sveikatos būklė, negalia, smurtas šeimoje, priklausomybės, nusikalstama veikla, konfliktai, bendravimo ir socialiniai įgūdžiai, šeimos paramos tinklo turėjimas, kitų asmenų pagalba, laikinas būstas, persikraustymai, iškeldinimai, benamystė, žaidimo erdvių ir žaislų saugumas, švara, sanitarinių mazgų buvimas, vandens kokybė, pagrindiniai patogumai ir erdvės pritaikymas vaiko poreikiams, vaikui reikalingų daiktų turėjimas, gyvenamoji vieta, susisiekimo galimybės.

Naujanienė ir Ruškus (2020) siūlo skirti šias vaiko ir šeimos gerovės problemų grupes: vaiko nepriežiūrą ir smurtą prieš jį, apleidžiančią tėvystę, paslaugų neprieinamumą (2 lent.).

2 lentelė. Vaiko ir šeimos gerovės problemų grupės

Problemų grupės	Požymiai
Vaiko nepriežiūra ir smurtas prieš jį	Psichologinis smurtas prieš vaiką. Vaiko interesų nepaisymas. Fizinis smurtas prieš vaiką, grubus ar žiaurus tėvų/globėjų elgesys. Vaiko išnaudojimas, įskaitant ir seksualinį. Vaiko priklausomybės. Vaiko įžeidimai, žeminančios bausmės. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1995) nepaisymas. Vaiko negalia.
Apleidžianti tėvystė	Tėvų tėvystės įgūdžių stoka. Tėvų priklausomybės. Tėvų patiriamas socioekonominis stresas (nedarbas, skurdas ir pan.). Vaiko priežiūros nebuvimas, nerūpestingas tėvų/globėjų elgesys. Tėvų/globėjų fizinė, intelekto negalia ar psichinės ar fizinės sveikatos sutrikimai. Menki išplėstinės šeimos ryšiai ar išplėstinės šeimos nebuvimas.
Paslaugų nepakankamumas	Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl socialinių paslaugų šeimai neprieinamumo. Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl švietimo paslaugų neprieinamumo. Neužtikrintos vaiko raidos galimybės dėl sveikatos paslaugų neprieinamumo.

Šaltinis: parengta pagal Naujanienę ir Ruškų (2020)

Vaiko ir šeimos gerovės problemų grupėse: vaiko nepriežiūra ir smurto prieš jį bei apleidžianti tėvystė parodo, kad pagrindinės problemos yra susiję su tėvų nesirūpinimu vaiku, tėvų vidinės problemos bei neigiamas išorinės aplinkos poveikis jų gyvenimui, institucijų vaidmuo, teikiant pagalbą vaikui, iškilus problemoms šeimoje. Kitaip sakant, tai vaiko gerovę formuojančios sritys, apjungiančios vaiko gyvenimui reikšmingas dedamąsias, kurių pagrindu nustatomi socialinės rizikos veiksniai

Naujanienė ir Ruškų (2020), analizavę vaiko ir šeimos gerovę praktikoje, pažymi, kad praktikoje dominuojanti problema akcentuoja tėvų disfunkcinį elgesį. Tuo tarpu paslaugų neprieinamumo problema pasireiškia retai, nes, kaip pastebi tyrimo autoriai, nepavyksta atpažinti problemų priežasčių. Tyrėjai problemą traktuoja kaip disfunkcinę tėvystę, akcentuojant menkus tėvystės įgūdžius, tėvų piktnaudžiavimą alkoholiu ir kitomis psichotropinėmis medžiagomis ir iš to kylančią vaiko nepriežiūrą ir apleistumą. Apleidžianti tėvystė matoma kaip pagrindinė problema, dėl kurios kyla kompleksinės pagalbos vaikui ir (arba) šeimai poreikis.

Moksliniuose tyrinėjimuose, aiškinant visuotinį tikrovės reiškinių tarpusavio ryšį, laikomasi įsitikinimo, kad kiekvienas įvykis turi savo priežastį, o priežasties ir padarinio ryšiai yra būtini (Kanišauskas, Juozelis, 2018). Tuo remiantis, galima daryti prielaidą, kad aplinkybės susiformuoja dėl priežasčių, kurių sąveikoje patiriamos tam tikros pasekmės.

Vaiko atskyrimo nuo jo biologinės šeimos aplinkybės suformuoja priežastys, kurios moksliniuose tyrinėjimuose aiškinamos įvairiai. Gudžinskienės ir R. Augutavičiaus (2018) pastebėjimu, socialinės rizikos veiksniai patiriančiose šeimose gyvenantys vaikai yra pažeidžiami, poreikiai nėra visiškai tenkinami arba išvis netenkinami, todėl vaikai susiduria su įvairiomis socialinėmis, fizinėmis, psichologinėmis problemomis.

Kuprėnaitės, Lubienės ir Janaudytės (2019) pastebėjimu, daugėja šeimų, nesugebančių patenkinti savo vaikų poreikių, nes dėl nedarbo, alkoholio vartojimo, nepritekliaus jose nėra

susiformavęs doro šeimyninio gyvenimo modelis, trūksta socialinių įgūdžių pasirūpinti vaikais, nėra susiformavę pilnaverčiai tėvų ir vaikų santykiai. Autorių atliktas tyrimas leido išskirti aktualiausias problemas šeimose, patiriančiose riziką, kurioms būtina pagalba, ypač ugdant tėvų savarankiškumą, tėvystės, kasdieninius ir darbinius įgūdžius, tai yra:

- svarbiausių šeimos funkcijų nevykdymas (dėl lėšų stokos, piktnaudžiavimo alkoholiu, nesugebėjimo gyventi kitaip);
- šeimos ūkio tvarkymo, vaikų auklėjimo ir socializacijos problemos (nesugebama patenkinti emocinių ir fizinių vaikų reikmių);
- elementariausių socialinių įgūdžių bendrauti su vaikais bei vaikų priežiūros ir ugdymo įgūdžių neturėjimas (neturėjimas žinių, kaip prižiūrėti vaiką, kaip išmokyti jį tvarkos, kaip išreikšti jausmus, įveikti krizes);
- nežinojimas, kaip elgtis, kilus sunkumams.

Katiševskaja ir Naujanienė (2021), tyrinėję vaiko nepriežiūros daugialypiškumą pažymi, kad esminė vaiko nepriežiūros priežastis yra susikaupę, ilgą laiką besitęsiančios ir nesprendžiamos socialinės, ekonominės ir psichosocialinės problemos šeimoje, kylančios dėl krizinių situacijų šeimos viduje ar išorinių aplinkybių bei to poveikis visiems šeimos nariams. Kompleksinių problemų patiriančiose šeimose vaikai susiduria su fizine, medicinine, emocine ir švietimo nepriežiūra (3 lent.).

3 lentelė. Vaiko nepriežiūros formos

Forma	Trumpas apibūdinimas
Fizinė nepriežiūra	Tėvai ar globėjai nesuteikia vaikams reikiamo būsto, maisto ar priežiūros. Fizinė nepriežiūra kelia pavojų vaiko sveikatai ir saugumui, o tėvai negeba pasinaudoti turimais ištekliais vaikų poreikiams tenkinti.
Medicininė nepriežiūra	Siejama su vaiko fizinės ir psichinės sveikatos poreikių netenkinimu. Būtinos sveikatos priežiūros pagalbos nesuteikimas laikomas ypatinga medicinine nepriežiūra.
Emocinė nepriežiūra	Apima neatidumą vaiko emociniams ir raidos poreikiams. Atpažįstama pagal vaikų negebėjimą reikšti emocijas ar jų slopinimą ir socialinės kaukės užsidėjimą. Atskleidžia vaiko vienišumą. Pasireiškia vaikų negebėjimu atpažinti savo jausmus ir juos tinkamai išreikšti. Tai sąlygoja vaiko emocijų nestabilumą ir elgesio sunkumus.
Švietimo nepriežiūra	Apima vaiko ugdymosi poreikių arba vaiko specialiųjų poreikių netenkinimą. Reiškia sąmoningą dėmesio trūkumą vaiko ugdymosi poreikiams, net jei tėvai ar globėjai buvo informuoti apie savo atsakomybę už vaiko ugdymą.

Šaltinis: parengta pagal Katiševskaja ir Naujanienę (2021)

Vaiko nepriežiūros formų įvairovė atskleidžia, kaip kiekvienu aspektu vaiko nepriežiūra įtakoja vaiko gerovę ir kokį poveikį daro vaikui: dėl fizinės ir medicininės nepriežiūros kyla pavojus vaiko fizinei sveikatai ar net gyvybei, emocinė nepriežiūra pasireiškia vaiko emocijų nestabilumu bei elgesio sunkumais, švietimo nepriežiūra sutrikdo vaiko ugdymo poreikių tenkinimą.

Katiševskajos ir Naujanienės (2021) teigimu, vaiko nepriežiūros pasekmės pasireiškia netinkamu vaikų elgesiu, ir tai dar labiau gilina šeimos problemas. Pastebėta, kad nepriežiūra yra

nesąmoninga tėvų elgsena, susijusi su šeimos disfunkcija ir nepriklauso nuo išorinių aplinkybių.

Tamutienės ir kt. (2020) vaiko apsaugos ir gerovės tyrinėjimuose pažymima vaikystėje išgyventų patirčių svarba, nes šios patirtys žmogų lydi visą gyvenimą. Išskiriama žalojanti vaikystės patirtis, kurią autorės apibūdina kaip įvykius ar aplinkybes vaiko iki 18 metų gyvenime, pažeidžiančias jo fizinę ir psichinę sveikatą ir turinčias įtakos jo gyvenimo keliui. Tai pasikartojanti fizinė, emocinė, seksualinė prievarta, fizinė ir emocinė nepriežiūra, šeimos nario disfunkcija ir įkalinimas, smurtas prieš motiną, šeimos nario piktnaudžiavimas psichiką veikiančiomis medžiagomis ar depresija, liga, bandymas žudyti ar nusižudymas, tėvų praradimas (bent vieno), nepaisant priežasties (skrybės, mirtis, vaiko atskyrimas nuo tėvų). Teigiama, kad šios patirtys kelia ilgalaikį stresą, todėl yra žalingos emocinei ir fizinei vaiko sveikatai.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvairinimo tarnybos duomenimis (2021), iš 497 154 Lietuvoje gyvenančių vaikų, smurtą galimai patyrė 2 594 vaikai ir šis skaičius, lyginant su praėjusių metų duomenimis, yra padidėjęs: užfiksuota 58 galimo smurto prieš vaikus atvejais ir 108 galimai nukentėjusiais vaikais daugiau. Pažymima, kad dažniausiai nustatoma vaiko nepriežiūra (2021 m. – 710 atvejų), prieš vaikus naudotas fizinis smurtas (2021 m. – 676 atvejai). Dažniausiai prieš vaikus smurtavo giminystės ryšiais susiję asmenys. Ten pat nurodoma, kad 2021 metais į Pagalbos vaikams liniją kreiptasi dėl smurto ir prievartos, santykių su šeimos nariais, psichologinės sveikatos, sunkumų mokykloje, psichoaktyvių medžiagų vartojimo, santykių su bendraamžiais, buitinių klausimų.

Kai socialinės rizikos veiksnius patiriančioje šeimoje kyla pavojus vaiko gerovei, kiekvienoje valstybėje veikia socialinės apsaugos sistema, kuri, siekdama padėti vaikui, tam tikrais atvejais gali vaiką atskirti nuo šeimos.

Teisiniu požiūriu, vaikas gali būti atskirtas nuo šeimos tik konkrečiose situacijose, t. y. įstatymų numatytais aplinkybėmis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.179 straipsnyje numatyta, kad „tais atvejais, kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas, teismas gali nuspręsti atskirti vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos). Jei nepalankios aplinkybės susiklosto vienam iš tėvų, o kitas gali gyventi kartu su vaiku ir auklėti jį, vaikas atskiriamas tik nuo to iš tėvų“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 straipsnyje nustatyta, kad „kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo.“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Ten pat pažymima, kad „neterminuotas tėvų valdžios apribojimas gali būti taikomas tuomet, kai teismas padaro išvadą, kad tėvai (tėvas ar motina) daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi ar visiškai juo nesirūpina, ir nėra duomenų, kad padėtis gali pasikeisti“

(Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, 3.179 str.).

Lietuvos civiliniame kodekse išaiškinta, kad kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku, ar reikalauti jį grąžinti, tačiau jei tėvai deda pastangas pakeisti savo elgesį ar dėl kitų priežasčių, vaikas gali būti grąžintas į šeimą. Nustatyta, kad jei tėvų valdžia apribojama neterminuotai, vaikas gali būti įvaikintas be tėvų sutikimo. „Jei paaiškėja, kad panaikinus tėvų valdžios laikiną ar neterminuotą apribojimą lieka sąlygos, dėl kurių vaikas negali gyventi kartu su tėvais, tėvų valdžios laikinas ar neterminuotas apribojimas gali būti pakeistas vaiko atskyrimu nuo tėvų“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, 3.180 str.).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Valstybės dalyvės užtikrina, kad vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingi organai, vadovaudamiesi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra būtinas vaiko interesams. Tai nustatyti gali prireikti tam tikru konkrečiu atveju, pavyzdžiui, kai tėvai žiauriai elgiasi su vaiku arba juo nesirūpina, arba kai tėvai gyvena atskirai ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas.“ (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1992).

Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartyje pažymima, kad „vaikams ir tėvams atskirti užtenka fakto, kad tėvai negali pasirūpinti savo vaikais, užtikrinti jiems normalių gyvenimo sąlygų“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis, 2020).

Kita vertus, Blaževičiūtė ir Vitkutė-Zvezdinienė (2019), tyrinėjusios vaiko teisių užtikrinimo mechanizmą Lietuvoje po reformos, vertindamos valstybės teisę įsikišti į šeimos privatumą, pažymi, kad jei tėvai nepajėgūs užtikrinti vaiko teisių ir interesų, o valstybė perima šią pareigą vaiką atskirdama nuo tėvų, tai sukelia neigiamas pasekmes vaikui ir toks mechanizmas neužtikrina vaiko teisės augti šeimoje.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) 2019 metais buvo priimti reikšmingi vaiko teisių apsaugai pakeitimai, tarp kurių nustatytas prioritetas biologinei šeimai, pažymint, kad vaikų ir tėvų atskyrimas galimas tik kraštutiniu atveju: kai tai neišvengiamai būtina siekiant apsaugoti vaiką nuo realaus pavojaus, siekiant išvengti reikšmingos žalos vaiko sveikatai ir jei nėra galimybių vaiko apsaugoti kitais būdais.

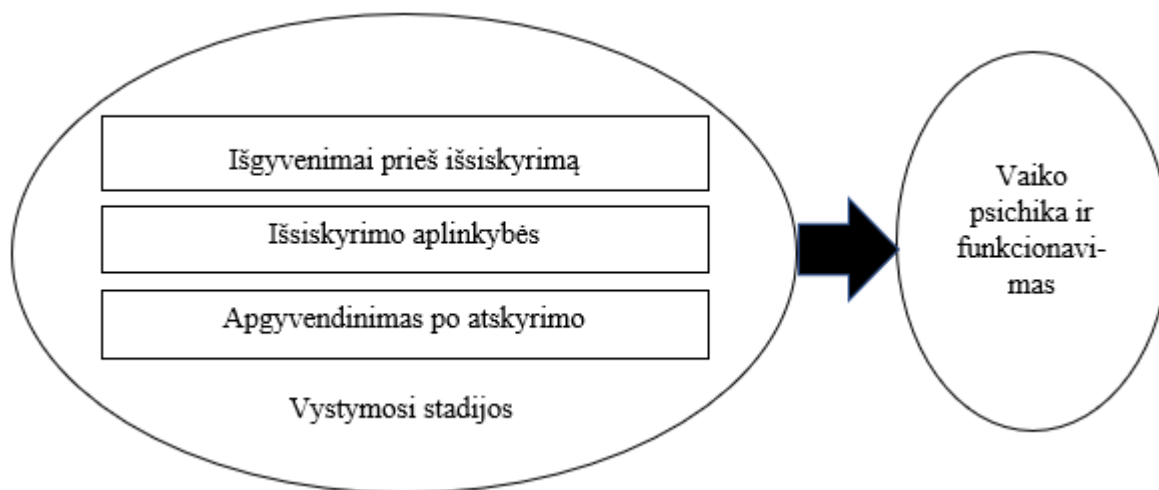
Humphreys (2019), tyrinėjusi tėvų ir vaikų atskyrimą, pažymi, kad vaikams saugu gyventi stabilioje šeimoje su rūpestingu suaugusiuoju. Ypač ankstyvame amžiuje kūdikiai ir maži vaikai yra visiškai priklausomi nuo tėvų, kurie juos skatina, globoja ir apsaugo nuo žalos. Atsižvelgiant į įvairias tėvų ir vaikų atskyrimo priežastis (pvz. mirtį, skurdą, netinkamą elgesį, imigraciją), šiuos vaikus veikia skirtingi rizikos veiksniai ir pasekmės. Teigiama, kad kai kuriais atvejais vaikų atskyrimas nuo tėvų išgelbsti jų gyvybes (pvz., ypatingos prievartos ar nepriežiūros atvejais), tačiau vaikų paėmimas iš saugių, įsipareigojusių ir rūpestingų tėvų vaikams gali pakenkti ir trikdyti prieraišumo santykius.

Kita vertus, pastebima, kad visais atvejais vaiko nuolatinis gyvenimas šeimoje, kuri myli vaiką taip, lyg jis būtų savas, yra geresnis nei laikinoji globa. Tyrėja pažymi, kad aplinka ir individualūs skirtumai turi įtakos, siekiant paaiškinti tolesnį vaiko funkcionavimą po jo atskyrimo nuo tėvų. Teigiama, kad yra įvairių priežasčių, vedančių į vaikų atskyrimą nuo jų biologinių tėvų:

- paimti iš tėvų dėl netinkamo elgesio, benamystės, įkalinimo arba sulaikyti dėl reikalingų imigracijos dokumentų trūkumo;
- dėl tokio tėvų pasirinkimo, o kartais dėl tėvų mirties palikti vaikai;
- tėvų išsiskyrimo arba skyrybų atveju, dėl kurių vaikas atskiriamas nuo bent vieno iš tėvų;
- išsiskyrimą patiria vaikai, kurių tėvai keliauja dirbti (pvz., komandiruotės, susijusios su karine tarnyba, sezoniniai ūkio darbai), arba kurių tėvai dirba ilgas valandas, todėl jų ilgą laiką nėra namuose arba vaikų budrumo valandomis (pvz., pilotai, sunkvežimių vairuotojai ir gydytojai).

Kaip pažymi Hulsey ir Grindel (2018), neigiamas poveikis vaikui gali pasireikšti, jei nėra artimų asmenų emociniam ryšiui palaikyti. Netekus tėvų, ar vieno iš jų, sutrinka kasdienis vaiko gyvenimas, kyla iššūkiai vaiko veiksmingumui ir savigarbai. Lyginant su bendraamžiais, netekusiems tėvų vaikams didėja rizika susirgti depresija, gali kilti potrauminio streso sutrikimas, formotis socialinis uždarumas, nerimas, sumažėti savigarba, vystytis elgesio sutrikimai, kilti mintys apie savižudybę.

Humphreys (2019) nuomone, tėvų netekties rūšys reikšmingai skiriasi ir tie skirtumai yra svarbūs vaikų atskyrimo nuo biologinių tėvų atveju: tėvų ir vaikų santykių kokybė prieš išsiskyrimą, gebėjimu pasiruošti atskyrimui ir jį pripažinti, atskyrimo tvarumu, numatoma atsiskyrimo trukmė, tėvų ir vaikų galimybė bendrauti bei kitais psichopatologijos rizikos veiksniais (2 pav.).

Šaltinis: Humphreys (2019)

2 pav. Konceptinis modelis, nagrinėjant tėvų ir vaikų atskyrimo įtaką vaiko psichinei sveikatai ir funkcionavimui

Atsižvelgiant į tai, Humphreys (2019) nuomone, svarbu pripažinti, kad tėvų ir vaikų

atskyrimas skiriasi, ir norint geriau suprasti tokio atskyrimo poveikį, svarbu išnagrinėti aplinką iki vaiko atskyrimo nuo tėvų, atskyrimo neišvengiamumą vaiko gerovei ir vaiko apgyvendinimą po jo atskyrimo nuo biologinių tėvų. Autorė pastebi, kad jei vaikas būtų atskirtas nuo visų žinomų globėjų, traumos patirtis būtų laikoma visiškai kitokia, nei tuo atveju, jei vaikas būtų atskirtas nuo vieno globėjo, bet galėtų palaikyti ryšį su kitu, kuriame buvo sukurtas saugus prierašumas.

Apibendrinant, vaiko atskyrimo nuo biologinių tėvų aplinkybės suformuoja ilgai trunkančios, kompleksinės, nesprendžiamos problemos šeimose, kylančios dėl tėvystės įgūdžių stokos, socialinės aplinkos ypatumų, paslaugų nepakankamumo, vaiko patiriamo smurto, keliančių riziką vaiko vystymuisi ir gerovei. Žalojanti vaikystės patirtis daro įtaką tolesniam vaiko gyvenimui, nes kelia ilgalaikį stresą, kuris pažeidžia emocinę ir fizinę vaiko sveikatą. Kiekviena tėvų ir vaikų atskyrimo situacija unikali, todėl kaip tai paveiks vaiką ir tolesnį jo gyvenimą priklauso nuo to, kokius išgyvenimus vaikas patyrė prieš atsiskyrimą, kokios aplinkybės sąlygojo atskyrimą ir kur vaikas bus apgyvendintas po atskyrimo.

1.3. Vaiko situacija ir pagalbos jam poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Šeimoje susiklosčiusių aplinkybių, keliančių didelę riziką vaiko gerovei, veikiamas vaikas patenka į situaciją, kurioje jis negali toliau likti gyventi su savo tėvais, todėl jam reikia padėti ir to imasi valstybė. Šią sritį tyrinėjantys mokslininkai pagalbos poreikį vaikui projektuoja per situaciją šeimoje ir susiklosčiusių aplinkybių joje poveikį vaiko psichinei, emocinei ir fizinei būsenai.

Tamutienės ir kt. (2020) nuomone, vaiko vystymasis apima fizinį, pažintinį, kalbos, socialinį, emocinį, etinį ir dvasinį vystymąsi bei tautinės ar grupinės tapatybės jausmą. Šiame kontekste įvykiai ir aplinkybės vaiko gyvenime, dėl kurių vaikas įgyja ne tik teigiamas, bet ir žalojančias patirtis, turi įtakos vaiko vystymuisi visais atžvilgiais.

Nors atskirti vaiką nuo tėvų bet kuriame amžiuje yra sunku, kai kurie mokslininkai ragina labiau įvertinti tėvų ir vaikų atskyrimo poveikį paaugliams (Pfeifer & Galvan, 2018). Teigiama, kad paauglystė yra ypač jautrus vystymosi laikotarpis (Fuhrmann, Knoll, Blakemore, 2015). Pirminis vaiko amžius, kai jis buvo išskirtas su tėvais, yra labai svarbus. Vis daugiau tyrimų atskleidžia, kaip nepalanki patirtis ankstyvame gyvenime veikia vaiko psichiką. Atsižvelgiant į prisirišimo procesų svarbą ankstyvame gyvenime, laikas ir jautrūs laikotarpiai gali būti ypač svarbūs tiriant tėvų ir vaikų atsiskyrimą (Fair, Graham & Mills, 2018).

Zhao ir kt. (2018), tyrinėję tėvų migracijos įtaką palikusių vaikų psichosocialinei gerovei ir kaip šiuo atveju veikia vaikus sutrikusi šeimos struktūra, išskyrė šias esmines kategorijas: tėvų ir vaikų atsiskyrimo priežasties suvokimas, emocinis sutrikusio ryšio su tėvais poveikis, senelių vaikų

priežiūros iššūkiai ir vaiko gerovė, sunkumai paliktoje šeimoje. Tyrimas parodė, kad nežiūrint į tai, kad pradinis tėvų migracijos tikslas buvo susijęs su šeimos gyvenimo sąlygų gerinimu, tėvų migracija sukelia vaiko gerovės sunkumus dėl emocinio poveikio, dėl ilgalaikio išsiskyrimo ir netinkamos priežiūros ir paramos, kai tėvų nėra. Neigiamą migracijos poveikį apsunkinti gali ir kitos problemos, tokios kaip skurdas, tėvų skyrybos ar prasta senelių globa. Ilgas fizinis buvimas kartu ir aukšta priežiūros kokybė su stipriu emociniu ryšiu yra pagrindiniai veiksniai, palaikantys prisirišimo santykius šeimoje. Tėvų ir vaikų atsiskyrimo atveju bet kokio amžiaus vaikai gali turėti neigiamų emocijų ir jausmų, kurie sutrikdo prierašumo ryšius. Išskirtos šios poveikio grupės vaikams dėl tėvų atsiskyrimo (Zhao et al., 2018):

- prisirišimo jausmai ir emocinė kančia: dauguma vaikų teigė labai pasiilgę savo tėvų, nepaisant ilgo tėvų nebuvimo, kai kurie vaikai išlaikė stiprų emocinį ryšį su tėvais, per daugybę išsiskyrimų ir susitikimų. Jausmai buvo stipriausi, kai migrantų tėvai po trumpo laiko vėl ketino palikti namus. Pastebėta, kad emociniai ryšiai ir prierašumo santykiai gali susilpnėti dėl ilgesnio atsiskyrimo ir sunkiau sekasi pažeidžiamoms šeimoms, turinčioms sudėtingų problemų, kai reikia valdyti tėvų ir vaikų santykių įtampą dėl migracijos;

- iššūkiai tėvų ir vaikų santykiams: įvykus tėvų ir vaikų atskyrimui po ankstyvos vaikystės, nepageidaujamas poveikis gali būti ribotas. Pavyzdžiui, kai kurie vaikai buvo linkę atvirai reikšti savo jausmus dėl tėvų migracijos ir netgi sugebėjo įtikinti juos ten praleisti mažiau laiko. Kita vertus, dauguma vaikų verkė, kai buvo paklausti apie savo jausmus savo tėvams migrantams, ir tai atskleidė, kad išsiskyrimas buvo skausmingas. Kai kurie vaikai buvo dviprasmiški tėvų atžvilgiu ir net demonstravo jiems abejingumą. Dauguma šių vaikų buvo palikti ankstyvoje vaikystėje, kai kurie – kūdikystėje;

- senelių vaikų priežiūros iššūkiai: nustatyta, kad dauguma vaikų tapo artimesni su seneliais, nei su tėvais. Nustatyta, kad senelių priežiūros kokybė ypač svarbi, kai vaikai kentė dėl kelių nelaimių šeimoje ir demonstravo psichosocialinius sunkumus;

- vaikų gerovės problemos esant netinkamai priežiūrai: neigiama aplinka namuose, kuriuose liko gyventi vaikai, tėvams išvykus. Kai kurie tėvai netgi nusprendė visam laikui grįžti namo, kai sužinojo, kad jų vaikas nelaimingas ir vienišas.

Dijk, Valk, Dekovič, Branje (2020), tyrinėję skyrybų poveikį vaikams, pažymi, kad išsiskyrusių šeimų vaikams dažniau kyla prisitaikymo problemos, kurios išlieka ir suaugus. Tokius vaikus dažniau veikia išorinės problemos, jie patiria sunkumų socialiniuose santykiuose, mažiau vertina save, prasčiau mokosi. Pastebėta, kad pačios skyrybos nebūtinai kelia pavojų vaikams, o svarbios yra stresinės aplinkybės. Manoma, kad vaikams skyrybos ypač trukdo neigiamų, konfliktiškų ir disfunkcinių šeimos procesų atveju, o pozityvios tėvystės trūkumai paaikšina ryšį tarp tėvų konflikto ir vaiko prisitaikymo. Be tiesioginio emocinio ir fizinio susijaudinimo, lėtiniai tėvų

konfliktai turi įtakos vaikų emocinio saugumo jausmams ir tokiu būdu trukdo jiems veiksmingai susidoroti su tėvų skyrybomis. Be to, grėsmės suvokimas ir vaikų savęs kaltinimo jausmas gali sukelti stresą vaikams ir paaiškinti galimus jų prisitaikymo sunkumus.

Vaikų atskyrimo nuo biologinės šeimos poveikį vaikų psichinei sveikatai ir vystymui tyrinėjusios Wood (2018) nuomone, svarbu aiškintis, ar tėvų ir vaikų atskyrimas, įvykęs prieš susiformuojant prierašumui, turi tokias pačias pasekmes, kaip ir išsiskyrimas po prisirišimo. Teigiama, kad vaikų atskyrimas nuo tėvų kelia grėsmę prierašumo ryšiui, suformuojant papildomą baimės ir saugumo trūkumą. Šis gilus, ilgalaikis ir jautrus ryšys tarp vaiko ir tėvų užsimezga dar kūdikystėje ir yra labai svarbus vaiko saugumo ir apsaugos jausmo formavimui. Neurologiniu požiūriu prierašumo ryšiai skatina smegenų vystymąsi tolimesniam fiziniam, emociniam, socialiniam ir pažintiniam brendimui. Kai tėvai staiga ir be tinkamos pagalbos pašalinami iš vaiko gyvenimo, kyla grėsmė prierašumo santykiams.

Wood (2018) pažymi, kad vaikai linkę reaguoti į atsiskyrimą nuo globėjo trimis fazėmis. Pirmiausia vaikai patenka į ūmią protesto fazę, kuriai būdinga baimė, kančia, verksmas ir skubus globėjo ieškojimas, kuris gali trukti nuo kelių valandų iki dienų. Ilgėjant išsiskyrimui, vaikai patenka į nevilties fazę, kurios metu susilpnėja verksmas, mažėja judėjimas ir vaikai atmeta alternatyvių suaugusiųjų požiūrį. Ilgai nedalyvaujant tėvams, vaikai gali pasyviai prisitaikyti prie priežiūros personalo, todėl atrodo, kad jie priprato prie naujos aplinkos. Pastebėta, kad vaikams, grąžintiems pas tėvus, kol jie yra ankstyvoje atsiskyrimo protesto fazėje, paprastai sekėsi gerai. Nevilties apimti vaikai gali reaguoti į pasirodžiusius savo tėvus priešišškai ar dviprasmiškai ir tai gali tęstis daug savaičių, kol bus atkurtas ryšys. Vaikai, atitrūkę nuo tėvų, gali atmesti jų požiūrį arba elgtis su jais kaip su svetimais. Be to, kai vaikai galvoja, kad juos tėvai paliko, jiems gali išsivystyti gilus jausmas, kad padarė kažką ne taip, o tai gali sukelti gėdą ir sudėtingas emocijas, kurios gali pakenkti viso vaiko gyvenimo santykiams su savimi ir kitais.

Nors yra daug moralinių, politinių ir kultūrinių priežasčių nagrinėti tėvų ir vaikų atskyrimo pasekmes, dešimtmečius ieškoma atsakymų, kaip visuomenė turėtų padėti vaikams, atskirtiems nuo biologinių tėvų.

Lietuvos vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003, p.1.1.3.) gerovė apibrėžiama kaip „organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema, sukurta padėti individams ir grupėms pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių ryšių standartus, kurie leistų jiems išplėtoti visus gebėjimus ir pagerintų jų gyvenimo kokybę atsižvelgiant į jų šeimų ir bendruomenės poreikius“. Ten pat vaiko gerovė nusakyta trimis principais: vaiko teise į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą.

Esminė strateginių dokumentų nuostata yra užtikrinti vaiko gyvenimo ir ugdymosi galimybes šeimoje, esant sudėtingoms šeiminiams situacijoms, kurti vaikų grąžinimo į biologinę šeimą sąlygas, pagalbos tinklą socialinės rizikos veiksnius patiriančioms šeimoms, skatinti tėvus nenutraukti ryšių

su vaikais bei spręsti kilusius sunkumus, dėl kurių vaikai gali būti paimti iš šeimos. Strateginiuose dokumentuose, o ir visuomenės gyvenime, užtikrinti vaiko gerovę yra kaip ir savaime priimtinas ir suprantamas dalykas. Vaikui suteikiant teises, apsaugančias jį nuo tam tikrų sprendimų priėmimo, ar veiksmų, kurie gali būti jam žalingi, galima būtų manyti, kad gerovė vaikui yra užtikrinta. Tačiau dažnai šeimos gyvenime įvyksta taip, kad artimiausi vaikui žmonės gerovės vaikui užtikrinti nėra pajėgūs, o valstybės supratimas, kaip ji turėtų tą gerovę vaikui užtikrinti nebūtinai yra pats teisingiausias. Todėl nuolat ieškoma būdų, kaip padėti vaikui, kai jam kyla problemos šeimoje, kad apsaugoti jo interesus ir, jei įmanoma, išsaugoti šeimą (Alifanovienė, Vaitkevičienė, Kauneckienė, 2015).

Mokslo atstovų diskusijose svarstoma, ar vaikui valstybės teikiama pagalba atliepia pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, poreikį ir ko vaikui labiausiai reikia.

Tamutienės (2018) teigimu: „faktas, kad šalyje yra veikiančios institucijos, iš kurių tikimasi pagalbos, automatiškai nereiškia, kad pagalba bus suteikta ar veiksmingai suteikta“ (Tamutienė, 2018). Munro (2011), tyrinėjęs vaiko apsaugos veiksmingumą, pažymi, kad „vaiko apsaugos sistemos veiksmingumo matas tiek nacionaliniu, tiek vietos savivaldos lygmeniu yra atsakymas, ar vaikas gauna veiksmingą pagalbą.“ (Munro, 2011, p.16).

Down (2020) pažymi, kad nors vaiko samprata šeimos teisėje laikui bėgant keitėsi, plečiasi tradicinis požiūris į vaikus šeimoje. Visų pirma, šis požiūris susieja vaikus su struktūromis, būtinomis jiems palaikyti, glaudžiau susiejančias teisės sritis, kurios yra labai svarbios vaikams ir šeimoms, tačiau dažnai atskirtos nuo to, kas apibrėžiama kaip šeimos teisė, įskaitant socialinę gerovę, vaiko apsaugą, nepilnamečių justiciją ir švietimą. Visos tos sistemos susietos su šeima kaip pagrindine ir vertinama vaikų socialine sistema. Tai sustiprina tradicinę šeimos pirmenybę, kartu teigiant, kad vaiko teisė yra valstybės paramos sistema. Vaikams svarbiausia yra konkreti jų gerovė, kuri iš esmės yra susijusi su sistemomis, su kuriomis susijusi šeima. Iš esmės tos sistemos skirtumas tarp teisinio dėmesio šeimai ir vaikams yra gana didelis, todėl siūloma labiau į vaiką orientuota perspektyva, padedant tiesiogiai vaikui, o ne tik tarpininkaujant tėvams ir valstybei. Žvelgiant iš vaiko perspektyvos, būtų pasirinkta tai, kas geriausiai tinka vaikui ir jo santykiams, o ne kas patogiausia tėvams. Teigiama, kad dėmesys tėvams reiškia, kad vaikai lieka nekalti stebėtojai. Laikydamosi vystymosi lygybės principo, valstybė turėtų ne tik teikti paramą vaiko vystymuisi, bet ir nedaryti žalos vaiko gyvenimui. Down (2020) siūlo vietoj klausimo vaikui, kodėl taip elgiesi, jo paklausti, kas tau atsitiko. Tuomet atsirastų galimybė reaguoti į unikalius vaiko poreikius bei apsvarstyti, kaip turėtų vykti pagalbos vaikui procesas, nedarant žalos vaikui. Pažymima, kad vaiko teisių atskyrimas nuo šeimos teisių ne tik išplečia požiūrį į pagalbos vaikui teikimo aspektus, bet ir požiūrį į kolektyvinės visuomenės vaidmenį vaikui per valstybę. Šis struktūrinis, sisteminis dėmesys už šeimos ribų yra būtinas vaiko gerovei ir jų lygybei.

Tamutienės ir Jogailės 2016-2017 metais atliktas patiriamos nepriežiūros ir smurto bei kitų

sunkumų atskleidimo iš vaikų perspektyvos tyrimas (Tamutienė ir kt., 2020) parodė, kad į šeimą centruotas požiūris atiboja vaikus nuo galimybės dalyvauti šeimos gyvenime, gauti pagalbą ir trukdo atskleisti vaikų sunkumus. Tyrimas atskleidė, kad:

- fizinio ir psichologinio smurto traumuojančios patirtys sustiprino vaikų apleistumo būsenas, ateityje įtakosiančias tolesnį vaiko socialinį gyvenimą ir pasirinktą gyvenimo būdą;
- vaikams pirmiems prabilti sunku, nes jie neturi kuo pasitikėti, dažnai tėvai daro spaudimą neatskleisti šeimos problemų, nes bijo, kad vaikai bus paimti iš šeimos, o vaikams tai užkerta kelią kreiptis pagalbos (vaikas kreipsis pagalbos nebent jei nebegalės išverti patiriamos žalos);
- kai vaikas palaiko ryšius su giminaičiais, tai jam suteikia stiprybės kreiptis pagalbos ir stiprina vaiko emocinį atsparumą;
- sunkumų atskleidimas draugams sustiprina supratimo ir pasitikėjimo jausmą;
- vaiko aplinkoje esantys specialistai turi sugebėti pamatyti ir atskleisti vaiko patiriamus sunkumus;
- vaiko sunkumai dėl tėvų girtavimo mokykloje nepastebimi, nes pagalba nukreipta į kitus dalykus: mokyklos nelankymą, bendravimo sunkumus, dokumentacijos tvarkymą;
- į suaugusiuosius centruotas požiūris atiboja vaikus nuo galimybės dalyvauti šeimos gyvenime, gauti pagalbą ir užkerta kelią atskleisti vaikų sunkumus;
- policija užsiėmusi protokolų rašymu ir suaugusiais asmenimis, tvarkos užtikrinimą, todėl į vaikus ir jų problemas neatsižvelgiama.

Apibendrinant situaciją, į kurią patenka vaikas, kai šeimoje patiriamas smurtas ar kitaip kyla pavojus vaiko sveikatai ar gyvybei, svarbiausia yra vaiko apleistumo raiška ir jos lygis, specialistų profesionalumas tai pamatyti, svarbu, kad vaikas prabiltų ir atsivertų, kad šalia jo būtų asmuo, kuriuo jis galėtų pasitikėti. Mokykla turėtų pirmoji pastebėti vaiko patiriamus sunkumus, nes joje jis praleidžia didžiąją savo laiko dalį. Vaikas turėtų dalyvauti su šeima ir juo susijusiuose procesuose ir veikloje, institucijos turi padėti vaikui tiesiogiai.

Tamutienės, Kirkos, Jogaitės, Auglytės (2020) tyrinėjimuose pažymima, kad vaikystėje patyrus toksinį stresą tėvams ir vaikams, padėti jiems būtina. Pagalba svarbi, nes tikėtina, kad per tinkamas intervencijas bus nutrauktas iš kartos į kartą perduodamas toksinis stresas. Tai pagerintų gyvenimo kokybę ne tik vaikams, bet ir ateinančioms kartoms. Todėl svarbu aiškintis vaiko poreikius ir atsižvelgiant į jo interesus priimti sprendimus dėl jo saugumo ir gerovės. Pabrėžiama aktyvaus vaiko dalyvavimo su juo susijusios veiklos planavime svarba, jo įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus. Autorių nuomone, svarbu tirti vaiko patirtis, konsultuotis su juo, aiškintis jo poreikius. Be to, kiekvienas vaikas turi turėti artimą žmogų, kuriuo pasitiki ir yra tikras, kad sulauks jo pagalbos užklupus bėdai.

Apibendrinant, vaiko gyvenimo įvykiai ir aplinkybės, dėl kurių vaikas įgyja žalojančios patirties, turi įtakos vaiko vystymuisi. Vaiko amžius, kai jis buvo atskirtas nuo tėvų ir atsiskyrimo trukmė, emocinė aplinka, prierašumo ryšiai, prisitaikymo periodai charakterizuoja situaciją, į kurią patenka vaikas, atskirtas nuo tėvų. Tokios situacijos unikalumas formuoja pagalbos vaikui poreikį bei pobūdį. Tokiais atvejais vaikai dažniausiai būna uždari, bijo būti paimti iš šeimos ir labai išgyvena savyje. Jiems labai reikia pagalbos, bet dažniausiai jie jos neprašo, nes nepasitiki, bijo, neturi žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti. Kita vertus, valstybės pagalba dažniausiai ignoruoja vaiko dalyvavimą ir jo problemas bando spręsti per tėvus, tuo tarpu vaiko poreikis sudėtingoje situacijoje būti išklausytam ir išgirstam dažniausiai lieka neįgyvendintas.

1.4. Pagalbos teikimas vaikui

Siekiant suprasti pagalbos teikimo vaikui konstrukta, aktualu analizuoti pagalbos vaikui teikimo makro ir mikro lygmenis, kai makro lygmuo apima valstybės pagalbą sistemos, teisės aktų bei dalyvaujančių institucijų kontekstą, o mikro lygmuo – pagalbos procesus, nukreiptus tiesiogiai į pagalbos gavėją, šiuo atveju, vaiką.

Mokslinėje literatūroje diskutuojama apie tai, į ką valstybė turėtų nukreipti pagalbą, kai šeima susiduria su problemomis: į vaiką, ar į šeimą, ar kaip kitaip, kad ji būtų veiksmingiausia. Pagalbą teikiant šeimai tikimasi, kad sustiprinus šeimą, sustiprės ir vaiko gerovė, todėl tokioje sistemoje labiau sprendžiamos suaugusiųjų problemos ir daugiau paslaugų teikiama jiems. Tačiau moksliniai tyrimai atskleidžia, kad tokioje sistemoje vaikai lieka nepastebėti. Į vaiką orientuotu požiūriu pagalba nukreipiama į vaiką, jo poreikius bei interesus ir vaikas įtraukiamas į su jo veikla susijusius procesus. Šiuo požiūriu svarbu aiškintis ir suvokti vaiko gyvenimo patirtis bei konsultavimosi su juos svarbą, siekiant nustatyti, ko jam reikia. Tačiau praktikoje tai padaryti sudėtinga jau vien todėl, kad pagalbos procesų mikro lygmenyje daug biurokratijos, popierizmo ir mažai kontakto su vaiku (Tamutienė ir kt., 2020).

Makro lygmeniu pagalbos teikimas vaikui Lietuvoje modeliuojamas Europos Sąjungos vertybinių nuostatų kontekste. Kita vertus, šalies ypatumai turi įtakos šios sistemos savitumams.

Kylant pavojui vaiko gerovei dėl rizikų jo biologinėje šeimoje, vaiko apsauga rūpinasi valstybė. Kita vertus, vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadove (2015) pažymima, kad vaikai nėra vien apsaugos gavėjai, jie patys yra teisių subjektai – žmogaus teisių turėtojai.

Teisiniame lygmenyje santykius šeimoje bei pagalbą šeimai ir jos nariams reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai, Europos Sąjungos teisės aktai, tarptautinės sutartys ir susitarimai.

Tarptautiniu lygiu reikšmingiausias dokumentas – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija

(1992) – išsamus vaiko teisių dokumentas, apimantis visas vaiko gyvenimo sritis, apibrėžiantis visiems pasaulio vaikams pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrines teises bei pažymintis, kad visi turi bendradarbiauti, kad vaikai šiomis teisėmis galėtų naudotis. Šiame teisės akte įtvirtintos vaiko teisės laisvai reikšti nuomonę, išpažinti savo religiją ar tikėjimą, būti apsaugotas nuo kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, teisę mokytis bei lavintis, teisę į poilsį ir laisvalaikį ir t.t. 20 straipsnyje nurodoma, kad „Vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą.“, o „Valstybės dalyvės, vadovaujantis savo įstatymais, pasirūpina tokio vaiko priežiūros pakeitimu.“ (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1992).

Nacionaliniu lygmeniu pagrindinės vaiko teisės įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996), LR civiliniame kodekse (2000), LR baudžiamajame kodekse (2000).

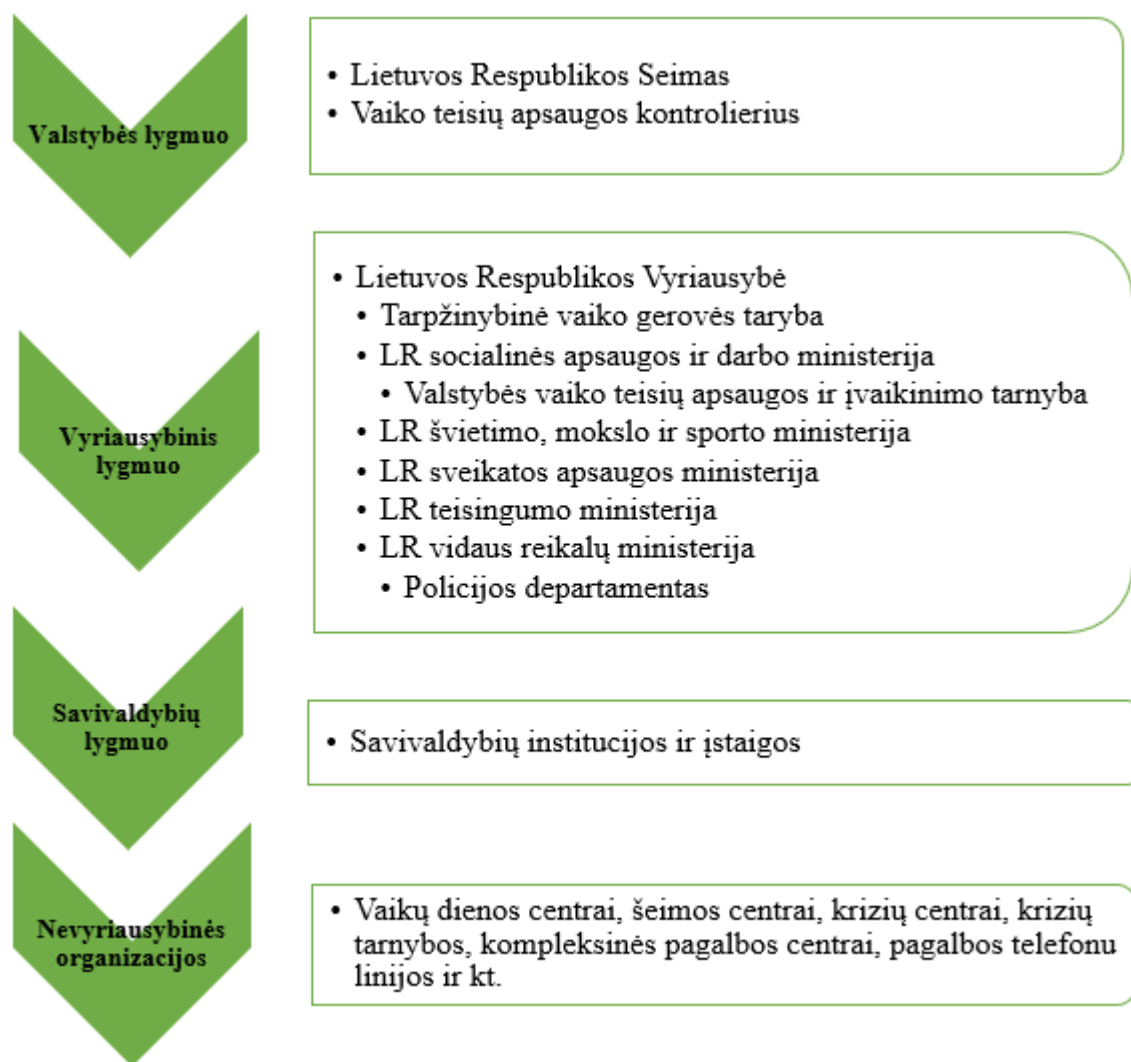
Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) nurodytos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės: vaiko teisė gyventi sveikai ir vystytis, turėti tėvus, mokytis, teisė į identiškumą ir jo išsaugojimą, teisė į privatų gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, teisė būti išklausytam, gyventi ir bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais, teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, į socialinę apsaugą ir valstybės finansinę paramą, į gyvenamąsias patalpas, teisė gauti viešąją informaciją, turtinės teisės ir vaikų su negalia teisės, teisė į saviraiškos laisvę, poilsį ir laisvalaikį, teisė būti apsaugotam nuo smurto, priklausančių tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės, vaiko užsieniečio prieglobsčio prašytojo, pabėgėlio, nelydimo nepilnamečio užsieniečio teisės, aptariamas vaiko ugdymas naudotis savo teisėmis ir laisvėmis.

Šiame pagrindiniame vaiko teisių nacionaliniame dokumente (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996) įtvirtinta, kad „pagrindinis visuomenės institutas, kuriame vaikas gyvena ir kuris užtikrina vaiko apsaugą ir vystymąsi, yra vaiko biologinė šeima.“ Laikoma, kad tik tokioje aplinkoje vaikas gali vystytis „visapusiškai ir harmoningai“, „jausdamas laimę, meilę, supratimą, tėvų globą ir atsakomybę.“, čia prasideda visos vaiko pilietinės teisės ir, nežiūrint į šeimoje kylančias problemas, biologinėje šeimoje vaikui augti yra geriausia. Šiame dokumente pažymima, kad vaiko aplinkoje atsiradus rizikai jo fizinei ar psichinei sveikatai, pirmenybė turi būti teikiama vaiko išsaugojimui šeimoje, „teikiant vaikui ir jo tėvams šio ir kitų įstatymų nustatyta tvarka prevencinę ir (ar) kompleksinę pagalbą“ ir tik „nepavykus prevencinėmis ir (ar) kompleksinės pagalbos paslaugomis ir priemonėmis išsaugoti vaiko jo biologinėje šeimoje, vaikas paimamas iš jos, nustatant jam laikinąją globą (rūpybą), o jeigu ir tai neperspektyvu, vaikui nustatoma nuolatinė globa (rūpyba) arba jis įvaikinamas“ (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Vaikų apsaugos politika Lietuvoje paremta vaiko teisių apsaugos sistema, socialinėmis paslaugomis, pinigine socialine parama vaikams ir jų šeimoms bei globos sistema (Dromantienė ir

Šalaševičiūtė, 2015).

Vaiko teisių apsaugos sistema. Lietuvoje vaiko teisių apsaugą užtikrina valstybinio, vyriausybinių, savivaldybių lygmens institucijos ir nevyriausybinės organizacijos (3 pav.) bei nepriklausomai funkcionuojantys teismai.

Šaltinis: sudaryta pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos informaciją (2022) Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/sistema-lietuvoje/>

3 pav. Vaiko teisių apsaugą užtikrinančios institucijos

Vaiko teisių apsaugą užtikrinančios institucijos kuruoja šias sritis:

- LR Seimas dalyvauja vaiko teisių apsaugos politikos formavime, priima teisės aktus, reglamentuojančius vaiko apsaugą ir kontroliuoja jų įgyvendinimą;
- Vaiko teisių apsaugos kontrolierius vykdo vaiko teisių užtikrinimą, apsaugos priežiūrą ir kontrolę, tiria vaiko teisių pažeidimų atvejus ir siekia gerinti vaikų teisių apsaugos padėtį;
- LR vyriausybė įgyvendina vaiko teisių apsaugos politiką, koordinuoja vyriausybinių lygmens institucijų veiklą;
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja vaiko teisių apsaugos politiką,

atsako už ją ir koordinuoja jos įgyvendinimą, taip pat formuoja šeimos politiką ir koordinuoja jos įgyvendinimą;

- LR teisingumo ministerija, LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija, LR sveikatos apsaugos ministerija formuoja ir dalyvauja vaiko teisių apsaugos politikoje kuruojamose srityse;
- Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba [VVTAĮT] prie SADM yra pagrindinė vaiko teisių apsaugos ir gynimo institucija, įgyvendinanti vaiko teisių apsaugos politiką savivaldybėse bei dalyvauja formuojant vaiko teisių apsaugos politiką;
- LR prokuratūra, kai gina viešąjį interesą ir palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamose bylose prokurorai, apmokyti darbui su vaikais;
- Policijos departamento teritoriniai policijos padaliniai, kilus pavojui vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, bendradarbiauja su VVTAĮT, užtikrinant skubų vaiko paėmimą iš tėvų ar iš nesaugios aplinkos;
- Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba prie LRV siekia gerinti lygmenų institucijų veiklą koordinavimą ir tarpusavio bendradarbiavimą;
- Savivaldybių institucijos ir įstaigos organizuoja ir finansuoja socialinių, sveikatos priežiūros, švietimo, talkinamojo tarpininkavimo (mediacijos) ir kitų reikalingų paslaugų vaikui ir šeimai prieinamumą ir kompleksiškumą. Už pagalbos vaikui teikimą atsakinga savivaldybė, kuriai pavesta organizuoti ir koordinuoti socialinės paramos teikimą šeimai ir vaikams, vykdyti socialinės rizikos prevenciją kartu su kitomis, šiame procese dalyvaujančiomis institucijomis. Bendro darbo koordinavimą organizuoja tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinorius;
- Nevyriausybinės organizacijos dalyvauja užtikrinant vaiko teises ir teikiant jiems paslaugas.

Siekiant veiksmingos vaiko teisių apsaugos sistemos, savalaikio reagavimo į vaiko teisių pažeidimus bei operatyvaus sprendimų priėmimo, 2018 metais Lietuvoje buvo centralizuotas vaiko teisių apsaugos sistemos valdymas ir koordinavimas. Iki tol valstybė vaiko teisių apsaugos funkciją buvo delegavusi savivaldybėms. Po reformos, nuo 2018 m. liepos 1 dienos ši funkcija deleguota Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai (VVTAT veiklos ataskaita, 2018). Tamutienės ir kt. (2020) pastebėjimu, taip buvo siekiama taikyti vienodus darbo standartus ir metodiką bei formuoti tokią pačią teisės praktiką, nes iki reformos kiekviena savivaldybė savaip aiškino ir sprendė vaiko teisių pažeidimus, nes vieningos sistemos nebuvo.

2018 metais reformuota vaiko teisių apsaugos sistema siekiama greitu ir vieningu valstybės institucijų darbu padėti bet kuriai šeimai, tame tarpe ir vaikams, susiduriančiais su sunkumais. Tuo tikslu Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisomis ištaisytos iki tol buvusios spragos vaiko teisių apsaugos sistemoje: įtrauktas smurto prieš vaikus aspektas į bendros pagalbos nuo smurto nukentėjusiems artimoje aplinkoje teikimo sistemą, paėmus vaiko iš nesaugios aplinkos užtikrintas

vaikui apsaugos ir pagalbos nepertraukiamumas, išgrynintos ir sustiprintos vaiko teisių apsaugos institucijų funkcijos ir optimizuota jų veikla, kuriama kompleksinė pagalba vaikui ir jo šeimai, mokomi tėvai ir visuomenė pozityviosios tėvystės.

2018 metais įvykę teisinio reguliavimo pasikeitimai vaiko teisių užtikrinimo srityje sukėlė daug diskusijų tarp mokslo ir valdžios atstovų. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pasikeitimais buvo siekiama apginti vaiko interesus šeimoje, tačiau tai sukėlė didelius prieštaračius dėl per didelio kišimosi į šeimos gyvenimą, ypač, kai vaikas atskiriamas nuo šeimos. Kad tai yra kraštinė priemonė pažymima ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (1995) 9 straipsnyje.

Žalimienė ir kt. (2020) atkreipia dėmesį, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisose pirmą kartą buvo aiškiai aprašyta vaiko paėmimo tvarka, nustatyti tokio paėmimo kriterijai, o įvesta vaiko laikinosios priežiūros priemonė perkelti vaiką pas giminaičius ar emociniais ryšiais susijusius asmenis laikotarpiui iki 30 dienų ne tik mažiau traumuoja vaikus, bet kartu formuoja palankesnę požiūrį į darbuotojus, kurie vykdo vaiko paėmimą.

Stepanovas (2020) nuomone, teisės aktų pakeitimais buvo siekiama labiau susitelkti į paslaugų ir pagalbos šeimai teikimą, kai yra šalinamos šeimoje esančios rizikos, neatskiriant vaiko nuo šeimos ir tai tapo pagrindiniu vaiko teisių apsaugos aspektu.

Kita vertus, kaip pastebi Naujanienė ir Ruškus (2020), vaiko ir šeimos gerovės sistemos dalyvių apklausos duomenys rodo, kad vaiko ir šeimos gerovės sistemoje vaiko teisių ir paslaugų šeimai sistemos yra konfliktiniame santykiu. Valstybės ir šeimos santykis taip pat apibrėžtinas kaip konfliktiškas, Lietuvos vaiko ir šeimos gerovės srities praktikoje dominuoja paslaugų šeimai požiūris. Tyrimo rezultatai suponuoja vaiko teisių ir šeimos gerovės sistemų harmonizavimo ir bendradarbiavimo santykio poreikį, įskaitant bendradarbiavimo tiltų tarp šių sistemų kūrimą, kuo organiškiau susiejant vaiko apsaugą ir paslaugas šeimai. Vaiko gerovės sistemos veikėjai išreiškė lūkestį sisteminiam vaiko teisių užtikrinimui.

Toliau tobulinant vaiko teisių apsaugos sistemą, nuo 2020 metų pradžios įteisinti vaiko teisių apsaugos sistemos pokyčiai (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2020) apėmė šiuos vaiko teisių apsaugos aspektus:

- Grėsmės lygių vaikams nustatymas pakeistas į vaiko situacijos vertinimą, kuris nukreiptas ne tik į šeimoje esančias rizikas, bet ir į šeimos ir vaiko stiprybes, išsamesnį situacijos vertinimą. Tai, kad vaiko grėsmės lygio nustatymo anketa neteko galios, o šis metodas pakeistas į vaiko apsaugos poreikio nustatymą, Blaževičiūtės ir Vitkutės-Zvezdinienės (2019) nuomone, tuo valstybė siekia prevenciškai padėti šeimai.

- Atsirado vaiko laikinoji priežiūra – net nustačius didesnius vaiko teisių pažeidimus, jei situacija nėra kritinė, pirmiausia kreipiamasi į senelius, giminaičius, kitus artimuosius, kurie gali padėti, o prireikus vaikas su abiem tėvais ar vienu iš jų gali būti apgyvendintas krizių centre.

Laikinosios priežiūros laikotarpiu su tėvais dirba mobiliosios komandos specialistai (psichologas, socialinis darbuotojas ir specialistas, dirbantis su priklausomais asmenimis), kurie siekia motyvuoti tėvus keisti elgesį su vaiku, atsisakyti priklausomybių, išspręsti vidinius konfliktus. Stepanovas (2020) nuomone, tokiu būdu vaikas apsaugomas nuo jo atskyrimo nuo šeimos, net ir nustačius pažeidimus. Pažymima, kad tokiu būdu siekiama kokybiškos pagalbos vaikui ir jo šeimai.

- Pailgėjo mobiliųjų komandų darbas su šeima – nuo 14 dienų, iki 30 dienų, o esant poreikiui, šis darbas gali būti pratęsimas dar 10 dienų. Pažymima, kad vaiko atskyrimas nuo šeimos laikomas kraštutine priemone.

- Atvejo vadyba tapo prieinama visoms šeimoms, kurioms reikia pagalbos, net ir nesant nustatytų vaiko teisių pažeidimų. Stepanovas (2020) nuomone, tokiu būdu siekiama išvengti krizinių situacijų, o šeima įtraukiama į vertinimo procesą, nes jai suteikta teisė pačiai pasakyti, kokios pagalbos ir paslaugų reikia.

- Esant požymių, kad apie galimus vaiko teisių pažeidimus tyčia buvo pranešta melagingai, vaiko teisių apsaugos specialistai gali skirti baudą tokiam pranešėjui.

- Vaiko tėvams ar kitiems vaiko atstovams pagal įstatymą užtikrinta valstybės garantuojama teisinė pagalba teismo bylose, kuriose svarstomas klausimas dėl leidimo paaimti vaiką iš tėvų.

Atsižvelgiant į šeimoje iškilusius sunkumus, šeimoms teikiamos šios kompleksinės paslaugos:

- Pozityvios tėvystės mokymai: pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymas; saugaus prieraišumo mokymai; specializuoti mokymai tėvams auginantiems vaikus/paauglius.

- Psichosocialinė pagalba: individualios konsultacijos; grupinės konsultacijos; šeimos konsultacijos; socialinio darbuotojo konsultacijos; specializuoti saugumo mokymai 7–14 metų vaikams; emocinė pagalba vaikams; individualios konsultacijos paaugliams; grupinės konsultacijos paaugliams.

- Šeimos įgūdžių ugdymas ir sociokultūrinės paslaugos: paramos grupės; šeimų stovyklos; paskaitos aktualiomis šeimai temomis.

- Mediacijos paslaugos.

- Vaikų priežiūros paslaugos (tuo metu, kai tėvai dalyvauja vienoje iš projekto veiklų).

Be to, 2022 metais Lietuvoje pradėtos teikti nemokamos gerovės konsultantų paslaugos visiems gyventojams. Aukštos kvalifikacijos specialistai padės žmonėms, susidūrusiems su lengvais emociniais sunkumais, pirmaisiais nerimo, nemigos ir depresijos požymiais. Šiuo Vakarų pavyzdžiu diegiamu modeliu tokiu būdu siekiama padėti ne tik žmogui, bet ir jo artimiesiems, kurie kenčia nuo artimojo, patiriančio psichologinius sunkumus (Gerovė konsultantai, 2022).

Moksliniuose tyrinėjimuose pažymima, kad socialinis darbas yra veikiamas socialinio ir politinio šalies konteksto. Globalizacijos laikotarpiu šeimos politika ir šeimai skirtos socialinio darbo paslaugos koreliuoja su ypač skirtingomis šeimų situacijomis ir aplinka valstybėje. Teigiama, kad į šeimą orientuotos paslaugos pastaruoju metu šalyje yra vis daugiau plėtojamos, atsižvelgiant į tai,

kad šeima yra pagrindinis vaiko socializacijos vienetas. Individualus konsultavimas, šeimos terapija, atvejo vadyba, mediacija ir kiti metodai tampa vis įprastesni pagalbos instrumentai vaiko ir šeimos gerovės praktikoje. Ir nors socialinio darbo su grupe metodas yra plačiai paplitusi praktika daugelyje kitų šalių de ja Lietuvoje ji vis dar nėra pakankamai išplėtotą. Atlikti tyrimai atskleidžia, kad grupės formatas suteikia galimybę grupės nariams, dalyvaujantiems grupėje, įsisavinti tai, ko negali padaryti socialinis darbuotojas, padedantis individualiai (Vyšniauskytė-Rimkienė ir kt., 2020).

Valstybė, teikdama socialinę paramą šeimoms ir vaikams, teikia piniginę socialinę paramą, kurią sudaro: išmokos vaikams, socialinė parama mokiniams, išmokos tėvų globos netekusiems vaikams, piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams, parama mirties atveju (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija, 2022).

Vaiko apsaugos politikoje reikšminga globos sistema. Kai vaiko tėvai dėl įvairių nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių negali patys auginti vaiko ir vaikas atskiriamas nuo tėvų, jam nustatoma globa. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetinėje svetainėje (www.vaikuteises.lt) nurodoma, kad globos ar rūpybos steigimą lemia vaiko amžius: globa steigiama vaikams iki keturiolikos metų. Vaiko globos dalyviai yra be tėvų globos likęs vaikas, jo biologinė šeima (tėvai ir vaiko giminaičiai) ir globėjas. Globos atveju tėvams išlieka tam tikros pareigos vaikams, pavyzdžiui, pareiga mokėti išlaikymą, taip pat teisė matytis su vaiku, jei tai neprieštarauja vaiko interesams.

LR civiliam kodekse (2020) skiriamos dvi globos rūšys: vaiko laikinoji globa ir vaiko nuolatinė globa (4 lent.).

4 lentelė. Vaiko globos rūšys

Rūšies pavadinimas	Aprašymas
Vaiko laikinoji globa (LR civilinis kodeksas, 2020, str.3.253)	Laikina be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos institucijoje. Vaiko laikinosios globos tikslas - grąžinti vaiką į šeimą.
Vaiko nuolatinė globa (LR civilinis kodeksas, 2020, str.3.257)	Nustatoma be tėvų globos likusiems vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į savo biologinę šeimą, ir jų priežiūra, auklėjimas, atstovavimas teisėms bei teisėtiems interesams ir jų gynimas pavedamas kitai šeimai, šeimynai ar vaikų globos institucijai.

Šaltinis: sudaryta pagal LR civilinį kodeksą (2020)

Apibendrinant, vaiko globos rūšys skiriasi savo tikslais: laikinąją globą siekiama pasirūpinti vaiku iki jis bus grąžintas į šeimą, nuolatinės globos tikslas yra spręsti be tėvų globos likusio vaiko tolesnio gyvenimo organizavimą.

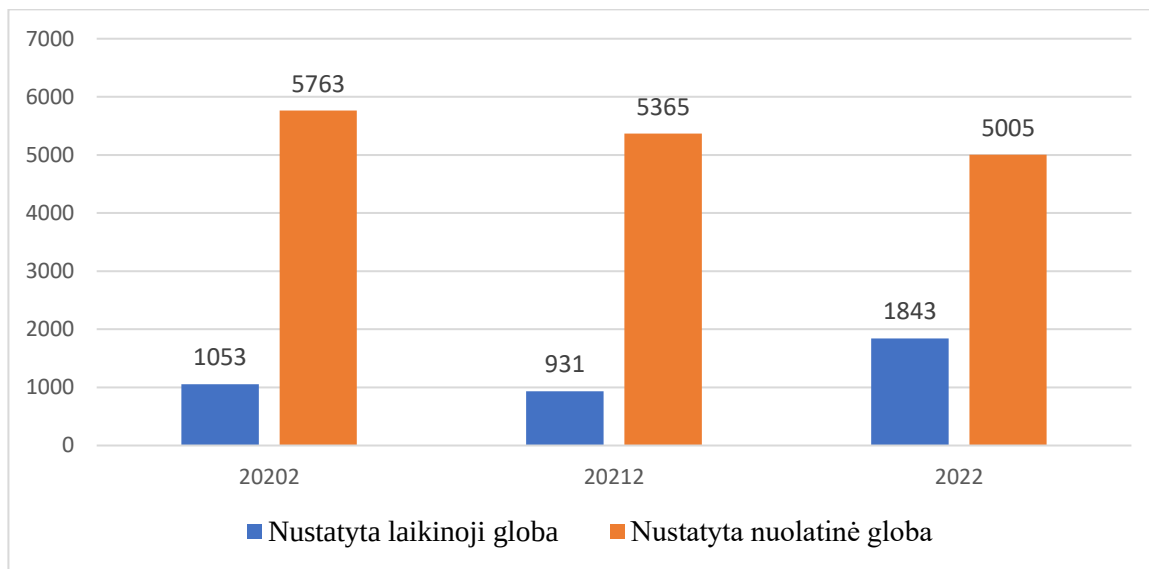
Šiuolaikinis įvaikinimas atsirado kaip vaikų gerovės praktika daugelyje Vakarų šalių XX amžiaus pirmojoje pusėje kaip visuomenės intervencija į sunkią vaikų, kurių tėvai negalėjo jais pasirūpinti, padėtį. Įvaikinimo tikslas buvo sukurti nuolatinę šeimą, kuri galėtų tenkinti vaiko poreikius. Daugeliu atvejų įvaikinimas buvo vertinamas kaip galimybė vaikams pasveikti nuo

traumuojančių patirčių ankstesnėje šeimoje. Nėra vienintelės įvaikinimo patirties. Vaikai į naujas šeimas patenka skirtingais keliais, jie įvaikinami skirtingo amžiaus ir turi skirtingą patirtį. Be to, jų įvaikinimo patirtį įtakoja daugybė kontekstų, kuriuose jie gyvena ir vystosi (Brodzinsky, Gunnar & Palacios, 2022).

Vaiko globos nustatymo ir priežiūros procedūras reglamentuoja Vaiko globos organizavimo nuostatai (2020), kuriuose laikinoji vaiko globa nustatoma administracine, o nuolatinė – teismine tvarka. Priežastys, dėl kurių nustatoma vaiko laikinoji ir nuolatinė globa: „kai vaiko tėvai arba vienas iš tėvų yra mirę, dingę, pripažinti neveiksniais, negali rūpintis vaiku dėl svarbių priežasčių, arba juo nesidomi, neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, jei vaikas yra atskirtas nuo tėvų ar tėvams apribota valdžia“ (LR civilinis kodeksas, 2004, str.3.254).

Svarbu skirti vaiko globą nuo įvaikinimo. LR civilinio kodekse (2004) įvaikinimas aiškinamas kaip visų vaiko ryšių su jo biologiniais tėvais nutraukimas, kai šiuos ryšius pakeičia įtėviai ir jų šeima, kuri pagal įstatymą tampa naujaisiais vaiko tėvais. Įvaikinimo, skirtingai nei globos, negalima atšaukti ar panaikinti. Vaikas nebegali grįžti pas savo biologinius tėvus. Jis gauna naujųjų tėvų pavardę, gali būti pakeistas ir jo vardas.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis (VVTĮT veiklos ataskaita, 2022), 2020-2022 metų laikotarpiu, 2022 metais mažėjo atvejų, kai vaikui buvo nustatyta nuolatinė globa ir daugėjo atvejų, kai nustatyta laikinoji globa (4 pav.).

Šaltinis: VVTĮT veiklos ataskaita (2022)

4 pav. Atvejai, kai vaikui nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainėje (2022) pranešama, kad nuo 2022 metų liepos 1 dienos vaiko globos organizavimo procesas tapo draugiškesnis vaikui: siekiant trumpinti prašymų pateikimo laiką, keičiama prašymo globoti vaiką pateikimo vieta (bus priimami

VVTĮT teritoriniuose skyriuose); siekiant daugiau saugumo tėvų globos netekusiam vaikui, keliama papildomi reikalavimai ne tik globėjams, bet ir kartu gyvenantiems vyresniems nei 16 m. asmenims; globėjo parinkimas tampa atskiru ir savarankišku globos organizavimo etapu, siekiant gerinti globos priežiūros kokybę bei mažiau kištis į privatų gyvenimą, siūloma griežčiau atskirti globojamo vaiko lankymo ir globos priežiūros etapus; siūloma įteisinti ilgesnį terminą pasirengti globos priežiūrai. Be to, siūloma standartizuoti žmonių, norinčių tapti vaikų globėjais, pasirengimo vaiko globai tvarką.

LR civiliniame kodekse (2020) nustatytos vaiko globos formos: globa šeimoje, šeimynoje, globos centre ir globos institucijoje (5 lent.).

5 lentelė. Vaiko globos formos

Formos pavadinimas	Aprašymas
Globa šeimoje (3.259 str.)	„Tai ne daugiau kaip trijų vaikų globa (bendras vaikų skaičius šeimoje su savais vaikais – ne daugiau kaip šeši vaikai) natūralioje šeimos aplinkoje. Kai vaikui nustatoma globa fizinio asmens šeimoje ir globėju paskiriamas fizinis asmuo arba sutuoktiniai.“
Globa šeimynoje (3.260 str.)	Tai globos forma, „kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja keturis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip aštuoni vaikai) šeimos aplinkoje. Kai vaikui nustatoma globa šeimynoje ir jo globėju paskiriamas juridinis asmuo-šeimyna.“
Globa Globos centre (3.261 str.)	„Kai vaikui nustatoma globa Globos centre ir jo globėju paskiriamas juridinis asmuo (Globos centras), o vaiko gyvenamoji vieta yra budinčių globotojų šeimoje.“
Globa vaikų globos institucijoje (3.261 str.)	„Likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas vaikų globos institucijoje tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje, globos centre arba šeimynoje. Kai vaikui nustatoma globa socialinės globos įstaigoje ir vaiko globėju paskiriamas juridinis asmuo- socialinės globos įstaiga.“

Šaltinis: sudaryta pagal LR civilinį kodeksą (2020)

Apibendrinant, esamos neinstitucinės globos formos Lietuvoje – tai laikinoji ir nuolatinė vaiko globa giminaičių šeimoje arba giminystės ryšiais nesusijusioje šeimoje.

Kai vaikas paaimamas iš šeimos, tai dar nereiškia, kad jis atsidurs globos namuose ar bus įvaikintas. Pirmiausiai vaikai apgyvendinami giminių ar kitų artimųjų šeimose, o jei tokių neatsiranda, vaikas apgyvendinamas budinčių globotojų šeimoje (Kuprėnaitė, Lubienė ir Dikovičiūtė, 2020).

Dešimtmečius trukę tyrimai atskleidžia, kad institucinė globa kelia pavojų vaikams, nes vėlina biologinį augimą, kognityvinį vystymąsi, socialinę sąveiką, prisirišimą, nervų veiklą, impulsų kontrolę ir sprendimų priėmimą. Tyrimai rodo, kad vaikų, anksčiau buvusių globos namuose, perkėlimas į šeimyninę aplinką yra susijęs su teigiamais rezultatais. Tai apima patobulintą socialinį funkcionavimą, fizinį augimą ir pažintinį vystymąsi. Įrodyta, kad vaiko perkėlimas į globą šeimoje palengvina vystymosi, kuris buvo atidėtas, kai jis buvo atskirtas nuo globos šeimoje, atsigavimą, o šis procesas vadinamas vystymosi pasivijimu. Todėl globa šeimoje paprastai yra veiksminga intervencija vaikams, kurie gyveno globos namuose (Wilke & Howard, 2022).

Šiandieninėje vaiko globos koncepcijoje akcentuojami vaiko globos prioritetai – augti šeimos ar artimoje šeimai aplinkoje, kurioje vaikas galėtų tinkamai augti, vystytis ir tapti savarankišku.

Vykdamas vaikų globos pertvarką, plėtojama alternatyva institucinei globai – bendruomeniniai vaikų globos namai (iki 8 vaikų), pagal šeimai artimos aplinkos modelį. Raudeliūnaitės ir Gudžinskienės (2022) atliktas vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymosi bendruomeniniuose vaikų globos namuose tyrimas atskleidė, kad gyvenimas šiuose namuose sukuria prielaidas vaikams ugdytis savarankiško gyvenimo įgūdžius, dėl pasikeitusios fizinės, socialinės, emocinės aplinkos ir kasdienės veiklos organizavimo, kai vaikai įtraukiami į kasdienės veiklas (Raudeliūnaitė ir Gudžinskienė, 2022).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Lietuvoje veikia 66 globos centrai, kuriuose paslaugas teikia budintys globėjai. Teisės aktai įpareigoja kiekvieną savivaldybę turėti bent po vieną globos centrą. Tikėtina, kad šie centrai ir teikiamos paslaugos žmonėms, nusprendusiems globoti ar įsivaikinti vaiką, paskatins žmones suteikti globą tėvų netekusiems vaikams (Genienė ir Nedveckia, 2021).

Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos duomenimis (VVTIT veiklos ataskaita, 2022) 2022 metais mažėjo vaikų, globojamų institucijoje – 1347 vaikai, iš jų 836 vaikai globojami bendruomeniniuose vaikų globos namuose). Lyginant su 2020-2021-2022 metais, nuolatinės globos nustatymo globos institucijoje skaičius mažėjo apie 20 proc.

Tamutienės (2018) pastebėjimu, užsienio šalių tyrinėtojai pagalbos vaikui procesą tyrinėja kompleksiskai: prievartos prieš vaikus pastebėjimą, informavimą ir atskleidimą, institucijų reagavimą ir apsaugos priemonės, vaiko dalyvavimą, kliūčių, su kuriomis susiduriama, nustatymą ir efektyvius apsaugos būdus.

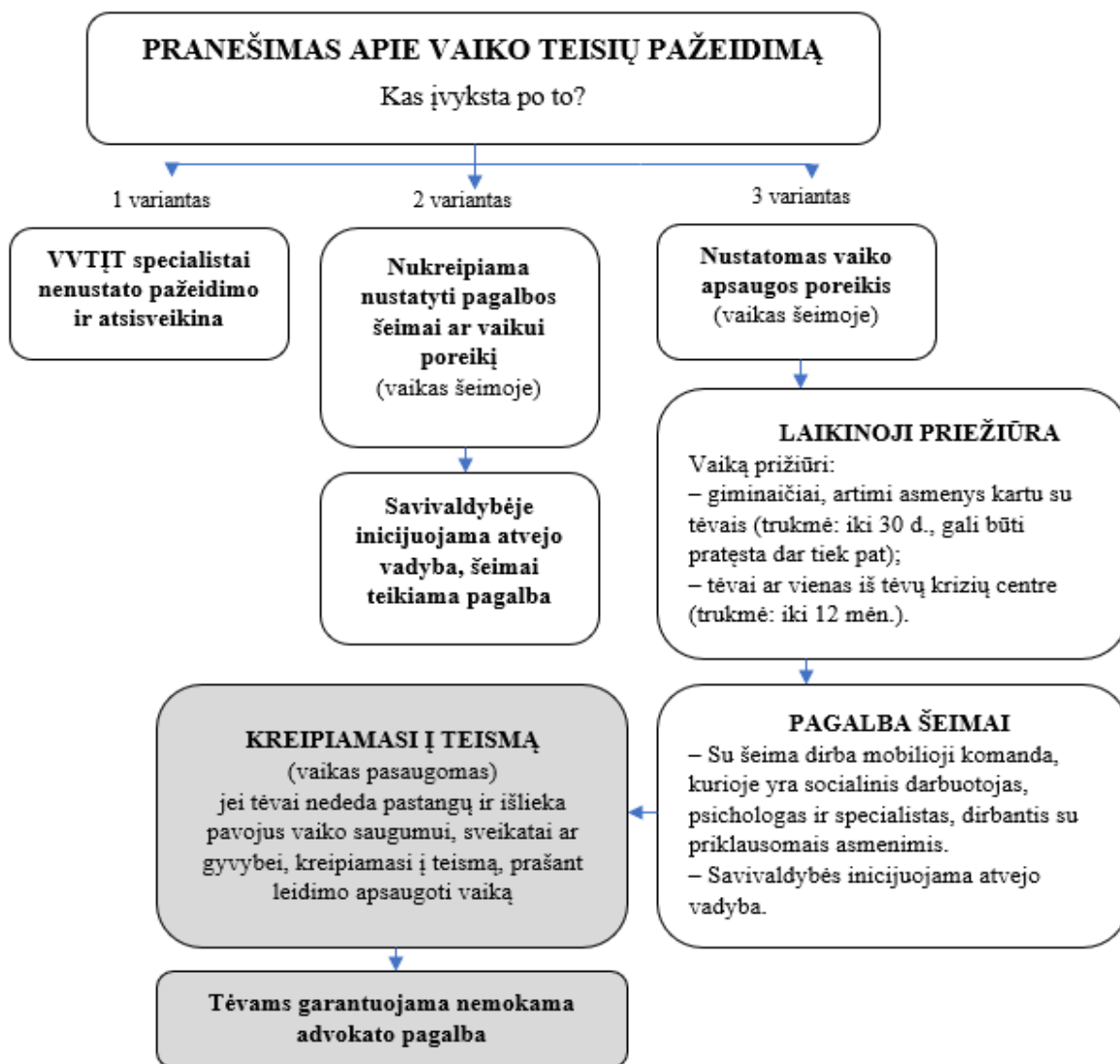
Lloyd (2018) nuomone, kai tarpusavyje susiję tokie veiksniai kaip smurtas šeimoje ir psichinės sveikatos problemos ir tai turi įtakos šeimos kontekstui, juos reikia suprasti ir dokumentuoti kartu, o ne atskirai.

Vaiko globa šeimoje apima kompleksinę pagalbą vaikui, netekus tėvų globos, keliais aspektais. Gvaldaitė (2017) išskiria dalyvių ir įtraukiamų išteklių gausą bei pažymi, kad nors panaši į įvaikinimą, skiriasi laikinumumu ir baigtumu. Be to, skirtingai nei įvaikinant, kai nutraukiami visi ryšiai su biologine šeima, globojamas vaikas palaiko atvirą ryšį su tėvais, bendrauja su jais, kiek tai įmanoma. Kita vertus, nors laikinoje globoje tyrėja pažymi laikinųjų globėjų gebėjimą išplėsti savo gyvenimo ribas iki kito asmens ribų, jas įtraukiant į savo gyvenimą, atkreipiamas dėmesys, kad galimybė vaikui bendrauti su savo tėvais nevienodai vertinama specialistų ir mokslininkų. Pastebima, kad nors trumpalaikiai vaikų susitikimai su tėvais juos išbalansuoja, globėjai turėtų priimti šiuos vaiko išgyvenimus ir pagarbiai žiūrėti į vaiko šeimą. Bendravimas su tėvais vaikui yra naudingas, todėl globėjams turėtų būti suteikiama pagalba spręsti problemas reguliuojant susitikimus ir santykius su vaiko tėvais.

Budrienės ir Kiaunytės (2021) atliktas tyrimas apie pagalbą šeimai, kuriant saugią aplinką vaikui laikinosios globos metu atskleidė, kad svarbu užtikrinti vaikui saugią aplinką – materialinius ir fiziologinius vaiko poreikius, tame tarpe vaiko privačios erdvės sukūrimą, emocinį vaiko saugumą, mitybą ir sveikatą. Pažymima, kad vaiką neigiamai veikia tėvų priklausomybės, vaikui svarbus

psichologinis klimatas šeimoje, ryšių su tėvais palaikymas. Sunkumų dėl laikinosios globos terminų neapibrėžtumo patiria budintys globėjai, nes prisiriša prie globojamų vaikų. Akcentuojama bendruomenės pagalbos svarba, įvairių specialistų įtraukimas. Teigiama, kad svarbu kiekvieną situaciją vertinti individualiai, vengiant formalumo, teikiant pasitikėjimu, pagarba, kultūringu elgesiu paremtą sistemiską pagalbą.

Lietuvoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996) „vaikui ir šeimai užtikrinama nuosekli, individuali ir planinga prevencinė ir kompleksinė pagalba, atsižvelgiant į vaiko poreikius ir šeimos gyvenimo būdą bei elgseną.“ Analizuojant pagalbos teikimo vaikui procesą mikro lygmeniu, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pareigūnams gavus pranešimą apie galimą smurtavimą prieš vaiką, galimai kilusį pavojų vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei ar vaiko buvimą jam nesaugioje aplinkoje, reaguojama teisės aktų nustatyta tvarka (5 pav.).

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija (2022). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/smurto-pries-vaikus-prevencija>

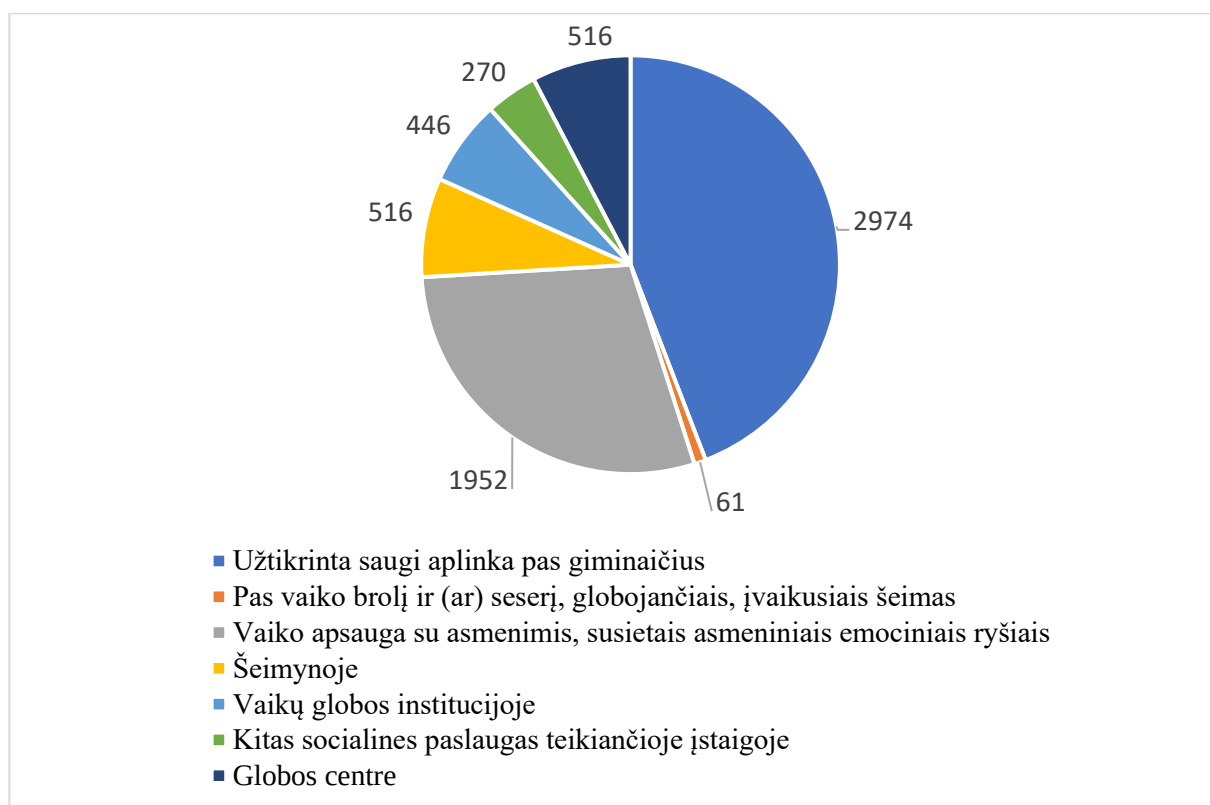
5 pav. Vaiko teisių apsauga gavus pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą

Apibendrinant, vaiko teisių apsauga gavus pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą - vieningas

darbo įrankis, reaguojant į vaiko teisių pažeidimus, taikant vienodą algoritmą.

Siekiant vaikui laiku suteikti prevencinę pagalbą, nustatius pagalbos vaikui ar šeimai poreikį, Lietuvos teisės aktai (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996) numato atvejo vadybos procesą, kurį Bajoraitė ir Norvaišaitė (2018) apibūdina kaip atvejo vadybininko koordinuojamą kompleksinės pagalbos vaikui ir jo šeimai organizavimą ir teikimą, siekiant padėti įveikti iškilusius sunkumus. Teigiama, kad tokiu būdu sėkmingai išsprendus problemas, tai gali padėti išvengti vaiko teisių pažeidimo ir įgalintų šeimą pačiai užtikrinti vaiko interesus. Pažymima, kad vaikas turi teisę augti biologinėje šeimoje, nes ten jam geriausia, nežiūrint į kylančias visokio pobūdžio ir trukmės problemas. Jei kylantį pavojų galima pašalinti suteikiant reikiamą pagalbą šeimai, visuomet pirmenybė teikiama vaiko išsaugojimui šeimoje. Tamutienė ir kt. (2020) pažymi, kad ankstyva pagalba geriau, nes padeda išvengti žalojančios vaikystės patirties ir jos poveikio vaiko gyvenimui.

Situacijų, kai vaikams reikėjo padėti užtikrinant jiems saugią aplinką, apimtis atskleidžia Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys (6 pav.).

Šaltinis: VVTAIT veiklos ataskaita (2022)

6 pav. Saugios aplinkos vaikams užtikrinimas 2021 m. Lietuvoje, proc.

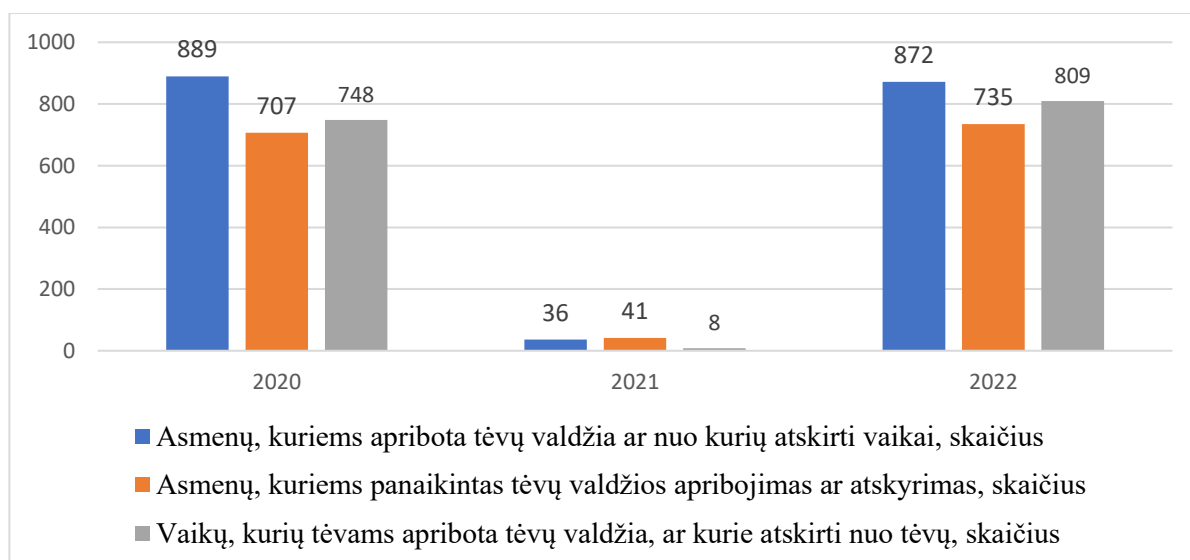
Siekiant užtikrinti vaikams saugią aplinką, dažniausiai 2022 metais saugi aplinka vaikams užtikrinta pas giminaičius ir tai yra panašus santykis kaip ir ankstesniais (2020-2021 metais).

2022 metais 7494 atvejais reikėjo užtikrinti vaikui saugią aplinką iki vaiko situacijos vertinimo (VVTAIT veiklos ataskaita, 2022).

Jei vaiko laikinoji priežiūra neišsprendžia šeimos problemų, dėl kurių nepavyksta užtikrinti vaikui saugios aplinkos ir vaiko saugumui iškyla pavojus, galintis sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikata ar grėsti juo gyvybei, ar jei tėvai nededa pastangų ir nekeičia savo elgesio, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 36⁵ straipsnyje nustatyta, kad VVTAĮT atstovai gali paimti vaiką iš jo tėvų. Tėvams suteikta teisė dalyvauti vaiko paėmimo. Tėvams nedalyvaujant, VVTAĮT atstovai nedelsiant apie tai turi jiems pranešti, tėvai turi teisę skųstis dėl vaiko paėmimo teisėtumo bei gauti išsamią informaciją apie galimybę bendrauti su vaiku bei vaiko grąžinimo sąlygas. Nurodoma, kad vaiko paėmimo procedūra turi būti atliekama taip, kad kuo mažiau neigiamai paveiktų vaiką, o VVTAĮT atstovai įpareigoti paaiškinti vaikui ir tėvams pagal jų supratimo lygį, kaip bus atliekama vaiko paėmimo procedūra. Paėmus vaiką iš tėvų, VVTAĮT įpareigota nustatyta tvarka ir terminais įpareigota kreiptis į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo tėvų.

Vaikų atskyrimo nuo jų biologinės šeimos problemos mastą parodo statistiniai duomenys.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis (VVTĮT veiklos ataskaita, 2022), vaikų, kurių tėvams apribota tėvų valdžia ar kurie atskirti nuo tėvų, 2019-2020 metų laikotarpiu mažėjo, o 2022 m. didėjo. Kita vertus, tėvų, kuriems buvo panaikintas tėvų valdžios apribojimas ar atskyrimas, skaičius 2022 metais mažėjo (7 pav.).

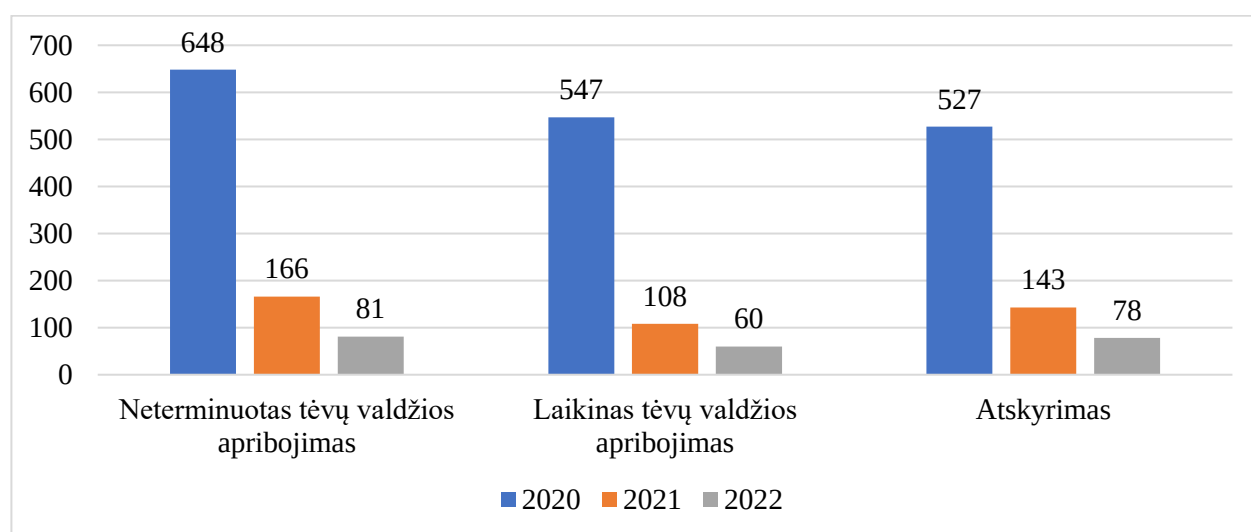
Šaltinis: VVTĮT veiklos ataskaita (2022)

7 pav. Tėvų valdžios ribojimas ir vaiko atskyrimas nuo tėvų

Pažymima, kad 2022 m. nežymiai mažėjo asmenų, kuriems apribota tėvų valdžia ir nuo kurių atskirti vaikai skaičius, kita vertus didėjo, asmenų skaičius, kuriems buvo panaikintas tėvų valdžios apribojimas ir vaikų, kurių tėvams apribota valdžia skaičius (VVTĮT veiklos ataskaita, 2022).

2020-2022 metų laikotarpiu 2022 metais mažėjo asmenų, dėl kurių buvo priimtas teismo

sprendimas laikinai/neterminuotas apriboti tėvų valdžią bei atskirti vaikus nuo tėvų (8 pav.).

Šaltinis: VVTĮT veikos ataskaita (2022)

8 pav. Laikinas/Neterminuotas tėvų valdžios apribojimas bei atskyrimas

Manytina (VVTĮT veiklos ataskaita, 2021), kad laikino/neterminuoto tėvų valdžios apribojimo bei atskyrimo atvejų skaičiaus mažėjimą lėmė tai, kad mažiau buvo kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš tėvų.

Vaiko atskyrimas nuo šeimos kelia iššūkius ne tik vaikui ir tėvams, bet ir kitiems šio proceso dalyviams.

Seniutis ir kt. (2021) nurodo, kad VVTAĮT darbuotojai susiduria su tėvų fizine ir psichologine agresija, sulaukia grasinimų, įžeidinėjimų, žodinių provokacijų, todėl vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos funkcija yra ne tik viena atsakingiausių ir sudėtingiausių, bet ir turi daug neapibrėžtumo, netikrumo ir rizikos. Autorių siūlomas profesionalaus veikimo prielaidų modelis apima rekomendacijas VVTAĮT darbuotojams, įgyvendinantiems vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos funkciją, siekiant tobulinti darbuotojų profesionalumą įgyvendinant šią funkciją, išskirtos prielaidos, galinčios daryti poveikį VTAĮT darbuotojų profesionalumui bei siūlomos darbo organizavimo, kompetencijų tobulinimo bei organizacinės paramos priemonės, kurios sukurtų sąlygas VVTAĮT darbuotojų profesionalumui.

Lietuvos savivaldybių asociacija 2017 metais parengė Lietuvos Respublikos vidaus ministerijos administruojamą projektą „Vaiko teisių užtikrinimo ir pagalbos vaikui ir jo šeimai stiprinimas Lietuvos savivaldybėse: Ankstyvosios intervencijos modelis“, siekiant išsaugoti vaikus šeimose ir bendruomenėse, kai jiems kyla rizika bei išvengti institucionalizacijos. Dalijantis Norvegijos gerąja patirtimi diegiant naujus darbo metodus teikiant savalaikę pagalbą vaikams ir jų šeimoms, siekiama pritaikyti Norvegijos patirtį Lietuvos savivaldybėse. Tikimasi, kad tai leistų vertinti ir identifikuoti ankstyvasias rizikas vaiko gerovei ir planuoti savalaikę ir adekvačią pagalbą (Griciūtė, 2017). Ankstyvosios intervencijos svarba

grindžiama identifikuotomis problemomis šeimos politikoje: šeima nesulaukia operatyvios pagalbos krizinėse situacijoje, per mažai bendradarbiauja institucijos, trūksta vaiko ugdymo ir priežiūros paslaugų, pažeidžiamų asmenų šeimos susiduria su rizika patirti skurdą ir atskirtį, nepakankamai formuojami sveikos gyvensenos įgūdžiai ir kt. (2021–2030 m. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos šeimos politikos stiprinimo plėtros programos pagrindimas, 2021).

Analizuojant, kokia pagalba teikiama tiesiogiai vaikui, Lietuvos teisės aktuose reglamentuotas vaiko dalyvavimo jo apsaugos procese teisės užtikrinimas (6 lent.).

6 lentelė. Vaiko dalyvavimas jo apsaugos procese

Teisės aktas	Trumpas aprašymas
Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1992)	Vaikui turi būti suteikta galimybė būti išklausytam, atsižvelgus į jo amžių ir brandą.
Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996)	VVTAIT specialistas, atsižvelgdamas į vaiko amžių, raidą ir esamą situaciją, pirmiausia turi išklausti vaiko nuomonę. Vaiko atstovai, priimdami svarbius sprendimus vaiko gyvenime, taip pat turi atsižvelgti į jo nuomonę, įvertinę jo amžių, raidą ir ar vaiko nuomonė neprieštaruoja jo interesams. VVTAIT specialistui nagrinėjant gautą pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą susitikimas su vaiku turi būti be apribojimų ir, jeigu yra poreikis, nedalyvaujant vaiko atstovui pagal įstatymą.
Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas (2019)	VVTAIT specialistas susitinka su vaiku ir turi išklausti jį, kas įvyko, kaip vaikas jaučiasi, ko jam reikia, vaikas turi būti išklausytas ir psichologo.
Atvejo vadybos tvarkos aprašas (2018)	Vaiko galimybė būti išklausytam šeimos atvejo nagrinėjimo posėdyje arba apsaugant jo geriausius interesus atskirai prieš posėdį išliko, kartu vaiko nuomonės išklausymo samprata papildomai yra išplėsta pabrėžiant vaiko lygią teisę kitų šeimos narių atžvilgiu išsakyti savo „nuomonę, pasiūlymus ir lūkesčius“ atvejo nagrinėjimo posėdyje bei gali pateikti siūlymus, kokie specialistai ar asmenys dalyvautų rengiamame posėdyje.

Apibendrinant, Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta vaiko teisė būti išklausytam, daugelyje su vaiko veikla susijusių atvejų sprendimuose vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę, o institucijos turi pareigą vaiko nuomonės paklausti.

Ballard, Holtzworth-Munroe ir kt. (2013) atliktas tyrimas parodė, kad rūpestingas vaikų įtraukimas į tėvų skyrybų procesą pagerino viso proceso sėkmę.

Lietuvos savivaldybių interneto svetainėse skelbiami Viešųjų paslaugų vaikui ir šeimai sąrašai, kuriuose tarp paslaugų gavėjų – vaikai, tarp jų ir laikinai likę be tėvų globos. Vienaime tokių sąrašų (Viešųjų paslaugų vaikui ir šeimai sąrašas, 2021), net 63 įvairių paslaugų teikėjų teikiamos viešosios paslaugos, nukreiptos į vaikus, tėvus, šeimas, iš jų 53 gali būti suteiktos tiesiogiai vaikams. Tai trumpalaikė ir ilgalaikė socialinė globa be tėvų globos likusiems vaikams, seminarai, savitarpio pagalbos grupės užsiėmimai ir grupinės terapijos, psichologo, socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo, logopedo konsultacijos, ankstyvosios intervencijos programa (siekiant motyvuoti, suteikti žinių ir keisti požiūrį į žalingus įpročius), programa elgesio sunkumų turintiems paaugliams, grupinės

terapijos, šeimos konferencijos metodas – tai specialisto (Šeimos konferencijos koordinatoriaus) valdomas šeimai svarbių asmenų susirinkimas su tikslu padėti šeimai, atsidūrusiai probleminėje ar krizinėje situacijoje. Tai įrankis, problemoms, susijusioms su vaiko gerove, išspręsti šeimos rate, beveik neįsitraukiant institucijoms bei išsaugant vaiką šeimoje. Gali būti taikoma siekiant spręsti atvejus, kai pvz., vaikas kenčia dėl tėvų skyrybų; kai vaikas netenka vieno ar abiejų tėvų; kai suaugęs šeimos narys suseraga sunkia liga; kai vaikas yra linkęs bėgti iš namų; kai vaikui kyla problemų mokykloje; kai kinta vaiko fiziniai pokyčiai, aktyvumas susikaupimas ir daug kitų atvejų, kurie suaugusiam kelia nerimą dėl vaiko gerovės.

Lietuvoje vaikų socialinės priežiūros paslaugos teikiamos Vaikų dienos centruose, kur jos derinamos kartu su psichologinės pagalbos ir ugdymo paslaugomis ir padeda spręsti vaikų gerovės problemas. Šiuose centruose vaikai ne tik prižiūrimi, bet ir socializuojami, jiems teikiama psichologinė pagalba, jie maitinami, padedama ruošti pamokas ir pan. (Tamutienė ir kt., 2020).

Mokslo tyrimuose nurodomi įvairūs pagalbos vaikui aspektai, susiję su vaiko atskyrimu nuo tėvų.

Kuprėnaitė, Lubienė ir Dikovičiūtė (2020), tyrinėjusios pagalbos ypatumus po vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos, pažymi, kad darbe su šeima, iš kurios buvo paimtas (-i) vaikas (-ai), svarbiausia – gerų santykių kūrimas tarp vaiko ir biologinių tėvų, bet dėl didelio darbo krūvio specialistams nebelieka laiko tinkamai atlikti darbą, o kartais pritrūksta ir motyvacijos. Kai teikiama pagalba šeimoms po vaiko atskyrimo, labai svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir profesinis pasirengimas.

Gevorgianienė, Charenkova, Gvaldaitė, Petružytė, Seniutis, Šumskienė, Žalimienė (2021), tyrinėjusios vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos iššūkius, pažymi, kad vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos procesą labiausiai apsunkinančios priežastys yra susijusios su organizacine ir tarpžinybine parama, tėvų agresyviu elgesiu, baime, netikrumu ir nesaugumu bei laiko suvaržymais priimančią sprendimą.

Naujanienė ir Ruškus (2020), tyrinėję vaiko ir šeimos gerovės sistemos praktiką Lietuvoje pažymi, kad šalies vaiko ir šeimos gerovės sistemos modelyje dominuoja paslaugų šeimai požiūris, sujungiantis vaiko apsaugos ir į vaiką orientuoto požiūrių elementus. Menkai stebima valstybės tiesioginė pagalba vaikui leidžia teigti, kad vaiko ir šeimos gerovės modelyje stiprus vaiko priklausomybės šeimai požiūris.

Tamutienė (2018), tyrinėjusi vaiko apsaugos veiksmingumo problemas Lietuvoje 2015-2016 metais, pažymi, kad praktinės apsaugos procese nėra į vaiko problemas ir poreikius nukreipto požiūrio, nes daugiausia dėmesio skiriama tik tėvų problemoms. Vaikai nėra pakankamai įgalinti dalyvauti savo pačių apsaugos procesuose. Dėl vaikų neišklausymo ir jų patirčių ignoravimo susidaro aplinkybės, jog nepriežiūrą bei smurtą patiriantiems vaikams pagalba nepradedama teikti, nors su šeima bendrauja kelių institucijų specialistai. Tamutienės (2018) nuomone: „pagalba vaikui turėtų

apimti darbą su jais, t. y. pasitikėjimo atmosferos sukūrimą, sąlygų atskleisti patiriamas žalojančias patirtis atskleidimo sudarymą, strategijų, kaip vaikui elgtis, kur eiti, kai šeimoje jam bus itin nesaugu, kūrimą ir pan.“ (Tamutienė, 2018).

Analizuojant pagalbos vaikui aspektus, Tamutienės (2018) nuomone, labai svarbus konkretaus atvejo tyrimas, su vaiko apsauga susijusių specialistų kvalifikacija bei per mažas dėmesys vaikui, jo patiriamiems sunkumams ir poreikiams. Apibendrindama atlikto tyrimo rezultatus, tyrėja teigia, kad pagalba vaikui, augančiam socialinės rizikos veiksnius patiriančioje šeimoje, labai mažai veiksminga, nes viskas tapatinama su rizika, o ne su vaiko patiriamais sunkumais, kurie lieka neatskleisti arba iš dalies ignoruojami, nes dažniausiai svarstoma ir taikoma vaiko apsaugos priemonė yra riboti ar naikinti tėvų valdžią ir vaikui skiriant globą.

Tamutienė ir kt. (2020) teikia įžvalgą, kad socialinis darbas su šeima realiai reiškia socialinį darbą su vaiko tėvais ar globėjais, bet ne su vaikais ir kad šis darbas nėra veiksmingas, nes vaikų dažniausiai neklausama apie patiriamus sunkumus ir nepadedama juos įveikti. Pažymima, kad esminis darbas, siekiant padėti vaikui, turėtų būti darbas su juo. Stresinių situacijų įveikimui reikia mokyti vaiką streso įveikimo būdų, vaiką būtina išklausti, puoselėti su juo ryšius, kurti santykius, kad vaikas turėtų žmogų, kuriuo galėtų tikėti, pasitikėti ir į kurį galėtų kreiptis sunkiu momentu. Teigiama, kad valstybė neįgalina specialistus teikti kokybiškas paslaugas vaikams, atitinkančias jų poreikius. „Kasdienės jų pastangas ginant vaiko interesus apsunkina kitų institucijų abejingumas, tarpusavio bendradarbiavimo stoka, o tai užkerta kelią problemai identifikuoti dar ankstyvoje jos stadijoje, pasirodant pirmiesiems žalos vaikui požymiams. Dėl šios priežasties VTAS darbas daugiausia orientuotas į esamų pasekmių šalinimą, kai žala vaikui jau padaryta. Nors yra sukurtos rekomendacijos, kuriose prašoma, kad visi, pastebėję vaikui daromą žalą, kuo greičiau apie tai praneštų VTAS, daugelis įstaigų nelinkę to daryti ir informaciją suteikia tik tuomet, kai į juos kreipiamasi su konkrečiu klausimu.“

Lloyd (2018) nuomone, mokytojai gali atlikti pagrindinį vaidmenį nustatydami smurtą šeimoje ir reaguodami į jį, nes bendrauja su vaikais daugiau nei bet kuri kita įstaiga. Teigiama, kad socialinių darbuotojų intervencijos dažnai suvokiamos kaip baudžiančios, o ne palaikančios. Siekiant palengvinti smurto artimoje aplinkoje atpažinimą ir atskleidimą, svarbu bendrauti nesmerkiant. Profesionalams, įskaitant mokytojus, reikia žinių, mokymų ir strategijų, kad galėtų vaikų teirautis apie smurtą, kaip valdyti jo atskleidimą ir neatskleidimą.

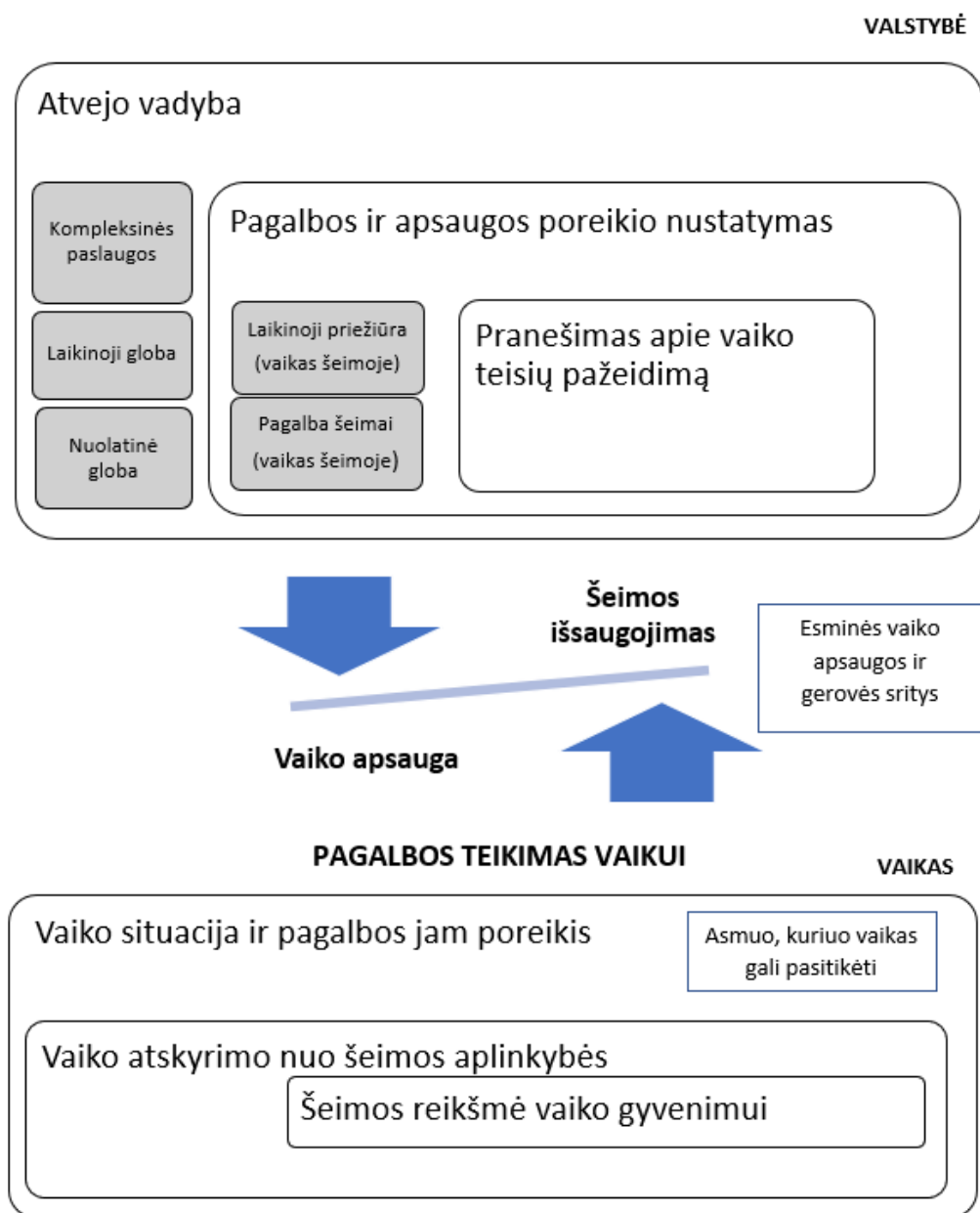
Apie tai, kad mokytojai gali greičiausiai pastebėti vaiko problemas pasisako ir Qian Dai, Chu (2018), kurie teigia, kad mokytojai gali pastebėti mokyklos ir šeimos santykių spragas, todėl suprasti mokytojų vaidmenį teikiant pagalbą vaikams labai svarbu.

Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas pažymi, kaip svarbu suteikti vaikams galimybę naudotis intervencine pagalba nepriklausomai nuo jų tėvų (Howarth, Moore, Stanley, MacMillan,

Feder, Shaw, 2018).

Tyrinėjant vaiko atskyrimo nuo šeimos žalą, Trivedi (2019) pastebėjimu, labai dažnai paslaugos yra siūlomos tik iškėlus bylą teisme. Tuo tarpu teismas turėtų subalansuoti riziką ir žalą, kurią padarytų vaiko atskyrimas nuo šeimos. Teismai turėtų būti įpareigoti nustatyti, ar iki tol siūlomos paslaugos buvo būtinos, praktiškos, tinkamos ir prieinamos. Vis dėlto dažniausiai teismai neatsižvelgia į traumą, kurią patirs vaikai, jei jie bus paimami iš tėvų, nes nėra teisinio reikalavimo, kad teisėjai atsižvelgtų į šią informaciją.

Apibendrinant šiame darbe atliktus teorinius tyrinėjimus, parengtas pagalbos teikimo vaikui teorinis modelis (9 pav.) išskiria valstybės ir vaiko pozicijas.

9 pav. Teorinis pagalbos teikimo vaikui modelis (parengtas darbo autorės)

Vaikas, kuriam šeima yra saugaus gyvenimo garantas, kai šeimoje nepalankiai susiklosto

aplinkybės ir dėl pavojaus sveikatai ar gyvybei jis gali būti arba atskiriamas nuo savo biologinės šeimos, patenka į situaciją, kurioje jam reikia padėti. Teoriniai šio darbo tyrinėjimai atskleidė, kad tuo metu vaikui labiausia reikia artimo žmogaus, kuriuo jis galėtų pasitikėti ir kuris gilintųsi į vaiko problemas, poreikius, sunkumus.

Valstybė vadybiniais mechanizmais organizuoja pagalbos teikimą vaikui, balansuodama tarp vaiko apsaugos ir šeimos išsaugojimo. Valstybės pagalba apima nuoseklius veiksmus, kai gavus pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą, įsijungia mechanizmas, apimantis pagalbos ir apsaugos poreikio nustatymą, pagalbą šeimai, atvejo vadybą, kai siūlomos įvairios kompleksinės paslaugos arba sprendžiama laikinoji ar nuolatinė globa. Šių veiksmų sekoje, valstybė siekia kiek įmanoma vaiką išlaikyti šeimoje, numatytas vaiko laikinas apgyvendinimas pas giminaičius ar kitus artimuosius. Kita vertus, pagalbos vaikui mechanizmas įsijungia tik gavus pranešimą, tuo tarpu iki pranešimo gavimo, artimoje vaikui aplinkoje, pvz. mokykloje, pirmieji vaiko pakitusio elgesio ženklai dažniausiai lieka nepastebėti, nes ugdymo įstaigos specialistų reikšmingumas nėra įvertintas pagalbos vaikui atžvilgiu. Valstybė siekia išsaugoti vaiką šeimoje, kai joje kyla problemų, tačiau tie specialistai, kurie greičiausiai galėtų pastebėti ir reaguoti į vaiko problemas, neįtraukti į šią sistemą.

Biologinė šeima yra pirmoji vaiko socialinė grupė ir pirmoji aplinka, kurioje vaikas praleidžia daugiausiai laiko, o tėvai yra artimiausi vaikui žmonės. Tėvai kuria pirmąją vaiko aplinką ir yra atsakingi už vaiko gerovę. Šeima yra vaiko paramos centras ir apsaugos veiksnys. Vaiko gyvenimas visavertėje šeimoje užtikrina jo psichikos stabilumą bei galimybę vaikui augti ir dvasiškai tobulėti kaip asmenybei. Visai tai atskleidžia didelę šeimos reikšmę vaiko gyvenimui.

Vaiko atskyrimo nuo biologinių tėvų aplinkybės suformuoja ilgai trunkančios, kompleksinės, nesprendžiamos problemos šeimose. Žalojanti vaikystės patirtis įtakoja tolesnį vaiko gyvenimą, nes kelia ilgalaikį stresą, kuris pažeidžia emocinę ir fizinę vaiko sveikatą. Kiekviena tėvų ir vaikų atskyrimo situacija unikali, todėl kaip tai paveiks vaiko sveikatą ir tolesnį jo gyvenimą priklauso nuo to, kokius išgyvenimus vaikas patyrė prieš atsiskyrimą, kokios aplinkybės sąlygojo atskyrimą ir kur vaikas bus apgyvendintas po atskyrimo. Situacijos unikalumas formuoja pagalbos vaikui poreikį bei pobūdį. Tokiais atvejais vaikai dažniausiai būna uždari, bijo būti paimti iš šeimos ir labai išgyvena savyje. Jiems labai reikia pagalbos, bet dažniausiai jie jos neprašo, nes nepasitiki, bijo, neturi žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti. Kita vertus, valstybės pagalba dažniausiai ignoruoja vaiko dalyvavimą ir jo problemas bando spręsti per tėvus, tuo tarpu vaiko poreikis sudėtingoje situacijoje būti išklausytam ir išgirstam dažniausiai lieka neįgyvendintas.

Makro lygmeniu pagalbos teikimas vaikui Lietuvoje modeliuojamas Europos Sąjungos vertybinių nuostatų kontekste. Teisiniame lygmenyje santykius šeimoje bei pagalbą šeimai ir jos nariams reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai, Europos Sąjungos

teisės aktai, tarptautinės sutartys ir susitarimai. Vaikų apsaugos politika Lietuvoje paremta vaiko teisių apsaugos sistema, socialinėmis paslaugomis, pinigine socialine parama vaikams ir jų šeimoms bei globos sistema. Pagalbos teikimo vaikui procesas mikro lygmeniu organizuojamas nustatčius pagalbos vaikui ar šeimai poreikį, atvejo vadybininko koordinuojama kompleksine pagalba vaikui ir jo šeimai, siekiant padėti išvengti vaiko teisių pažeidimo, įgalinant šeimą pačiai užtikrinti vaiko interesus. Pirmenybė teikiama vaiko išsaugojimui šeimoje. Lietuvos teisės aktuose reglamentuotas vaiko dalyvavimo jo apsaugos procese teisės užtikrinimas: vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę, o institucijos turi pareigą įtraukti vaiką į su juo susijusių problemų sprendimus.

Siūlomas pagalbos teikimo vaikui teorinis modelis išskiria valstybės ir vaiko pozicijas. Vaikui labiausia reikia artimo žmogaus, kuriuo jis galėtų pasitikėti ir kuris gilintųsi į jo problemas, poreikius, sunkumus. Tuo tarpu valstybė užtikrina organizuotą procesą, formalias procedūras, vaiko įtraukimą į su juo susijusius procesus, tačiau valstybės pagalba, kai vaikas patenka į situaciją, kurioje gali būti atskirtas nuo biologinių tėvų, yra formali ir neatitinka tos pagalbos poreikio, kokios tuo metu jam labiausiai reikia.

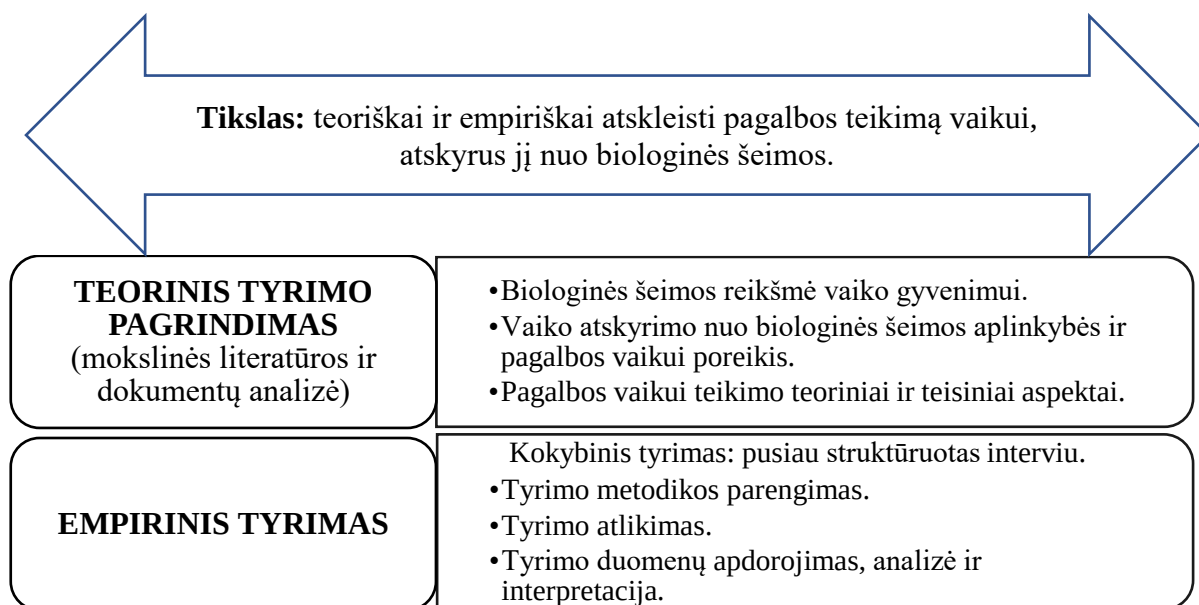
2. PAGALBOS VAIKUI, ATSKYRUS JĮ NUO BIOLOGINĖS ŠEIMOS, TEIKIMO EMPIRINIS TYRIMAS

Šioje darbo dalyje pateikiama tyrimo metodologija, pagrįsti pasirinkti tyrimo metodai, pateikta tyrimo logika. Taip pat pateikti tyrimo rezultatai, jų analizė ir apibendrinimas bei diskusija apie tyrimo rezultatus.

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologinė prieiga. Siekiant atskleisti pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, praktinius aspektus, remiantis socialinių darbuotojų (globos koordinatorių) patirtimi, empiriniam tyrimui pasirinktas kokybinis tyrimas, kuris leidžia interpretuoti patirtis, analizuojant situacijas, o tai svarbu, tyrinėjant šiame darbe keliamą problemą. Kokybinis tyrimas yra lankstus bendradarbiavimo su tiriamaisiais procesas, skirtas interpretuoti ir išsamiai tyrinėti socialinius reiškinius ir problemas. Kokybinio tyrimo metodo taikymas tyrėją įgalina įsiklausyti į dalyvių patirtis, jas analizuoti ir apibendrinti (Labanauskas, 2019). Mohajan (2018) nuomone, kokybiniame tyrime dėmesys sutelkiamas į žodžius, o ne į skaičius. Tai socialinio veiksmo forma, kuri pabrėžia žmonių interpretavimo būdą ir įprasmina patirtį, siekiant suprasti socialinį pasaulį, kuriame gyvename, ir kodėl viskas yra taip, kaip yra.

Tyrimo loginė seka. Parengta tyrimo loginė schema leidžia, siejant tarpusavyje teorijos ir praktikos komponentus, planuoti tyrimą, atrasti bendras sąsajas bei projektuoti tiriamos problemos dedamąsias (10 pav.).

10 pav. Tyrimo loginė schema

Pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos tyrimas suskirstytas į du etapus: pirmajame tyrimo etape analizuojama mokslinė literatūra ir dokumentai, parengiama darbo teorinė dalis,

antrajame etape – parengiama empirinio tyrimo metodika, po to atliekamas empirinis tyrimas, apdorojami tyrimo duomenys, jie analizuojami ir interpretuojami.

Tyrimo metodai. Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, kurį Ahlin (2019) apibūdina kaip organizuotą pokalbį, kai vadovaujamosi nauja informacija, gauta besivystant interaktyviai diskusijai. Šis tyrimo metodas naudingas suprasti tyrimo dalyvių požiūrius, nes leidžia jiems dalyvauti procese ir aptarti su tyrimo klausimais susijusias problemas.

Interviu metodas leidžia gilintis į tyrimo dalyvių supratimą ir patirtis, tyrinėti jų kasdienybės kontekstą ir jame atrasti unikalius duomenis. Pasirinktas dalinis interviu struktūravimas leidžia interviu vesti pagal pasirinktas gaires ir nesilaikyti griežto klausimų eiliškumo (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Ši interviu forma (pusiau struktūruotas interviu) pasirinkta, nes suteikia galimybę, pagal iš anksto pasirinktas temas ir joms suformuluotus klausimus, tyrėjui likti lanksčiam tyrimo eigoje ir keisti klausimo formuluotę ar eiliškumą, atsižvelgiant į gautą informaciją.

Tyrimo instrumentas. Tyrimo klausimynas parengtas remiantis moksliniais šaltiniais, analizuotais teorinėje dalyje (7 lent., 1 priedas).

7 lentelė. Interviu klausimyno pagrindimas

Tema/Klausimai		Pagrindimas	
1 TEMA. Pagalbos vaikui poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos (įžanginiai klausimai)			
1.	Papasakokite, į kokią situaciją patenka vaikas, kai jis atskiriamas nuo tėvų?	Tamutienė ir kt. (2020), Budrienė ir Kiaunytė (2021), Seniutis, ir kt. (2021 0, Gvaldaitė, Šumskienė ir Charenkov (2020).	
2.	Kaip manote, ko labiausiai reikia vaikui, kai jis atskiriamas nuo tėvų?		
2 TEMA. Teikiama pagalba vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos (giluminiai klausimai)			
3.	Papasakokite, kokia pagalba ir kam teikiama, kai vaikas atskiriamas nuo tėvų?	Kuprėnaitė, Lubienė, Dikovičiūtė (2020), Tamutienė ir kt. (2020), Dromantienė ir Šalaševičiūtė (2015), Žalimienė ir kt. (2020), naujanienė ir Ruškus (2020), Blaževičiūtė ir Vitkutė-Zvezdinienė (2019), Vyšniauskytė-Rimkienė ir kt. (2020), Brodinsky et al. (2022), Kuprėnaitė ir kt. (2020), Wilke & Howard (2022), Genienė ir Nedveckia (2022), Raudeliūnaitė ir Gudžinskienė (2022).	
4.	Papasakokite, kokia pagalba teikiama vaikui tiesiogiai ir kiek ji atitinka vaiko poreikius pagalbai tuo metu?		
5.	Papasakokite, kokią pagalbą konkrečiai Jūs teikiate vaikui?		
6.	Papasakokite, su kokiomis institucijomis, specialistais bendradarbiaujate, palaikote ryšį, siekiant padėti vaikui?		
7	Papasakokite, koks, Jūsų nuomone, prieinamumas institucijų, tenkinančių vaiko ir šeimos poreikius?		
8.	Kaip apibūdintumėte pagalbos formų ir galimybių veiksmingumą? Jūsų nuomone, nuo ko priklauso pagalbos veiksmingumas?		
9.	Kokią įtaką turi kitų vaiko artimųjų dalyvavimas teikiant pagalbą vaikui?		
10.	Kaip vyksta vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam?		
11.	Su kokiais sunkumais susiduriama, teikiant pagalbą vaikui? Kaip jie sprendžiami?		
3 TEMA. Pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimas (tyrimą uždarantis klausimas):			
12	Kaip galima būtų tobulinti pagalbos teikimą vaikui? Pateikite pavyzdžiu.		

Interviu klausimyną sudaro trys klausimų blokai, apimantys šias temas: pagalbos vaikui poreikis, atskyrus jį nuo šeimos (2 klausimai), teikiama pagalba vaikui (9 klausimai), pagalbos vaikui tobulinimas (1 klausimas).

Tyrimo imtis. Kokybinio tyrimo tiriamieji ir atvejai turi būti informatyvūs (Silverman, 2011). Johnson ir kt. (2020) pastebėjimu, tam tikri tyrimo dalyviai gali suteikti daugiau informacijos bei įžvalgų nei kiti, todėl tikslinga juos pasirinkti. Atsižvelgiant į tai, pasirinkta tikslinė tyrimo dalyvių atranka. Tyrimo dalyviai – socialiniai darbuotojai (globos koordinatoriai) pasirinkti tikslingai (tikslinis tiriamųjų pasirinkimo būdas, kai pats tyrėjas sprendžia, ką įtraukti į tyrimą), nes jie yra tarpininkai tarp vaiko ir tėvų situacijoje, kai vaikas atskirtas nuo biologinės šeimos, todėl geriausiai žino situaciją. Tyrime dalyvavo vienos Lietuvos apskrities savivaldybių socialiniai darbuotojai (globos koordinatoriai).

Tyrimo dalyvių atrankos kriterijų charakteristikos pagrindžia tiriamųjų pasirinkimo tikslingumą: pasirinkta tyrimo dalyvių grupė sąveikauja su vaiku ir turi, atsižvelgiant į kvalifikaciją ir darbo vietą, kompetencijos pasisakyti tiriama tema.

Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai:

- socialinio darbuotojo kvalifikacija,
- darbo vieta: socialinių paslaugų centras,
- turėti bent trijų metų darbo patirtį teikiant pagalbą vaikams.

Interviu skaičius iš anksto neplanuojamas. Planuojama duomenis rinkti iki jie pradės kartotis ar neatskleis naujų aspektų (duomenų prisotinimo principas). Pasiekus tokį prisotinimą, daugiau interviu atlikti netikslinga (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Tyrimo dalyvavo vienos apskrities, 8 savivaldybių 8 socialiniai darbuotojai (globos koordinatoriai), dirbantys socialinių paslaugų centruose, iš kiekvienos savivaldybės po vieną.

Tyrimo atlikimo laikas: 2023 m. vasario-kovo mėnesiai.

Tyrimo etika. Kadangi kokybiniame tyrime tyrėjas tiesiogiai bendrauja su žmonėmis, tyrinėja ir gilina į jų problemas bei stengiasi jas suprasti, etiškumo aspektas tampa itin svarbus, nes kiekvienas žmogus yra individualus ir gali būti jautrus tam tikriems dalykams, į kuriuos tyrėjas turi atsižvelgti.

Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017, p.336) pažymi, kad kokybinio tyrimo etikai keliami standartai „skatina puoselėti dirbant kartu būtinas vertybes, pavyzdžiui, atsakomybę, pasitikėjimą, tarpusavio pagarbą, teisingumą“ bei skiria kokybiniam tyrimui svarbius etikos principus: pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui bei teisingumo.

Šiais principais vadovautasi ir organizuojant bei atliekant tyrimą.

Rengiantis tyrimui, gautas organizacijos vadovo leidimas imti interviu iš darbuotojų

(Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Laikantis *pagarbos asmens privatumui principo*, tyrimo dalyvių tapatybės apsaugotos nuo viešinimo, todėl neskelbiama informacija, susijusi su asmens duomenimis (vardas, pavardė, darbovietė), tyrimo dalyviui suteikta galimybė nutraukti pokalbį, jei tik jis pasijaus nepatogiai dėl užduodamų klausimų. Taip pat tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad jų duomenys bus naudojami tik apibendrinti, o dalyvių suteikta informacija prieinama tik tyrėjui.

Su tiriamaisiais buvo susitarta dėl dalyvavimo tyrime, jie buvo informuoti apie tyrimo tikslą ir galėjo pasirinkti, dalyvauti ar ne tyrime.

Laikantis *konfidencialumo ir anonimiškumo principo*, saugoma tiriamųjų suteikta informacija, užtikrinant jų privatumą. Tyrimo dalyviams suteikti kodai (TD1-TD8).

Geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principo taikymu (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016) buvo siekiama su tyrimo dalyviu elgtis korektiškai, ribojant informacijos pateikimą, atsižvelgiant į labai atvirus ir jautrius dalyvių pasisakymus, kad kuo mažiau būtų patiriama moralinės žalos. Buvo siekiama, kad tiriamieji laisva valia ir nevaržomai įsitrauktų į tyrimą ir tokiu būdu būtų laikomasi teisingumo principo (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Tyrimo duomenų analizės metodas. „Duomenų analizė – sisteminis surinktos informacijos išdėstymas, sąsajų ieškojimas; rekursyvus ir kartotinis procesas“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p.316).

Duomenų analizė atlikta taikant kokybinę turinio analizę, sudarant kategorijas ir subkategorijas (Neuendorf, 2017).

Tyrimo duomenų analizė atlikta tyrėjų (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016) siūlomu nuoseklumu:

- *Interviu duomenų parengimas.* Interviu įrašius garso įrašymo priemone, kokybinių duomenų analizei daromas pažodinis interviu išrašas (transkripcija) bei nuasmeninami duomenys, siekiant užtikrinti tyrimo dalyvio anonimiškumą.
- *Duomenų skaidymas* – tyrimo dalyvių pasisakymų transkribuoti duomenys atrenkami, skaidomi į fragmentus, koduojami, kad interviu duomenys įgautų struktūrą ir galima būtų juos giliau analizuoti;
- *Duomenų jungimas* – išskaidyti duomenų fragmentai pergrupuojami ir jungiami į kategorijas ir subkategorijas, kurios patvirtinamos tyrimo dalyvių teiginiais.
- *Duomenų interpretacija* – tyrimo rezultatai siejami su teorija, lyginami su kitų tyrėjų gautais rezultatais.

Tyrimo ribotumai. Tyrime buvo apklausiami socialiniai darbuotojai (globos koordinatoriai), kurie atstovavo šios srities specialistų nuomonę tyrinėjamo dalyko atžvilgiu. Gali būti, kad tėvai ir vaikai situaciją mato kitaip ir didesnę dėmesį skiria kitiems aspektams, todėl būtų svarbu įvertinti ir

jų nuomonę.

Kitas tyrimo ribotumas – nedidelė tiriamųjų imtis, kadangi tyrimas atliktas tik vienoje Lietuvos apskrityje, o tai apsunkina tyrimo rezultatų apibendrinimą platesnei tiriamųjų populiacijai.

2.2. Tyrimo duomenų analizė

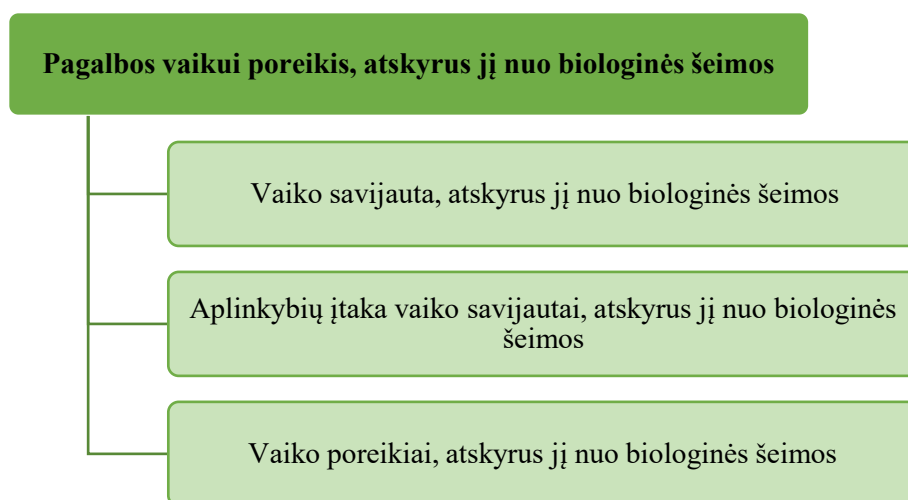
Šioje dalyje pateikiami tyrimo rezultatai, atskleidžiantys pagalbos vaikui poreikį, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, teikiamą pagalbą vaikui bei kaip ją galima būtų tobulinti.

2.2.1. Pagalbos vaikui poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, vaikas patenka į situaciją, kurioje dėl susiklosčiusių aplinkybių keičiasi vaiko savijauta ir poreikiai.

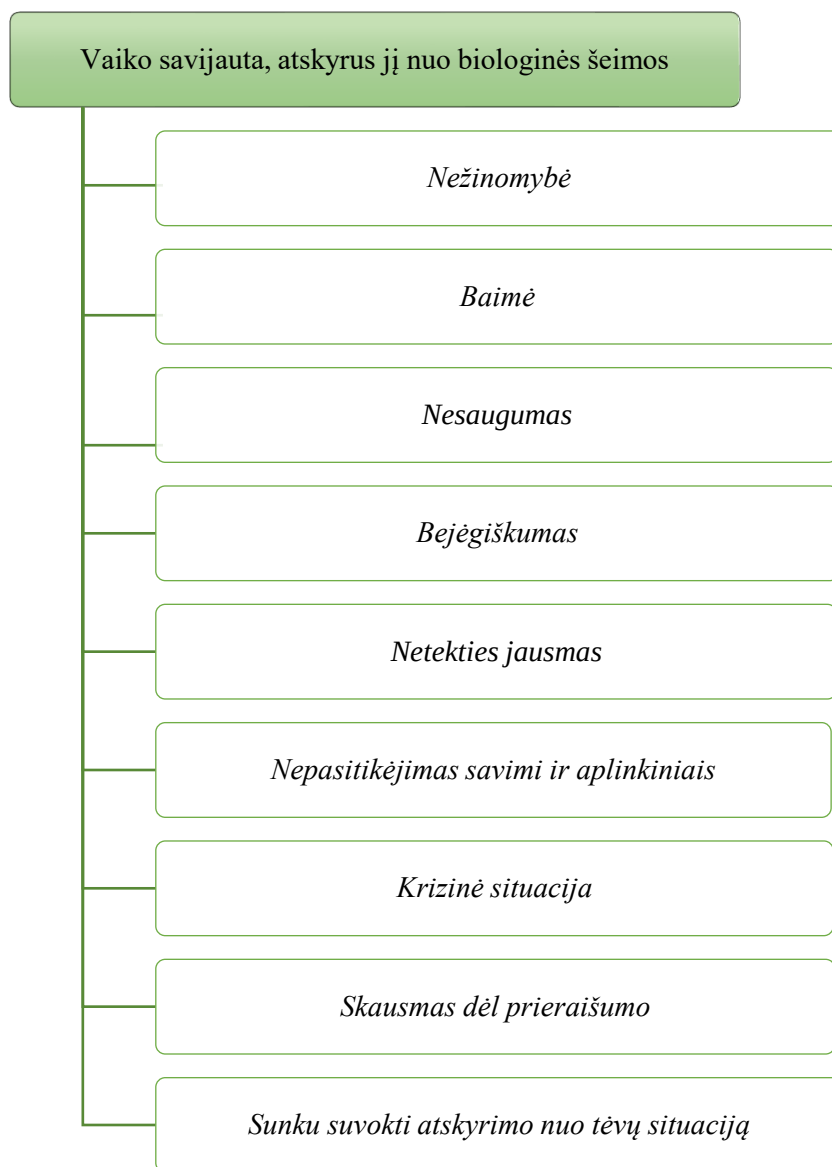
Tyrimo metu buvo siekta atskleisti, kokia yra pagalbos vaikui poreikio, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, reali praktinė patirtis.

Išanalizavus tyrimo duomenis, buvo išskirtos trys kategorijos: vaiko savijauta, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, aplinkybių įtaka vaiko savijautai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos ir vaiko poreikiai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos (11 pav., 2 priedas).

11 pav. Pagalbos vaikui poreikis, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Vaiko savijauta, atskyrus jį nuo biologinės šeimos. Tyrimas atskleidė, kad atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, keičiasi vaiko savijauta. Jis patiria *nežinomybę, baimę, nesaugumą, bejėgiškumą, netekties jausmą, nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais, krizinę situaciją, skausmą dėl prieraišumo, jam sunku suvokti atskyrimo nuo tėvų situaciją* (12 pav.).

12 pav. Vaiko savijauta, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Pagalbos vaikui poreikis sietinas su vaiko savijauta, kai jis atskiriamas nuo biologinių tėvų, atskleidžiantis, kaip vaikas jaučiasi, kaip suvokia situaciją, į kurią pateko.

Analizuojant tyrimo duomenis atskleista, kad vaikas patiria **nežinomybę**, susijusią su jo tolesniu gyvenimu: „<...> dėl ateities“ (TD1), „<...>kas bus, ar tai trumpalaikis ar ilgalaikis atskyrimas“ (TD4), „kur bus apgyvendintas“ (TD6). Tai rodo, kad vaikas nežino, kiek ilgai jis bus atskirtas nuo tėvų, kur bus apgyvendintas.

Tyrimu atskleista, kad **vaikai jaučia baimę** dėl situacijos, į kurią jie pateko. Tai iliustruoja tyrimo dalyvių teiginiai: „dėl to, kas bus, kokie procesai laukia“ (TD1), jie jaučiasi nesaugūs nes „vaiko akimis situacija nevaldoma, nesaugi“ (TD2), „jis patenka į nekontroliuojamą nežinomybę <...>“ (TD3), „<...> nes šalia nėra tėvų <...>“ (TD4), „<...> dėl baimės ir nežinomybės ir bejėgiškumo situacijoje, kai jis atskiriamas nuo artimųjų“ (TD 8). Tai rodo, kad vaikas jaučia baimę dėl

nežinomybės, kas bus, kad šalia nėra tėvų, ar kitų artimųjų.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikas jaučia **bejėgiškumą**, nes negali nieko pakeisti, nes prarado artimuosius: „<...> nes atskirtas nuo tėvų“ (TD1), išgyvena netekties jausmą „<...> gali jausti gedulo požymius: šoką, neigimą, pyktį, depresiją, elgesio regresą“ (TD3), „išgyvena atskyrimo jausmus“ (TD5), „jaučia, kad jis prarado tėvus“ (TD8). Tai rodo, kad vaikas jaučia bejėgiškumą, nes prarado artimuosius, jis gali jausti gedulo požymius, išgyvena atsiskyrimo jausmus.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikui tokioje situacijoje būdingas **nepasitikėjimas savimi ir aplinkiniais**, kai „vaikas susiduria su specialistais <...>, kurie veikia siekdami padėti, bet juk jam nėra artimi, o svetimi jam žmonės, kas taip pat gąsdina vaiką“ (TD2), „<...> vaikas atsiduria svetimoje aplinkoje“ (TD3), „nepasitikėjimas aplinkiniais, kurie <...> galbūt priešišškai nusiteikę“ (TD4), „vaikas išsigąsta, kad neliko žmonių, kurie jam buvo artimiausi, o kitų jis nepažįsta, bijo“ (TD7). Tai rodo, kad vaikas jaučia nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais, nes susiduria su svetimais jam žmonėmis, svetima aplinka.

Tyrimas atskleidė, kad **vaikas patenka į krizinę situaciją**, kuri, pasak tyrimo dalyvio, „<...> vaiko akimis nevaldoma, nesaugi būna <...>“ (TD2). Pažymima, kad tokią krizinę situaciją suformuoja tėvų nesaikingas alkoholio vartojimas „<...> kai neblaivūs tėvai nesugeba pasirūpinti vaiku, o <...> aplinkoje būna pašalinių neblaivių asmenų, kurie didina grėsmes ir situacija tampa nevaldoma, kupina konfliktų, smurto, agresijos <...> o pati aplinka būna traumuojanti“ (TD2). Akcentuojami vaiko išgyvenimai, kai vaiko situacija „pasikeičia į neigiamą pusę, išgyvenama daugybė minčių, skausmo ir įvairių jausmų“ (TD5). Tai rodo, kad vaikas patenka į situaciją, kurios jis negali valdyti, kuri yra nesaugi ir kurią vaikas skaudžiai išgyvena dėl traumuojančios aplinkos, neblaivių tėvų ir jų draugų, esančių vaikui artimoje aplinkoje ir galimai keliančių jam grėsmę.

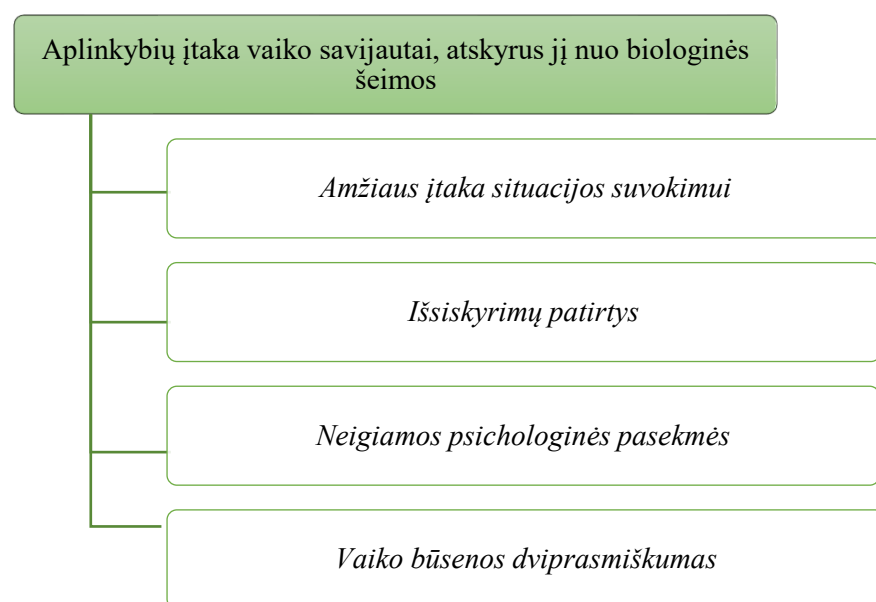
Tyrimu identifikuota, kad atskyrimo metu vaikai patiria stiprius išgyvenimus **dėl prieraišumo prie savo tėvų**. Tyrimo dalyvių teigimu, „<...> skausmo stiprumas priklauso nuo prieraišumo prie asmens, su kuriuo išsiskyrė, stiprumo“ (TD3), „vaikas myli bet kokius savo tėvus ir jei yra labai prie jų prisirišęs, jam skauda dar labiau“ (TD8). Pažymima, kad vaiko supratimu, jam geriau pas tėvus, „nes prie neigiamos aplinkos jis jau yra prisitaikęs“ (TD7). Tai atskleidė, kad atskyrimo metu vaikai stipriai išgyvena atskyrimą nuo tėvų, ir jų išgyvenimų stiprumas priklauso nuo to, kiek jie stipriai prisirišę prie savo tėvų.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikui **sunku susivokti situacijoje, kodėl jis buvo atskirtas nuo tėvų**: „kodėl jis negali gyventi su savo šeima <...>, trūksta aplinkybių suvokimo, kurios sukėlė išsiskyrimą“ (TD3). Tai rodo, kad vaikui trūksta informacijos, kodėl jis buvo atskirtas nuo tėvų.

Tyrimu išskirti šie vaiko savijautos, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, ypatumai: vaikas jaučia nežinomybę dėl ateities, dėl atskyrimo ir jo trukmės, dėl tolesnės gyvenamosios vietos. Vaikas taip pat jaučia baimę dėl to, kas bus toliau. Jis jaučiasi nesaugus, bejėgis, nes jo akimis jis pateko į

situaciją, kuri yra nevaldoma, šalia nėra tėvų, jį atskyrė nuo tėvų, jį supa nepažįstami žmonės. Vaikas išgyvena stiprų netekties jausmą, kad prarado tėvus, kad jį atėmė iš tėvų, jis gali jausti gedulo požymius. Šioje situacijoje vaikui atsiranda nepasitikėjimas savimi ir aplinkiniais, nes jis atsiduria svetimoje aplinkoje. Nežiūrint į tai, kad įvairių sričių specialistai jam nori padėti, jie yra vaikui svetimi žmonės, kurie jį gąsdina, nes, vaiko akimis, jie gali būti priešišškai nusiteikę jo atžvilgiu. Kai tėvai nesugeba pasirūpinti vaiku ir vaikui kyla pavojus, jis patenka į krizinę situaciją, kuri dažnai atsiranda dėl tėvų nesaikingo alkoholio vartojimo. Be to, pašaliniai asmenys, su kuriais tėvai vartoja alkoholį, taip pat kelia grėsmę vaiko saugumui, nes dažnai situacija tampa nevaldoma ir dėl to pavojinga vaikui. Kai vaikas paimamas iš šeimos, jis išgyvena skausmą dėl praradimo žmonių, prie kurių yra prisirišęs. Kuo didesnis vaiko prisirišimas prie tėvų, tuo skaudesnis tėvų praradimas. Vaikas myli bet kokius savo tėvus ir, jo manymu, jam geriausia gyventi su tėvais. Vaikui trūksta supratimo apie situaciją, į kurią jis pateko ir kodėl buvo atskirtas, trūksta suvokimo apie aplinkybes, dėl kurių buvo paimtas iš tėvų.

Aplinkybių įtaka vaiko savijautai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos. Tyrimas atskleidė, kad vaiko savijautai turi įtakos įvairios aplinkybės: *amžiaus įtaka situacijos suvokimui, išsiskyrimų patirtys, neigiamos psichologinės pasekmės, vaiko būsenos dviprasmiškumas* (13 pav.).

13 pav. Aplinkybių įtaką vaiko savijautai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Vaiko savijauta atskyrimo nuo tėvų metu labai priklauso nuo aplinkybių, kurios turi įtakos vaiko situacijai.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad *situacijos suvokimui įtakos turi vaiko amžius*. Paauglys situaciją, kodėl jis paimamas iš šeimos, suvokia geriau nei mažametis: „*dažniausiai suvokia, kas įvyko ir kodėl atskiriamas nuo tėvų*“ (TD1) ir „*<...> labiau jam skauda <...>*“ (TD3). Pažymėtina, kad neigiamos patirtys, išgyventos paauglystėje, dar labiau padidina patiriamą traumą, vaiką atskyrus nuo

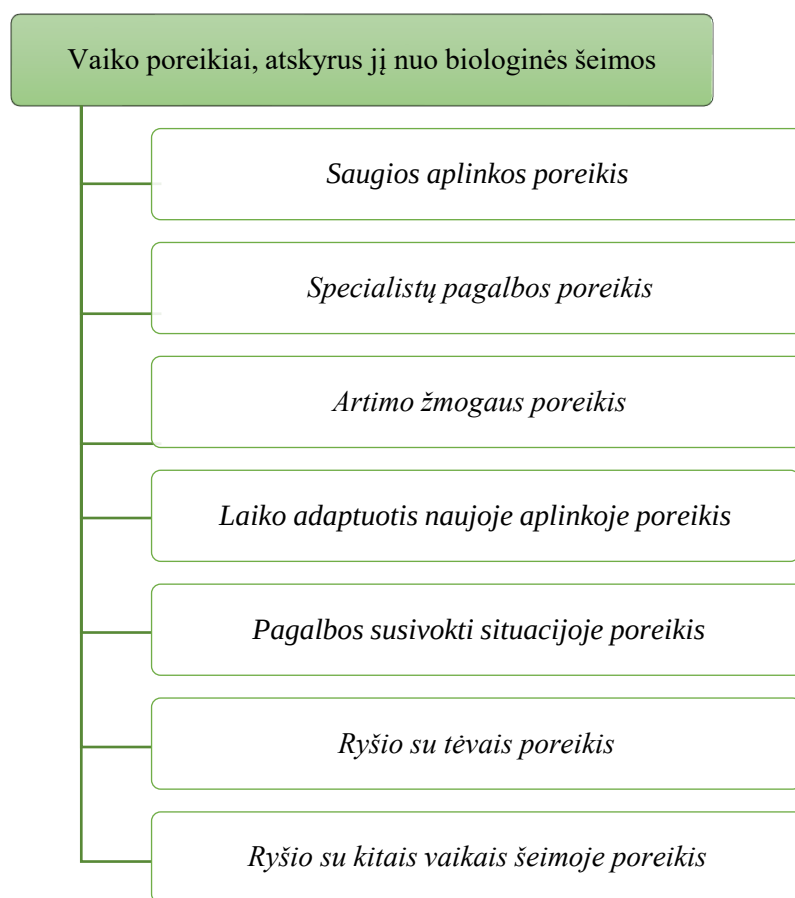
tėvų: „paaugliams, kurie savo amžiuje ir taip sumišę ir nematę tinkamo pavyzdžio, įgiję žalingų įpročių, neturintys tinkamų socialinių įgūdžių, atskirti nuo tėvų, įgaunama trauma“ (TD3). Identifikuota, kad mažesnis vaikas labiau jautrus dėl nepatyrimo, nebrandos: „dėl savo nebrandumo, negali tinkamai valdyti savo emocijų, jas reikšti <...> (TD2), „<...> labiau bijo“ (TD3, „<...> jie labiau pasimetę“ (TD7). Tuo tarpu vyresnio amžiaus vaikai labiau suvokia situaciją, todėl yra tokių, kurie jai priešinasi, „<...> didieji labiau maištauja, kai juos nori atskirti“ (TD4). Tai rodo, kad vaiko amžius svarbus, kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, nes paaugliai geriau nei mažamečiai supranta, kodėl yra atskiriami, juos veikia neigiamos paauglystės patirtys, todėl jie gali priešintis atskyrimui.

Tyrimas atskleidė, kad vaiko savijautai svarbios **ankstesnių išsiskyrimų patirtys** ir kaip pavyko jas išgyventi. Pasak tyrimo dalyvių: „Tai neretai besikartojanti vaiko patirtis, su kuria jis ilgainiui išmoksta gyventi <...> bet tai nusėda kaip psichologinės traumos jo viduje, skatina vėlesniame amžiuje jo pačio priklausomybes ir problemas“ (TD2). Atkreiptinas dėmesys, kad svarbus ankstesnių išsiskyrimų skaičius ir suteiktos pagalbos veiksmingumas. Tai patvirtina tyrimo dalyvių teiginiai: „<...> nuo gautos pagalbos, kokia buvo jos kokybė, ar padėjo, ar buvo lengviau, ar jautėsi saugus <...>, kai vaikas keliauja iš vieno namų į kitus <...> tai kelia daug iššūkių, įgaunama trauma, pasitaiko, kad nerandama ryšio su globėjais, ypač jei jie laikini, tampa sunku užmegzti kontaktą su vaiku, todėl vaikas vėl perkeliamas, o tai jam atsiliepia, jis jaučiasi nestabiliai, jaučiasi nereikalingas, jo elgesys tampa nekontroliuojamas“ (TD3), „nuo ankstesnės patirties susiduriant su specialistais ar jiems pavyko padėti vaikui“ (TD7). Tyrimo duomenys parodė, kad traumuoja vaiko psichiką, nes vaikas patiria „psichologinę traumą“ (TD1), ir kad psichologinės pasekmės yra neigiamos ir turės įtakos tolesniam vaiko gyvenimui, „anksčiau ar vėliau atsilieps vaikui“ (TD6). Tai rodo, kad ankstesnių išsiskyrimų patirtys vaikams yra svarbios, nes palieka psichologines traumas, skatina priklausomybes ateityje, o patirtas ne vienas išsiskyrimas ar neveiksminga pagalba juos traumuoja dar labiau.

Tyrimas atskleidė, kad vaiko savijautai svarbus ir **vaiko būsenos dviprasmiškumas**, kai vaikas atskiriamas nuo šeimos „čia tokios dvi pusės“ (TD4): iš vienos pusės, kai tėvai negali tinkamai pasirūpinti vaiku, vaikui tampa nesaugu gyventi šeimoje „<...> vaikui gresia pavojus“ (TD7); iš kitos pusės vaikui užtikrinamas saugumas ne biologinėje šeimoje: „atskyrus patenka į saugią aplinką“ (TD4). Kita vertus, vaikas atskiriamas nuo brangiausių žmonių ir tai paveikia jo emocinę būseną „<...> bus saugus, aišku nekalbant apie vaiko emocinę savijautą“ (TD7). Tai rodo, kad atskyrimo nuo tėvų atveju vaikas patenka į dviprasmišką būseną: iš vienos pusės jis apsaugomas nuo pavojaus, kai jam tampa nesaugu šeimoje. Iš kitos pusės, atskirtas nuo tėvų jis patiria stiprias neigiamas emocijas.

Vaiko poreikiai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos. Tyrimo duomenys rodo, kad vaikui kyla įvairūs poreikiai, jį atskyrus nuo šeimos: *saugios aplinkos poreikis, specialistų pagalbos poreikis,*

artimo žmogaus poreikis, laiko adaptuotis naujoje aplinkoje poreikis, pagalbos susivokti situacijoje poreikis, ryšio su tėvais poreikis, ryšio su kitais vaikais šeimoje poreikis (14 pav.).

14 pav. Vaiko poreikiai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Vaiko savijauta ir ją veikiančios aplinkybės, atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, formuoja vaiko poreikius, aktualius toje situacijoje.

Tyrimo duomenys parodė, kad vaikui aktualus **saugios aplinkos poreikis**, kuris tyrime identifiikuotas kaip pasitikėjimas, ramybė, supratingumas, išklausymas, palaikymas, pagalba: „*kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, jam labiausiai reikia aplinkos, kurioje jaustų saugumą, pasitikėjimą, ramybę <...>*“ (TD1), „*<...> paaiškinimo kas vyksta, nuraminimo*“ (TD5), „*<...> šilumos, supratingumo, išklausymo, palaikymo, padrąsinimo, pagalbos*“ (TD6), „*<...> svarbu parodyti vaikui kitokią aplinką, kur jis pasijaustų svarbus*“ (TD7). Taigi, kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, jam reikia saugios aplinkos, kad jis jaustųsi ramus, būtų išklausytas, suprastas, nuramintas, kad suprastų, kad jam bus pagelbėta.

Tyrimu atskleista, kad vaikui aktualus **specialistų pagalbos poreikis**. Teigiama, kad psichologas turėtų vienas pirmųjų suteikti pagalbą: „*kurio pagalba yra didelis indėlis į vaiko adaptaciją prie situacijos ir aplinkybių*“ (TD1). Nustatyta, kad siekiant kuo mažiau sukelti streso vaikui, pagalba turėtų neapsunkinti vaiko būklės: „*<...> kaip įmanoma mažiau specialistų turėtų*

lankytis jo aplinkoje“ (TD1). Tyrimo duomenys atskleidė, kad pagalba turi atitikti poreikį: „*labai svarbu teikti pagalbą pagal poreikį*“ (TD5) bei akcentuojama specialistų profesionalumo svarba: „*idealiausia, kad specialistas, kuris teiks pagalbą, būtų su patirtimi ir nepridarytų daugiau žalos, nei jau vaikas patyrė. Netinkamai paaiškinęs situaciją <...> vėliau vaiką įtikinti kitaip bus sunku*“ (TD5). Nustatyta, kad labai svarbu išklausti vaiką ir pabūti su juo „*svarbu mokėti vaiką išklausti <...> pabūti šalia*“ (TD6). Tai padeda vaikui pasijusti saugesniam. Taigi, vaikui turėtų padėti specialistai, visų pirma, psichologas, kuris padėtų vaikui susivokti ir palengvintų jo adaptaciją naujoje aplinkoje. Šioje situacijoje svarbi specialisto patirtis panašiose situacijose, mokėjimas suteikti reikiamą pagalbą.

Tyrimas atskleidė, kad vaikui toje situacijoje, į kurią jis pateko, **labai reikia artimo žmogaus**: „*<...> labiausiai jam reikia, kad turėtų artimą žmogų bendrauti su vaiku <...>*“ (TD1), su kuriuos jis galėtų bendrauti, užmegzti emocinį ryšį, kuriuo pasitikėtų, su kuriuo galėtų dalintis savo išgyvenimais: „*<...> tam žmogui galės pasakotis, išgyventi jausmus, liūdesį. Svarbus vaikui yra emocinis ryšys, buvimas su juo suprantant ir suvokiant jo esamą situaciją*“ (TD2), „*<...> žmogaus, kuris būtų susietas emociniais ryšiais <...> emocinis palaikymas, pokalbiai <...>*“ (TD8). Tyrimo dalyviai tą artimą žmogų nurodė kaip kitus giminystės ryšiais susijusius asmenis bei kitus artimus asmenis: „*dažniausiai tai būna tetos, dėdės, pusbroliai, kaimynai*“ (TD8), „*artimais ryšiais su vaiku susiję asmenys*“ (TD2). Pažymėta, kad tai padeda vaikui saugiau jaustis situacijoje, jis lengviau išgyvena atskyrimą, lengviau adaptuojasi: „*<...> čia manau yra esminis vaiko ryšio užmezgimas <...> Tam žmogui galės pasakotis, išgyventi jausmus, liūdesį.*“ (TD2), „*<...> Pats svarbiausias dalykas pagalbos procese, tai saugi aplinka ir artimas žmogus, nes vaikas svajoja turėti mylinčią rūpestingą šeimą, kur jis jaučiasi saugus, mylimas, ramus, jam lengviau priimti ir suvokti situaciją <...> vaikas perima teigiamas emocijas, greičiau adaptuojasi ir pati situacija nebūna tokia skaudi*“ (TD3), „*jei vaikas perduodamas giminaičiams, vaikui lengviau susitaikyti ir adaptuotis*“ (TD6). Taip pat atskleista, kad svarbu kuo greičiau rasti tokį artimą žmogų, nes tai labai padeda vaikui lengviau išgyventi situaciją: „*<...> nes kuo greičiau jį suras ir užmegs ryšį, tuo jam lengviau bus išgyventi atskirtį nuo šeimos.*“ (TD2). Nustatyta, kad svarbus yra to artimo asmens gebėjimas kurti ryšį su vaiku: „*<...> reikia žmogaus, kuris gebėtų ir mokėtų vaiką priimti verkiantį, rėkiantį, besimušantį*“ (TD5). Taigi, vaikui aktualus artimo žmogaus poreikis, jį atskyrus nuo tėvų, nes vaikui toje situacijoje, į kurią jis pateko, labai reikia artimo žmogaus, su kuriuos jis galėtų bendrauti, užmegzti emocinį ryšį, kuriuo pasitikėtų, su kuriuo galėtų dalintis savo išgyvenimais. Vaikui artimi žmonės dažniausiai yra giminystės ryšiais susiję bei kiti artimi asmenys. Tai padeda vaikui saugiau jaustis situacijoje, jis lengviau išgyvena atskyrimą, lengviau adaptuojasi. Labai svarbu kuo greičiau rasti tokį artimą žmogų, nes tai labai padeda vaikui lengviau išgyventi situaciją. Svarbus šioje situacijoje yra to artimo asmens gebėjimas kurti ryšį su vaiku.

Tyrimu atskleista, kad vaikui aktualus **laiko adaptuotis naujoje aplinkoje poreikis**, kuriam

įtakos turi adaptacijos trukmė, labai priklausanči nuo to, kur vaikas patenka, kai jis atskiriamas nuo tėvų. Nustatyta, kad jei vaikas patenka ne pas artimais ryšiais susijusius asmenis, jo adaptacijos laikas ilgėja: „<...> tačiau jei vaikas apgyvendinamas globėjų šeimoje ar bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikui reikia ilgesnio laiko adaptacijai“ (TD6). Taip pat nustatyta, kad adaptacijos trukmė labai priklauso nuo vaiko amžiaus, nes su paaugliais, kurie turėję atskyrimo nuo tėvų patirčių, sunkiau užmegzti ryšį, juos sunku kontroliuoti: „<...> pasitaiko, kad neranda ryšio su globėjais, ypač jei jie laikini, sunku užmegzti kontaktą su vaiku, todėl vaikas vėl perkeliamas, o tai jam atsiliepia, jis jaučiasi nestabiliai <...> jo elgesys tampa nekontroliuojamas“ (TD6). Tai rodo, kad laikui adaptuotis naujoje aplinkoje įtakos turi adaptacijos trukmė, kuri labai priklauso nuo to, kur vaikas patenka, kai jis atskiriamas nuo tėvų. Jei vaikas patenka ne pas artimais ryšiais susijusius asmenis, jo adaptacijos laikas ilgėja. Vaiko adaptacijos trukmė taip pat labai priklauso ir nuo vaiko amžiaus, nes su paaugliais, kurie turėję atskyrimo nuo tėvų neigiamų patirčių, sunkiau užmegzti ryšį, juos sunku kontroliuoti.

Tyrimu atskleista, kad vaikui reikia **pagalbos susivokti situacijoje**. Jam reikia situacijos aiškumo ir konkretumo, pagalbos suprasti situaciją ir susivokti jausmuose. Anot tyrimo dalyvių, vaikams kyla daug klausimų, į kuriuos jie nori žinoti atsakymus, jiems reikia padėti suprasti situaciją, savo jausmus, išsakyti savo nuomonę, žinoti, kad vėl susitiks su savo tėvais: „*vaikui labiausia reikia aiškumo ir konkretumo, leisti jam išgyventi situaciją, atsakyti į kylančius klausimus <...> padėti suprasti, kad išsiskyrimo metu normalu jausti dviprasmiškus jausmus, būti pasimetusiam, padėti suprasti, kad jis nėra kaltas, dėl ko buvo atskirtas <...> svarbu vaikui leisti jausti, išgyventi jausmus, juos išreikšti*“ (TD3), „<...> kad išsakymų savo nuomonę, norus ir poziciją <...> išaiškinti, kodėl taip vyksta, kas bus toliau, su kuo ir kur gyvens <ar galės, kada ir kur susitikti su tėvais>“ (TD4), „*vaikui reikia paprasto, elementaraus paaiškinimo*“ (TD8). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į vaiko amžių, padedant jam susivokti situacijoje, kad informacija vaikui būtų suprantama: „<...> aiškiai, paprastai, pagal vaiko amžių suprantamais žodžiais“ (TD3), „*paaiškinti jam suprantama kalba, atsižvelgiant į vaiko amžių*“ (TD4), „*tik tiek, kiek jis gali suprasti, neapkraunant našta*“ (TD8). Vadinasi, vaikui aktualu, kad jam padėtų susivokti situacijoje, kuri jam būtų paaiškinta suprantamai.

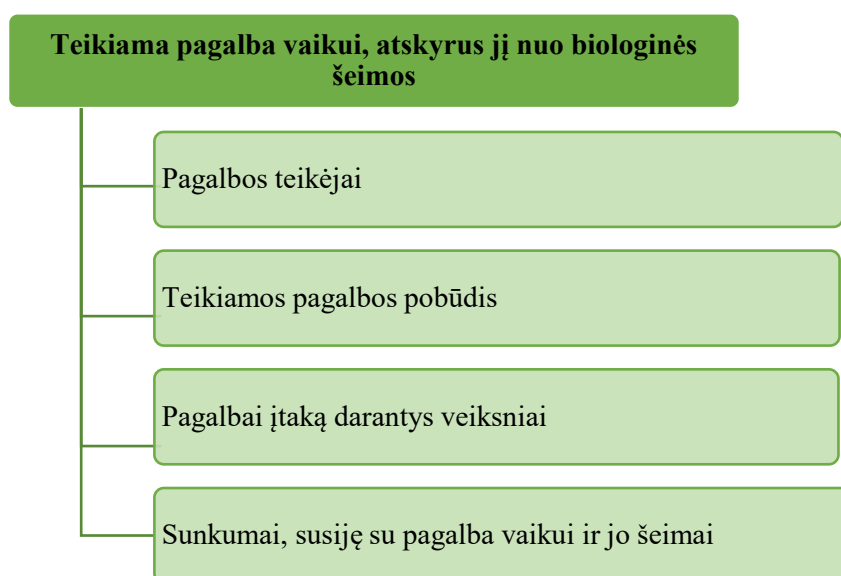
Tyrimu atskleista, kad vaikui aktualus **ryšio su tėvais poreikis**. Tai rodo, kad dirbant su vaiku, ne mažiau svarbu lygiagrečiai dirbti su tėvais, siekiant išlaikyti ryšį su jais: „*svarbu paraleliai dirbti su tėvais, kad būtų išlaikomas ryšys. Tai labai svarbus aspektas.*“ (TD4). Nustatyta, kad svarbu šį darbą dirbti profesionaliai, nenuteikinėjant vaikų prieš tėvus: „<...> *vaikui girdint apie tėvus neturi būti sakoma neigiama informacija, nuteikinėjama prieš tėvus*“ (TD4). Taigi, teikiant pagalbą vaikui labai svarbu teikti profesionalią pagalbą lygiagrečiai dirbant su tėvais, siekti užmegzti su jais ryšį, įgauti jų pasitikėjimą.

Tyrimu atskleista, kad svarbu toje situacijoje, į kurią patenka vaikas, atskirtas nuo tėvų,

palaikyti ryšį su kitais vaikais (broliais, seserimis) šeimoje, nes jie irgi yra artimi vaikui žmonės: „labai svarbu neišskirti vaikų, jei šeimoje auga daugiau kaip vienas“ (TD8). Taigi, labai svarbu, kad tos šeimos vaikai nebūtų atskirti vieni nuo kitų.

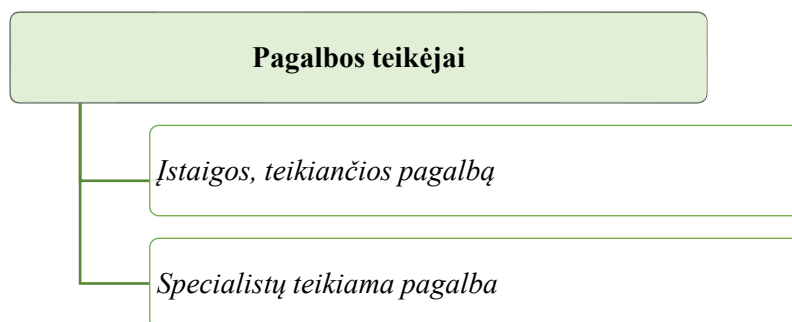
2.2.2. Teikiama pagalba vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokia yra pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos praktinė patirtis. Išanalizavus tyrimo duomenis, buvo išskirtos keturios kategorijos: pagalbos teikėjai, teikiamos pagalbos pobūdis, pagalbai įtaką darantys veiksniai, sunkumai, susiję su pagalba vaikui ir jo šeimai (15 pav., 3 priedas).

15 pav. Teikiama pagalba vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos

Pagalbos teikėjai. Tyrimas atskleidė, kad pagalbą vaikui teikia šie pagalbos teikėjai: *įstaigos, teikiančios pagalbą ir specialistų teikiama pagalba* (16 pav.).

16 pav. Pagalbos teikėjai

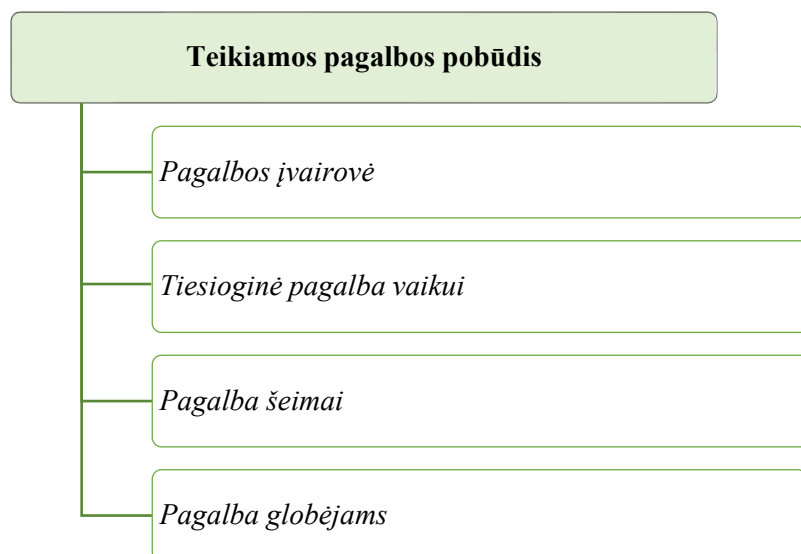
Analizuojant tyrimo duomenis, identifikuotos tokios **įstaigos, teikiančios pagalbą**: ugdymo įstaigos, bendruomeniniai šeimos namai, policija, teisėsauga, medicinos įstaigos, nevyriausybinių organizacijų, biblioteka, kultūros centras, socialinių paslaugų centras, globos centras, savivaldybė.

Tyrimu atskleista, kad pagrindinės institucijos, teikiančios pagalbą vaikui yra ugdymo įstaigos, vaikų globos centrai, teisėsaugos įstaigos, medicinos įstaigos, VVTĮT. Teikiant pagalbą glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje globos centrai su kitomis įstaigomis. Ugdymo įstaigose stebimi pirmieji vaiko pasikeitusios elgsenos ženklai, bendruomeniniuose šeimos namuose teikiamos kompleksinės paslaugos šeimoms, policija tarpininkauja kilus šeimoje problemoms, teisėsaugos atstovai priima sprendimus dėl vaiko globos ar kitos pagalbos vaikui, gydymo įstaigos rūpinasi vaikų sveikata, nevyriausybinių organizacijų padeda šeimoms, patiriančios socialinę riziką, vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos specialistai organizuoja pagalbą vaikui, bibliotekos ir kultūros centrai skatina vaiką įsitraukti į veiklas, užimti laisvalaikį, socialinių paslaugų centrai tiesiogiai rūpinasi pagalba vaikui ir jo šeimai, kai vaikas atskiriamas nuo šeimos. Pažymėta, kad vaikui turi padėti visi, kurie gali padėti. Teikiant pagalbą vaikui svarbu, kad vaikui padėtų visos su juo susiję institucijos ir kad jos glaudžiai bendradarbiautų, stebėtų vaiko pokyčius ir savalaikiai į juos reaguotų.

Tyrimu identifikuota **specialistų teikiama pagalba**, kurią teikia įvairių sričių specialistai: psichologas, priklausomybių ligų specialistas, socialinis darbuotojas, atvejo vadybininkas, vaiko teisių VVTĮT specialistas, psichoterapeutas: „*aktyviai vaikui padeda mobili komanda, kurią sudaro psichologas, priklausomybių specialistas ir socialinis darbuotojas <...> atvejo vadybininkas, psichologas ramina vaiką, bando užmegzti su juo ryšį, įgauti pasitikėjimą*“ (TD1). Nustatyta, kad pradžioje su vaiku dirba mobili komanda, ilgalaikiam darbui su šeima skiriamas atvejo vadybininkas, „*kuris sudaro pagalbos šeimai planą. Pagal poreikį šeimai gali būti skiriama ir kitų specialistų pagalba*“ (TD1). Pažymėta, kad pagalbos teikime svarbus komandinis darbas: „*praktiškai visais, kurie vienaip ar kitaip susiję su vaiku ir gali įtakoti pagalbos vaikui ir šeimai procesą <...> kurie turėtų veikti kaip kumštis, turėti vieningą poziciją, veikti kryptingai, nuosekliai <...> esminis yra veikimas komandoje, derinant veiksmus, dalijantis informacija, susitariant dėl tolimesnių veiksmų ir priemonių <...> vyksta nuolatinis nepertraukiamas bendradarbiavimas <...> dalijamasi <...> ką šeima priėmė, ko ne <...> kokia krizės eiga, kiek buvo. Kiek įsisenėjusi šeimos problema..*“ (TD2). Nustatyta, kad atvejo vadybininkas ir mobilios komandos specialistai bendradarbiaudami teikia didžiausią pagalbą vaikui ir jo šeimai: „*tokiu atveju šeimai teikiamos paslaugos ir taiko atvejo vadyba <...> inicijuotas mobilios komandos specialistų sudarymas. Vėliau didžiąją pagalbą teikia būtent šie specialistai, bendradarbiaudami su vadybininku ir socialiniu darbuotoju*“ (TD5). Taigi, mobili komanda organizuoja pagalbos vaikui procesą, o atvejo vadybininkas rengia pagalbos planą, kurį derina su kitais komandos nariais. Tyrimu nustatyta, kad specialistų teikiama pagalba apima atvejo vadybos ir mobilios komandos bendradarbiavimą, kurio metu dalijamasi informacija apie situaciją vaiko šeimoje, aplinkybes bei patirtis šeimoje, derinami pagalbos veiksmai, vyksta tolesnis pagalbos planavimas.

Teikiamos pagalbos pobūdis. Tyrimu nustatyta, kad teikiama pagalba apima įvairias

pagalbos priemonės, tiesioginę pagalbą vaikui, pagalbą šeimai ir pagalbą globėjams (17 pav.).

17 pav. Teikiamos pagalbos pobūdis

Tyrimo duomenys apie teikiamos *pagalbos įvairovę* atskleidė, kad pagalbos būdų ir formų yra nemažai. Tai yra įvairūs mokymai ir susitikimai, specialistų konsultacijos bei institucijų teikiamos paslaugos, apimančios vaiko globos pagalbą, ugdymo, medicinos, sveikatos paslaugas, gyvenimo įgūdžių formavimą: „siūlomos psichologo konsultacijos“ (TD4), „vaiko globos pagalba, švietimo, socialinė parama <...> vaiko dienos socialinės priežiūros paslaugos, į kurias įeina socialinių įgūdžių formavimas, higienos įgūdžių formavimas, pagal poreikį psichologo konsultacijos, ugdymo užimtumas“ (TD5), „teikiama medicinos, ugdymo, psichinės ir emocinės sveikatos pagalba, socialinių ir ugdymosi įgūdžių mokymai“ (TD7), „<...> motyvavimo technikos“ (TD8). Tyrimo duomenys atskleidė, kad įprasta pagalba apima specialistų darbą su vaiku: jam aiškinama situacija, vaikas nuraminamas, stengiamasi vaiko nepervarginti: „*pagalbos formos vienodos: visi specialistai paaiškina, ramina, stengiasi kad gautų kuo daugiau ramumo, aiškumo <...> pagalba teikiama tik tiek, kiek vaikas tuo metu nori, nes kitu atveju nieko nepasieksime <...> todėl konsultacijų trukmė mažiau, koncentruotai, kad išlaikytų dėmesį*“ (TD8). Pažymėtas kiekvienos situacijos unikalumas, organizuojant individualų pagalbos procesą: „*šeimai teikiamos paslaugos ir taikoma atvejo vadyba <...> Dažniausiai procesas trunka ilgai, nes stengiamasi šeimai ir vaikui taikyti individualius metodus. Vadinasi paslaugos tęsiamos <...>*“ (TD5). Taip pat pažymėta, kad pagalbos veiksmai ir priemonės priklauso nuo to, kur vaikas apgyvendinamas: jei vaikas apgyvendinamas pas artimus jam pažįstamus žmones, pagalbą teikti lengviau (nes jis atsiduria pažįstamoje aplinkoje), nei pagalbą vaikui teikiant institucijoje: „*jei pas artimuosius, viskas paprastai <...>, jei pas žmones, kurių nepažįsta, tada pagalba suteikiama per keletą dienų <...> atsižvelgiama į situaciją, parenkami specialistai, pagalbos forma*“ (TD8). Taigi, teikiamos pagalbos būdų ir formų yra nemažai. Tai yra įvairūs mokymai ir susitikimai, specialistų konsultacijos, institucijų teikiamos paslaugos apimančios

vaiko globos pagalbą, ugdymo, medicinos, sveikatos paslaugas, gyvenimo įgūdžių formavimą. Įprastai teikiama pagalba apima specialistų pagalbą, siekiant nuraminti vaiką, jam paaiškinti situaciją bei tai, kas toliau bus daroma. Dėl kiekvienos situacijos unikalumo, kiekvienu atveju pagalbos teikimas yra individualus, reikalaujantis laiko, o pagalbos veiksmai ir priemonės priklauso nuo to, kur vaikas apgyvendinamas: jei pas artimuosius, viskas paprasčiau, nes vaikas patenka į jam pažįstamą aplinką; jei vaikas apgyvendinamas jam nežinomoje aplinkoje, specialistų įsitraukimas į pagalbą vyksta aktyviau.

Tyrimo duomenys apie *tiesioginę pagalbą vaikui* atskleidė, kad vaikui teikiama įvairi pagalba, nes kiekviena situacija kitokia: „Nustačius vaiko poreikius, jam gali būti teikiama įvairi pagalba... psichologinė, medicininė“ (TD1). Pažymėta, kad vaikui ypač svarbu suteikti psichologinę pagalbą, nes atskyrimo metu jis patiria didžiulę psichologinę traumą: „Svarbi pagalba vaikui ypatingai psichologinė, psichologo konsultacijos. Jos, manau, yra pirmas dalykas ką gauna vaikas ir ką turi gauti šio traumuojančio įvykio kontekste <...> Situacija gali būti įvairi, nes vaikui gali prireikti ir kitų specialistų reaguojant į trauminius įvykius“ (TD2). Taip pat pažymėta, kad vaikui gali būti teikiama ir kitokia pagalba, atsižvelgiant į jo amžių, ligas: „pagal amžių ir situaciją teikiamos priklausomybių ligų specialisto paslaugos“ (TD3). Nustatyta, kad pirmąjį mėnesį su vaiku dirba mobilios komandos specialistai: „su vaiku dirba globos centro specialistai ir pirmą mėnesį nuo krizės šeimoje pradžios, mobilios komandos specialistai“ (TD4), kurie teikia įvairaus pobūdžio pagalbą: „psichologo konsultacijos, socialinio darbuotojo (globos koordinatoriaus) pagalba, užimtumo ir ugdymo paslaugos“ (TD5). Pažymėta, kad vyksta intensyvios psichologo konsultacijos vaikui, be to, vaikui tiesiogiai padeda globėjai: „psichologo, esant poreikiui psichiatro konsultacijos, globos koordinatorės konsultacijos <...> intensyvios psichologo konsultacijos patekusiems į globą <...> tiesioginė pagalba iš globėjų“ (TD6).

Nustatyta, kad pirmieji su vaiku, kuriam reikia padėti, bendrauja VVTĮT specialistai ir pirmiausia vaikui teikiama emocinė pagalba, jam leidžiama išsikalbėti arba bandoma prakalbinti, be to, pažymėta, kad labai svarbu gebėti profesionaliai bendrauti su vaiku sudėtingoje jam situacijoje, palaikyti jį, paaiškinti situaciją, kad jis pasijautų saugus: „galėčiau įvardinti emocinę pagalbą. Tai yra užuojauta, išsikalbėjimas, supratimas bei išklausymas <...>“ (TD1), „Pirmieji su vaiku bendrauja vaiko teisių specialistai, kurie išklauso vaiką, suteikia galimybę jam pasakyti savo nuomonę. Vaikas pajunta, kad yra svarbus, nes kažkam rūpi“ (TD2), „emocinė pagalba vaikui. Stengiamasi palaikyti, suprasti vaiką, būti su juo jo situacijoje, paaiškinti ir atsakyti į jo klausimus, būti atvirais. .. svarbiausia nesuteikti tuščių vilčių, neskubėti ir palaipsniui megzti kontaktą“ (TD3), „teikiama emocinė pagalba, supratimas, paaiškinimas vaikui situacijos pagal jo lygį (TD5), „emocinis nuraminimas, palaikymas, motyvavimas, informacijos suteikimas“ (TD8). Atskleista, kad specialistų įtraukimas į pagalbą vaikui, vyksta nuosekliai, atsižvelgiant į situaciją: „Įtraukiami specialistai

palaipsniui, reaguojant pagal situaciją“ (TD2).

Tyrimo duomenys atskleidė, kad pagalbos priemonės parenkamos atsižvelgiant į vaiko asmenines savybes. Psichologo konsultacijos ypač aktualios, kai vaikas nekalbus, nes psichologas moka vaiką prakalbinti, suprasti jo savijautą: *„Nukreipiame pagal poreikį psichologo konsultacijoms, kurios labai svarbios norint suprasti vaiko savijautą, mintis ir išgyvenimus, ypač jei vaikas nekalbus ir uždaras“ (TD5).* Atskleista, kad bendravimas su psichologu labai priklauso nuo vaiko amžiaus ir charakterio, nes vaikas turi suprasti gaunamą informaciją, vieni vaikai drąsesni, kiti gali manipuliuoti: *„<...> nes vaikas nebūtinai tuo metu viską papasakoja ir atskleidžia, priklauso nuo amžiaus, charakterio, vieni drąsesni, o kiti atvirkščiai, vieni atviresni, kiti manipuliuoja“ (TD8).*

Tyrimu nustatyta, kad yra svarbu vaikui pagalbą gauti intensyviai, tuoj pat, kai jam jos prireikia, tada ji būna veiksminga: *„vaikas gauna intensyvią pagalbą, kurios tuo metu jam reikia <...> su vaiku intensyviai dirba mobilios komandos socialinis darbuotojas ir psichologas“ (TD2).*

Tyrimu identifiкуotas įvairių ugdymo specialistų dalyvavimas pagalba, pažymint, kad mokykloje, stebint vaiką ar individualių pokalbių metu galima greitai pastebėti pasikeitusį vaiko elgesį ir informuoti apie tai padėti galinčias institucijas: *„Mokykloje greičiausiai bus papildomai atkreipiamas dėmesys į vaiką ir jo elgesį, socialinio pedagogo individualūs pokalbiai, ar darželyje auklėtojų, nes būtina stebėti vaiko elgesį ir pokyčius. Šie specialistai pateikia rekomendacijas atvejo vadybininkui ir socialiniam darbuotojui darbui toliau, psichologo konsultacijos, psichiatro konsultacijos“ (TD2).* Taigi, mokykloje dirbantys specialistai gali padėti teikiant pagalbą vaikui, nes ugdymosi aplinkoje greičiausiai pastebimi vaiko elgsenos pokyčiai, todėl galima operatyviai pateikti informaciją apie tai institucijoms, kad organizuoti pagalbos teikimą vaikui.

Tyrimu atskleista, kad labai svarbu pagalbą vaikui būtų suteikti savalaikiai, tai yra būtent tada, kad jam jos labiausiai reikia: *„pagalba teikiama čia ir dabar, nes tuo metu jos reikia“ (TD2).*

Tyrimo duomenys atskleidė socialinio darbuotojo (globos koordinatoriaus) pagalbą vaikui, kuri apima visos pagalbos vaikui ir jo šeimai koordinavimą. Jis domisi vaiku ir jo gyvenimu, jo savijauta, bendrauja su tėvais, konsultuoja bei nukreipia pas specialistus: *„tenka dalyvauti susitikime tėvų su vaiku <...> tada stebiu, kaip tėvai bendrauja su vaiku.“ (TD4), „mano užduotis koordinuoti paslaugų gavimą visai šeimai bei vaikui sudarant pagalbos planą pagal šeimos situaciją“ (TD6), „pastovų domėjimąsi vaiko pasiekimais, savijauta, konsultavimą, nukreipimą į kitus specialistus ar įstaigas, išvelgiant problemą“ (TD7), „bendradarbiaujant su psichologe, palaikymas dėl situacijos, nerimo mažinimas, nuraminimas, informacijos suteikimas“ (TD8).* Tyrimu nustatyta, kad socialinis darbuotojas (globos koordinatorius), siekiant padėti vaikui, mažai bendrauja su vaiku, o daugiau padeda šeimai, tai yra tėvams: *„Tai ten tos pagalbos nebūna, dažniau stebėjimas <...> kartais tenka lydėti vaikus į nuo seksualinės prievartos nukentėjusiųjų asmenų globos namus <...> tiesiogiai su vaiku tenka mažai dirbti <...> turiu šeimą, su močiute gyvena mergaitė mažametė, tai darbas yra daugiau su visa šeima <...> vaiko*

gyvenamosios vietos stebėjimas apsilankymo metu, tiesioginis bendravimas su vaiku (TD4). Taigi, siekiant padėti vaikui, su vaiku bendraujama mažai, o daugiau padedama tėvams.

Tyrimu atskleista, kad svarbu vaikui suteikti galimybę matytis su savo tėvais, nes tada jis lengviau priima situaciją: „*jei yra galimybė matytis su artimaisiais, tada lengviau susitaiko su situacija ir ją priima*“ (TD). Tyrimo duomenys atskleidė, kad jei su vaiku nėra galimybės bendrauti, tokiu atveju apie vaiko situaciją sužinoma iš globėjų, mokyklos, apie vaiką pastebėjimus išsako su juo dirbantys specialistai: „*tiesioginis bendravimas su vaiku. Bendravimas su ugdymo įstaiga. <...> kai vaikas pateko pas tetą kitame rajone, tai galimybės bendrauti su vaiku nebuvo. Vaiko poziciją šeimos atvejo peržiūros metu išsakydavo mobilios komandos, VTAIT specialistai, globos koordinatoriai <...> kontaktuodavau su globėja ir iš jos sužinodavau, kaip sekasi vaikui*“ (TD4). Taigi, jei nėra galimybės susisiekti su vaiku, bendraujama ir apie vaiko būklę sužinoma iš jį globojančių asmenų.

Tyrimo duomenys apie tiesioginę pagalbą vaikui atskleidė, kad vaikui teikiama įvairi pagalba, atsižvelgiant į kiekvieną situaciją individualiai. Teikiama medicininė pagalba, psichologo ir psichiatro konsultacijos, pagal poreikį teikiamos priklausomybių ligų specialisto paslaugos, mobilios komandos specialistų pagalba, užimtumo ir ugdymo paslaugos, globėjų teikiama pagalba. Specialistai į pagalbos teikimą įtraukiami palaipsniui, atsižvelgiant į situaciją. Pirmiausiai su vaiku susiduria VVTIT specialistai. Bendraujama su vaiku, vaikui teikiama emocinė pagalba, kurios metu siekiama palaikyti vaiką, paaiškinti situaciją, atsakyti į klausimus. Šioje situacijoje labai svarbus specialistų profesionalumas. Pagalba vaikui teikiama atsižvelgiant į jo asmenines savybes. Pagalbos teikimas vyksta intensyviai ir turi būti savalaikis, kad vaikas ją gautų kuo greičiau ir tada, kada labiausiai jos reikia. Svarbus įvairių ugdymo specialistų dalyvavimas pagalbos vaikui teikime: jie stebi vaiką, jo elgesį, bendrauja su vaiku, todėl gali pastebėti vaiko pokyčius ir apie tai pranešti kitiems, pagalbą vaikui teikiantiems specialistams. Socialinio darbuotojo (globos koordinatoriaus) pagalba vaikui yra ne tik pagalba vaikui, kai jis stebi vaiką, jo susitikimus su tėvais, bendrauja su vaiku, domisi jo gyvenimu, bet ir koordinuoja pagalbos teikimą šeimai, tokiu būdu padėdamas tėvams. Pažymėta, kad su vaiku bendraujama mažai, dažniau pagalba teikiama tėvams. Labai svarbu, kad vaikas galėtų matytis su savo tėvais, tada jis lengviau priima situaciją. Kai su vaiku nėra galimybės bendrauti, nes jis gyvena toli, apie vaiko situaciją sužinoma iš globėjų, mokyklos, apie vaiką pastebėjimus išsako su juo dirbantys specialistai. Pastebėta, kad jei pagalba vaikui teikiama institucijoje, tokia pagalba yra traumuojanti vaiką, nes nekuriama šeimai artima aplinka.

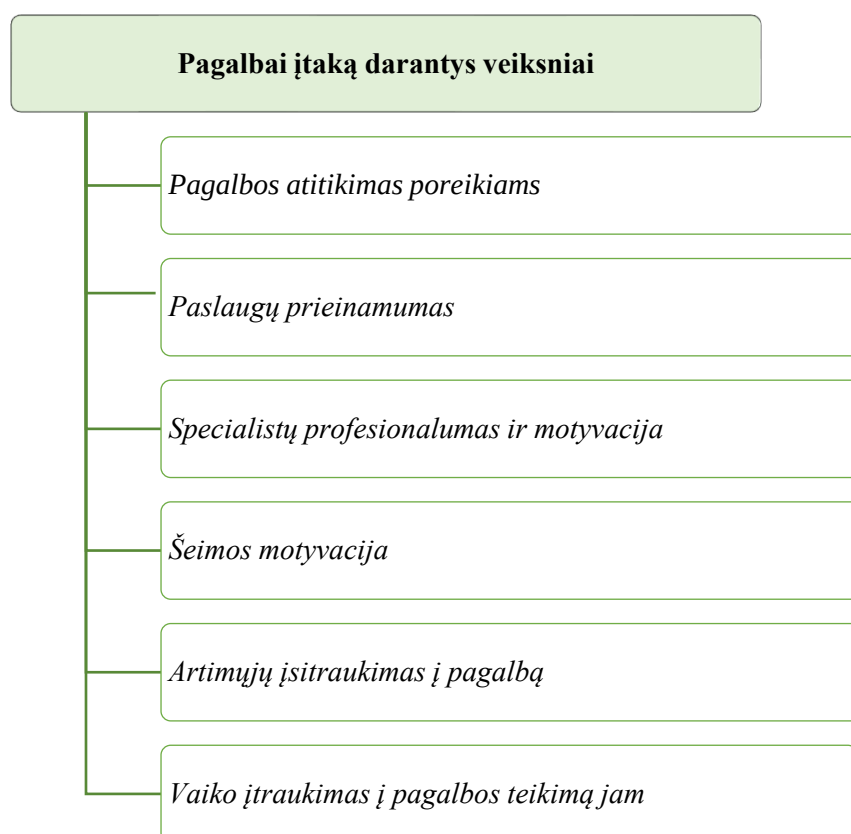
Tyrimo duomenys apie **pagalbą šeimai** atsiskleidė, kad atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, pagalba teikiama ne tik vaikui, bet ir jo šeimai, dažnu atveju patiriančiai socialinę riziką. Specialistai stengiasi juos išklausti, suprasti: „*užuojauta, išsikalbėjimas, supratimas ir išklausymas*“ (TD1), pažymėta, kad vykdoma tęstinė profesionali pagalba tėvams: „*dažniausiai teikiama ilgalaikė palaikomoji pagalba, specialistų konsultacijos <...>, pozityvios tėvystės įgūdžių <...> finansinio*

raštingumo mokymai“ (TD6). „jei buvo teikiamos iki tol, toliau teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo, palaikymo ir atkūrimo paslaugos“ (TD4), „tokiu atveju šeimai teikiamos paslaugos ir taikoma atvejo vadyba<...>“ (TD5). Pagalbą teikia įvairūs specialistai: mobilios komandos, atvejo vadybininkas, jei tėvai ją priima. Išsiaiškinami šeimos poreikiai, rengiamas pagalbos planas, tėvai motyvuojami keistis: „Atvejo vadybininkas sudaro ilgalaikį pagalbos planą šeimai, kuriame pagal šeimos poreikius siūloma pagalba <...> svarbu pagalba, nes dažniausiai tėvų, kurie patiria socialinę riziką gyvenimą apsunkina neigiamas požiūris į juos“ (TD1), „<...> pagalba teikia šeimai <...> specialistai teikia intensyvią pagalbą, jei jie ją priima, dalyvauja mobilios komandos <...>“ (TD2), „su šeima dirba socialinis darbuotojas, psichologas, priklausomybių specialistas, globos centras, mobili komanda“ (TD4). Tyrimu nustatyta, kad padedant tėvams, netiesiogiai padedama ir vaikui, nes „sveikstant“ nuo kylančių rizikų tėvams, „sveiksta“ ir vaikas: „Tokia pagalba ypač reikalinga socialinę riziką patiriančiai šeimai“ (TD1), „mobilios komandos veikia dviem kryptimis: darbas su tėvais, kita tuo tarpu vaikas. Abi šios kryptys labai svarbios <...> kol tėta globojo dukterėčią, pagalbos dėka tėvai tuo tarpu sveiko, stiprėjo, atsistatė. Galiausiai viskas baigėsi vaiko grąžinimu į šeimą ir labai sustiprėjusiais ryšiais šeimoje“ (TD2). Taigi, atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, pagalba teikiama ne tik vaikui, bet ir jo šeimai, dažnu atveju patiriančiai socialinę riziką. Pagalbą teikia įvairūs specialistai: mobilios komandos, atvejo vadybininkas, jei tėvai ją priima. Svarbu padėti ne tik vaikui, bet ir tėvams. Padedant tėvams, netiesiogiai padedama ir vaikui, nes išsprendus tėvų problemas, išsprendžiamos ir vaiko problemos.

Tyrimo duomenys apie **pagalbą globėjams** atsiskleidė, kad globėjų vaidmuo taip pat svarbus, nes jie tiesiogiai teikia pagalbą vaikui iš dalies pakeisdami tėvus. Nustatyta, kad su globėjais dažnai bendradarbiaujama pagalbos vaikui teikime, siekiant išsiaiškinti vaiko poreikius bei situaciją: „<...> bendradarbiauju su globėjais“ (TD3), „Analizuojama, ko reikia vaikui, kokia jo situacija naujoje aplinkoje. Kokios pagalbos reikia“ (TD2), „Globos centras dirba su vaiku ir globėjais <...>. Kita vertus, nustatyta, kad globėjai dalyvauja dvejose pozicijose: iš vienos pusės jie yra pagalbos teikėjai vaikui: „vaikai gauna tiesioginę pagalbą iš globėjų“ (TD6) ir su jais bendradarbiauja specialistai: „Bendradarbiaujama su asmenimis, kuriems paskirta laikinoji globa“ (TD2), iš kitos pusės globėjams teikiama pagalba, kad jie galėtų padėti vaikui: „organizuojamos globėjų individualios ir grupinės psichologo konsultacijos <...> globėjų savitarpio pagalbos grupės“ (TD4). Taigi, globėjų vaidmuo teikiant pagalbą vaikui svarbus, nes jie tiesiogiai padeda vaikui iš dalies pakeisdami tėvus ir su jais bendradarbiaujama pagalbos vaikui teikime, siekiant sužinoti apie vaiko poreikius ir savijautą. Kita vertus, pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, teikime globėjai dalyvauja kaip pagalbos teikėjai vaikui ir su jais bendradarbiauja specialistai, ir kaip pagalbos gavėjai, kuriems teikiama pagalba, kad jie galėtų padėti vaikui.

Pagalbai įtaką darantys veiksniai. Tyrimas atskleidė, kad pagalbos teikimui yra svarbūs

pagalbos atitikimas poreikiams, paslaugų prieinamumas, specialistų profesionalumas ir motyvacija, šeimos motyvacija, artimųjų įsitraukimas į pagalbą, vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam (18 pav.).

18 pav. Pagalbai įtaką darantys veiksniai

Tyrimo duomenys apie ***pagalbos atitikimą poreikiams*** atsiskleidė, kad teikiant pagalbą ji būtų pakankama, nes dabar vaikui jos yra per mažai: „*ji nėra visiškai atitinkanti vaiko poreikius, nes jos per mažai*“ (TD1). Tyrimu nustatyta, kad pagalbos paslaugų pasiūla yra didelė: „socialinių paslaugų tinklas yra platus“ (TD6). Taip pat atskleista, kad turi būti pakankamai specialistų teikti pagalbą: „*Specialistų pasiūla tiesiogiai įtakoja teikiamos pasiūlos veiksmingumą. Jei specialistų pasiūla yra pakankama ir ji prieinama tai didelis sėkmės garantas*“ (TD7), „*Kuo daugiau specialistų įtraukiama, tuo lengviau pasiekti pozityvaus pokyčio*“ (TD2). Nustatyta, kad pagalbos veiksmingumui įtakos turi ir tai, kad teikiant pagalbą būtų atsižvelgta į kiekvienos situacijos unikalumą: „*pagalba turi būti labai specializuota pagal konkrečią situaciją*“ (TD4). Pažymėta, kad pagalbos veiksmingumui svarbu, kad pagalba atitiktų poreikius visuose jos teikimo etapuose: „*Tuo metu pagalba dalinai atitinka, nes pats procesas gali trukti ilgai, vaikas gali neatsiverti*“ (TD3). Taigi, kad pagalba atitiktų poreikius, svarbu, kad pagalba būtų pakankama, kad būtų pakankamai specialistų pagalbą teikti, kad būtų atsižvelgta į kiekvienos situacijos unikalumą, kad pagalba būtų užtikrinta ir veiksminga visuose pagalbos teikimo etapuose. Ir kadangi pagalbos paslaugų pasiūla yra didelė, svarbu profesionaliai parinkti pagalbos būdus ir priemones.

Tyrimo duomenys apie ***paslaugų prieinamumą*** atskleidė, kad pagalbos paslaugos yra

kompleksinės, nemokamos ir lengvai prieinamos, o specialistai padeda pasiekti šias paslaugas: „šeimai teikiamos kompleksinės paslaugos, kurios yra nemokamos ir lengvai prieinamos, specialistai konsultuoja ir nukreipia link pagalbos“ (TD5). Tyrimu nustatyta, kad nors paslaugų yra įvairių, svarbus savalaikis jų teikimas: „svarbu tinkamą pagalbą suteikti laiku...institucijų pasirinkimas platus“ (TD7). Nustatyta, kad dideliuose miestuose paslaugos yra labiau prieinamos ir efektyvesnės: „didmiesčiuose platesnis paslaugų spektras, prieinamumas efektyvesnis, greičiau pasiekiamas“ (TD8). Taigi, pagalbos paslaugos yra kompleksinės, nemokamos ir lengvai prieinamos, o specialistai padeda pasiekti šias paslaugas. Nežiūrint į tai, kad paslaugų yra įvairių, svarbu paslaugas suteikti savalaikiai. Dideliuose miestuose paslaugos yra labiau prieinamos ir efektyvesnės.

Tyrimo duomenys apie *specialistų profesionalumą ir motyvaciją* atskleidė, kad pagalbos vaikui veiksmingumas labai priklauso nuo pagalbą teikiančių specialistų profesionalumo ir motyvacijos: profesinių įgūdžių, greitos orientacijos, darbinės patirties, kompetencijos, pareigų vykdymo, charakterio savybių, gebėjimo dirbti komandoje. Taip pat svarbu, kad specialistams būtų suteikta pakankamai laiko savo funkcijoms vykdyti: „vaiko teisių specialistai įgudę bendrauti su vaikais tokiose situacijose, veikia greitai ir profesionaliai“ (TD2), „pagalba priklauso nuo specialistų turimos darbinės praktikos, kompetencijos“ (TD3), „<...> nuo darbuotojų pareigybių vykdymo“ (TD4), „specialistas turi mokėti įgalinti šeimą“ (TD7), „labai svarbu koks jo (specialisto) charakteris, nusiteikimas <...> profesinė sfera: kaip jaučiasi, kiek turi laiko, kiek komanda bendrauja tarpusavyje, <...> labai svarbus žmogiškasis faktorius“ (TD8). Išskirta specialistų motyvacija, nes jei specialistas nemotyvuotas, jis gali neigiamai paveikti pagalbos gavėją: „priklauso nuo dirbančių specialistų motyvacijos <...> svarbu neprarasti vilties pačiam specialistui“ (TD5), „priklauso nuo specialistų motyvacijos padėti, nes pastebiu, kad <...> yra linkę nugalinti savo klientus“ (TD6). Taigi, pagalbos vaikui veiksmingumas labai priklauso nuo pagalbą teikiančių specialistų profesinių įgūdžių, greitos orientacijos, darbinės patirties, kompetencijos, pareigų vykdymo, charakterio savybių, gebėjimo dirbti komandoje. Taip pat svarbu, kad specialistams būtų suteikta pakankamai laiko jų funkcijoms vykdyti. Jei specialistas nemotyvuotas, jis gali neigiamai paveikti pagalbos gavėją.

Tyrimo duomenys apie *šėimos motyvaciją* atskleidė, kad pagalbos vaikui sėkmė didele dalimi priklauso nuo šeimos noro keistis ir priimti pagalbą: nuo vaiko noro priimti pagalbą, nuo šeimos socialinių įgūdžių. Jei šeima gilina savo situaciją, ją analizuoja ir priima tam tikrus sprendimus, tobulėja šeimos įgūdžiai, įgyjamas gebėjimas savarankiškai spręsti kylančias problemas, šeima stiprėja, savarankiškėja ir tampa labiau pajėgi pati tvarkytis šeimos viduje: „priklauso nuo pačių tėvų požiūrio ir noro priimti sprendimus“ (TD3), „priklauso nuo noro priimti pagalbą“ (TD4), „priklauso nuo <...> socialinių įgūdžių“ (TD5), „kad spręstų krizinę situaciją“ (TD6), „priklauso nuo šeimos ir vaiko įgūdžių, motyvacijos <...> jei šeima pripažins jai kylančias problemas, tai jau dalis sėkmės. Vadinasi šeima analizavo savo situaciją ir priėmė tam tikrus sprendimus. Su šiais dalykais tobulėja

šėimos įgūdžiai, formuojasi kitokios nuostatos, atsiranda stiprybės. Klientas įgalinamas spręsti jam kylančias problemas jam suteikiant jėgų. Visa tai siejasi su kliento savarankiško funkcionavimo siekiu, kuris yra visų veiksmingų teikiamų paslaugų pagrindas (TD2). Nustatyta, kad šėimos motyvaciją didina įvairios pagalbos priemonės: grupiniai susitikimai, mokymai: „tėvai nuolat motyvuojami, skatinami teigiamų pokyčių link, organizuojami įvairūs mokymai, grupiniai susitikimai“ (TD3). Pažymėta, kad svarbi vaiko motyvacija, nes vaikai atlaidūs tėvams, todėl jei tėvai norės keistis, vaiką tai motyvuos ir jis atleis tėvams visas jų klaidas: „Vaikai nuostabūs – jie atlaidūs, myli be ribų ir taisyklių <...> didžioji dalis pagalbos vaikui priklauso nuo tėvų pastangų, motyvacijos ir sprendimų, kad susigrąžinti vaiką ir sukurti jam saugią aplinką“ (TD4). Išskirtas šėimos motyvacijos reikšmingumas, pateikiant atvejį iš patirties, kai šėimai, nenorėjusiai priimti pagalbos, nors buvo įdėta daug specialistų pastangų, vaikas nebuvo grąžintas į šėimą, nes tėvai nepakeitė savo gyvenimo būdo: „priklauso nuo noro ir motyvacijos priimti pagalbą. Yra buvęs atvejis, kad nepavyko tėvams susigrąžinti vaiko, nors buvo dedamos didžiulės pastangos <...> vyкта į susitikimą tėvų su vaiku <...> teikiamos kompleksinės paslaugos <...> tačiau tėvams nepavyko pakeisti gyvenimo būdo“ (TD4). Taigi, jei tėvai nėra motyvuoti keistis, net ir didelėmis specialistų pastangomis sugrąžinti vaiką į šėimą gali ir nepavykti. Todėl pagalbos vaikui sėkmė didele dalimi priklauso nuo šėimos noro keistis ir priimti pagalbą, nuo vaiko noro priimti pagalbą, nuo šėimos socialinių įgūdžių. Jei šėima gilinasi į savo situaciją, ją analizuoja ir priima tam tikrus sprendimus, tobulėja šėimos įgūdžiai, įgyjamas gebėjimas savarankiškai spręsti kylančias problemas. Šėimos motyvacija didinama, taikant įvairias pagalbos priemones: mokymus, pagalbos grupes. Svarbu ir tai, kad vaikai myli savo šėimą, reikia tik tėvams norėti keistis, tai motyvuoja vaiką ir padėti jam bus lengviau. Nuo šėimos motyvacijos labai priklauso, ar vaikas bus grąžintas į šėimą, ar ne, nes jei šėima nenori priimti pagalbos, pagalba tampa neveiksminga.

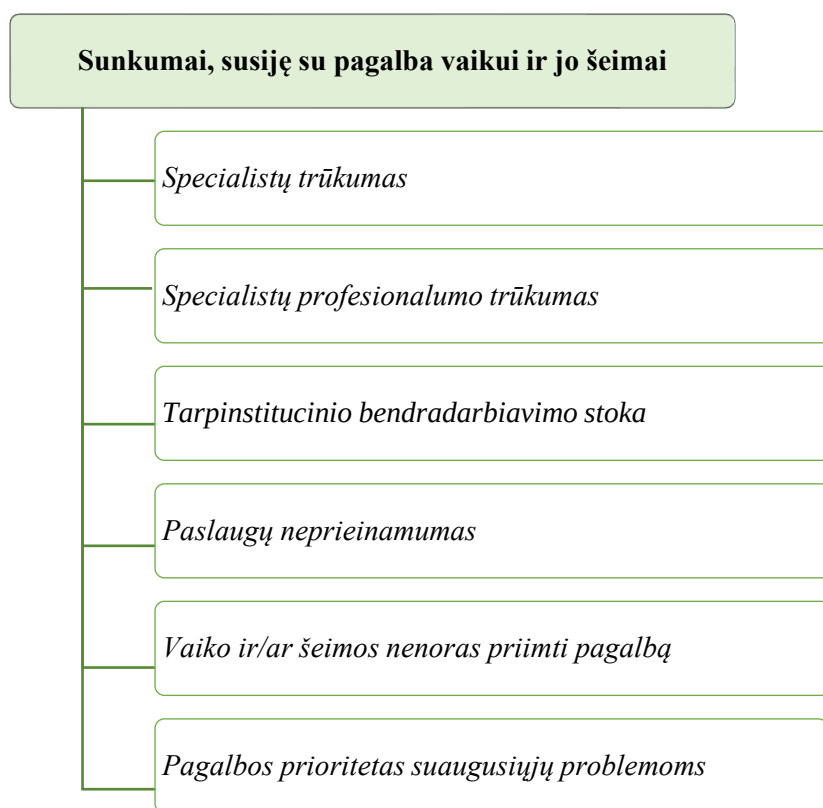
Tyrimo duomenys apie **artimųjų įsitraukimą į pagalbą** atskleidė, kad artimųjų įsitraukimas turi didelės įtakos, teikiant pagalbą vaikui ir jo šėimai, nes jie yra iš vaikui artimos aplinkos ir vaikas, patekęs pas juos, kai atskiriamas nuo tėvų, patiria mažiau streso: „įtaka tikrai didelė, ji teigiama ir labai svarbi“ (TD8), nes vaikui artimieji siejasi su saugia aplinka, kur jie atranda palaikymą, saugumą, jaučia jų rūpestį, domėjimąsi situacija, vaikas nesijaučia vienas: „turi didelę įtaką. Tai yra vaiko santykiai su pirminiu socialiniu tinklu, <...>, nes jam tai teikia saugumo jausmą <...> palaikymas ir pagalba ypač svarbi iš artimųjų (TD1), „artimųjų bendradarbiavimas, domėjimasis vaiku, jo pasiekimais, įsijautimas į situaciją, jo jausmus labai svarbus <...> jaučiasi saugus“ (TD5), „reikšmė ir įtaka didelė, vaikas supranta, kad jis nėra vienas <...> kitaip žiūri į situaciją“ (TD7). Nustatyta, kad artimųjų dalyvavimas sustiprina vaiko emocinę būseną: „Pats atskyrimas nebūna toks sudėtingas ir traumuojantis“ (TD3), „gali sumažinti stresą, nežinomybę, nesaugumo jausmą, baimę“ (TD4), artimiesiems įsitraukus į pagalbą vaikui, vaikas lengviau įgyja socialinius įgūdžius: „Artimieji yra pagrindinė šėimos stiprybė, nes tai siejasi su sėkmingais pagalbos vaikui atvejais darbe <...>

pozicija svarbi, nes artimieji sustiprina vaiką, kai pagalbos procese dalyvauja jam nepažįstami žmonės. Vaikas mažiau patiria streso <...> teta sutiko prižiūrėti dukterėčią <...> Vaikas, kuris buvo socialiai apleistas, neturintis socialinių įgūdžių <...> pas tetą juos įgijo. Sunkiai, kantriai veikiant artimiesiems“ (TD2), vyksta lengvesnis artimųjų ir institucijų bendradarbiavimas vaiko globoje: „Tas suteikia galimybę vaikui likti pažįstamoje aplinkoje, mums tampa prieinamesnis bendradarbiavimas su globėjais“ (TD4), vaikas lengviau prisitaiko prie naujos situacijos: „vaikui sutrumpėja adaptacinis periodas, lengvesnis prisitaikymas prie pasikeitusių aplinkybių“ (TD4), lengviau organizuoti vaiko ir tėvų susitikimus: „tėvams su vaiku lengviau tartis dėl susitikimų ar bendravimo“ (TD4), daugiau sužinoma apie vaiką ir šeimą: „galima susirinkti papildomą informaciją“ (TD8). Taigi, artimųjų įsitraukimas turi didelės įtakos, teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, nes vaikui artimieji siejasi su saugia aplinka, kur jie atranda palaikymą. Artimųjų dalyvavimas pagalbos teikime sustiprina vaiką, jis patiria mažiau streso, lengviau įgyja socialinius įgūdžius, vyksta lengvesnis bendradarbiavimas vaiko globoje, vaikas lengviau prisitaiko prie naujos situacijos, lengviau organizuoti vaiko ir tėvų susitikimus, daugiau sužinoma apie vaiką ir šeimą.

Tyrimo duomenys apie **vaiko įtraukimą į pagalbos teikimą jam** atskleidė, kad vaiko įtraukimas yra būtinas: „Vaiko įtraukimas yra prioritetas“ (TD2), „Džiugu, kad didelis dėmesys kreipiamas į vaiką, jo nuomonę, poreikius“ (TD3). Pažymima, kad vaiko įtraukimas vyksta pamažu, atsižvelgiant į problemas, situaciją, taikant profesionalius metodus, tiesiogiai bendraujant su vaiku, išklausanč jo nuomonę, sudominant: „Vienareikšmiškai pamažu įtraukiant jį į procesus: „išklausiama vaiko nuomonė, atsižvelgiama kaip jis mato, kaip jaučia ir supranta. Vaikas įtraukiamas sudominimu, palengva, jo neišgąsdinant“ (TD7), „pasitelkiant įvairius metodus (piešimo terapiją, stebint jo bendravimą, žaidimą, kokių ryši ir kaip jis geba užmegzti su aplinka)“ (TD2), „visada prisistatome vaikui, klausiamo, ar sutinka bendrauti, nurodome trukmę <...> taikyti netradicinius metodus: filmo terapija, piešimo terapija, specialios kortelės (kas mažai kalba). Tai rodo specialistų kuriamą ryšį su vaiku, kad bendraudamas su vaiku, įtraukdamas jį į procesą, specialistas pamažu įgauna vaiko pasitikėjimą ir gali veiksmingiau jam padėti. Pažymėta, kad bendraujant su vaiku, svarbu, kad būtų kalbama aiškiai ir atvirai apie situaciją ir kaip bus toliau, : „svarbu aiškiai sakyti vaikui tikslus ir priežastis, kokių priemonių numatoma imtis, kiek tai truks, svarbu jam suprantama kalba papasakoti situaciją“ (TD3), „Įtraukimas vyksta individualiai, palaipsniui, pagal amžių, kad priartėti, užmegzti ryšį, suprasti“ (TD8), „įgaunamas vaiko pasitikėjimas ir tik tada prasideda intensyvus darbas“ (TD6). Nustatyta, kad svarbu vaikui paaiškinti situaciją, kad jis ją suprastų, nes nuo to labai priklauso, kaip jis priims situaciją, ar situacijos pateikimas jį motyvuos, priklausys, kaip galima jam padėti, o ir padėti vaikui tampa lengviau: „Užmezgus ryšį su vaiku ir pelnius jo pasitikėjimą, viskas tampa paprasčiau“ (TD1), „Suprasdamas vaikas labiau įsitraukia, tampa motyvuotas, patiria mažiau streso ir nerimo“ (TD3), „vaikas turi būti supažindinamas su procesu, įgaunamas vaiko pasitikėjimas,

užmezgamas ryšys“ (TD5). Nustatyta, kad vaikas įtraukiamas į pagalbos teikimą jam per bendravimą su juo, išsiaiškinus jo problemas, išklausius jo nuomonės, paaiškinus situaciją, užmezgus ryšį su vaiku ir įgijus jo pasitikėjimą: „Vaiko įtraukimas į pagalbos planą priklauso nuo patiriamų problemų. Jas nustatčius, specialistas sudaro pagalbos planą, papasakoja vaikui, kokių priemonių bus imtasi ir kokia pagalba bus teikiama. Daugiausiai padeda pokalbiai, aiškinimas kas bus, ir kam to reikia (TD1). Tai rodo, kad į pagalbos teikimą vaikui vaikas įtraukiamas tik atsižvelgiant į problemas ir tai nėra savaime suprantamas dalykas ir nuo specialisto priklauso, ar pats vaikas į pagalbos planą bus įtrauktas, ar ne. Taigi, vaiko įtraukimas į pagalbos jam teikimą yra svarbus ir būtinas. Vaiko įtraukimas vyksta pamažu, atsižvelgiant į problemas, situaciją, taikant profesionalius metodus, tiesiogiai bendraujant su vaiku, jam paaiškinant situaciją, vaikas supažindinamas su procesu, įgaunamas vaiko pasitikėjimas, vaikas nuraminamas. Specialistams svarbu užmegzti ir palaikyti ryšį su vaiku. Vaikui svarbu suprasti situaciją, nes nuo to, kaip jis supras situaciją ir tai jį motyvuos, labai priklauso, kaip galima jam padėti, o ir padėti vaikui tampa lengviau. Kita vertus, vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam nėra savaiminis, o priklauso nuo problemų šeimoje ir specialisto sprendimo.

Sunkumai, susiję su pagalba vaikui ir jo šeimai. Tyrimas atskleidė, kad teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, susiduriama su šiais sunkumais: *specialistų trūkumu, specialistų profesionalumo trūkumu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, paslaugų neprieinamumu, vaiko ir/ar šeimos nenoru priimti pagalbą, pagalbos prioritetu suaugusiųjų problemoms (19 pav.).*

19 pav. Sunkumai, susiję su pagalba vaikui ir jo šeimai, apibrėžiančios subkategorijos

Tyrimo duomenys apie **specialistų trūkumą** atskleidė, kad teikiant pagalbą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, nepakanka įvairių sričių specialistų, ypač psichologų, psichoterapeutų, priklausomybių ligų specialistų, specialistų ugdymo įstaigose, ypač kaimiškose vietovėse. Todėl sunku patekti pas reikiamą specialistą, vėluoja pagalbos teikimas: „*Teikiant pagalbą šioje situacijoje susiduriama su problemomis. <...> specialistų trūkumas. Vaikui pagalbos reikia čia ir dabar, tačiau visur yra eilės, pas psichologą, psichoterapeutą dažnu atveju reikia laukti ne vieną savaitę*“ (TD1), „*psichologų bei spec. pedagogų trūkumą ugdymo įstaigose, ypač kaimo vietovėse...mažesniuose miestuose trūksta vaikų psichiatro*“ (TD6). Nustatyta, kad labai trūksta globėjų, todėl ne visada pavyksta vaiką apgyvendinti šeimai artimoje aplinkoje: „*Globėjų trūksta daugelyje savivaldybių. Žinoma, mes visada norime, kad vaikas laikinai apsigyventų namų aplinkoje, iš šeimos į šeimą, bet ne visada pavyksta*“ (TD3). Taigi, teikiant pagalbą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, nepakanka įvairių sričių specialistų, ypač psichologų, psichoterapeutų, priklausomybių ligų specialistų, specialistų ugdymo įstaigose, ypač kaimiškose vietovėse, todėl sunku patekti pas reikiamą specialistą, vėluoja pagalbos teikimas. Taip pat labai trūksta globėjų, todėl ne visada pavyksta vaiką apgyvendinti jam pažįstamoje aplinkoje ir tai apsunkina vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos.

Tyrimo duomenys apie **specialistų profesionalumo trūkumą** atskleidė, kad teikiant pagalbą vaikui pasigendama specialistų profesionalumo: jiems trūksta kompetencijos, darbo etikos, specialistai nepakankamai įsitraukia į pagalbą, pasigendama jų bendradarbiavimo su kitais specialistais. Tokia situacija neatitinka pagalbos poreikių, nes trūksta specialistų nuoširdaus darbo, komandinio darbo: „*specialistų kompetencija yra diskutuotinas klausimas, kartais atrodo, kad geriau jokia pagalba, nei tokia, kokia yra suteikiama kabutėse. Taigi manau, kad šiai dienai, ta pagalba nėra visiškai atitinkanti vaiko poreikius <...> trūksta specialistų nuoširdaus darbo, bendro darbo labai trūksta. Nesidalinimas informacija <...> labai trūksta paprasto bendradarbiavimo ir noro padėti*“ (TD1). Tai rodo, kad specialistų darbas nekoordinuotas, neatitinka pagalbos poreikio. Tyrimas atskleidė globos centrų specialistų neprofesionalumą, žinių trūkumą, nekoordinuotą darbą, formalų požiūrį į pagalbą, nes nepaisoma vaiko interesų, veiksmai tarpusavyje nederinami, trūksta organizuotumo, nesilaikoma konfidencialumo, darbo tvarkos: „*globos centras labai silpnas <...> nepakankamas globos centro specialistų įsitraukimas į darbą su šeima <...> specialistai nesilaiko konfidencialumo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo principų*“ (TD4), „*silpnai veikia globos centras, kurio pagalba neretai teikiama formaliai, stokojant profesionalumo, paslaugų vaikui ir jo artimiesiems, darbas nekoordinuojamas, veiksmai tarpusavyje nederinami, nesilaikoma tvarų ir nuostatų. Viskas vyksta tarsi padrikai ir bet kaip. Nesiorientuojama į vaiko geriausius interesus, stokojama žinių, darbas vyksta labai silpnai*“ (TD2), pasigendama specialistų noro gilintis į problemas šeimoje: „*situacija yra bloga, specialistams trūksta kompetencijos ir žinių ir noro dirbti šį darbą, vienetai kurie tikrai nuoširdžiai dirba ir teikia pagalbą <...> trūksta gebėjimo būti žmogumi, atsižvelgti ir įsigilinti*

į problemas“ (TD7). „Realios ir savalaikės pagalbos mūsų rajone yra labai mažai <...> mažai laiko skiriama su globėjais ir vaiku šeimoje, lankomasi tik kai reikia užpildyti dokumentus“ (TD4). Tai rodo, kad specialistai nepakankamai įsitraukia į pagalbą, trūksta organizuoto darbo. Taigi, teikiant pagalbą vaikui pasigendama specialistų profesionalumo: jiems trūksta kompetencijos, nuoširdaus darbo, darbo etikos, specialistai nepakankamai įsitraukia į pagalbą, pasigendama jų bendradarbiavimo su kitais specialistais, trūksta motyvacijos, pagalba teikiama nepakankamai. Nepakankamas globos centro specialistų įsitraukimas į pagalbą vaikui, formalus požiūris į darbą, nesuderinti veiksmai. Atsižvelgiant į tai, esamas specialistų profesionalumas neatitinka pagalbos poreikių.

Tyrimo duomenys apie **tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoką** atskleidė tai, kad trūksta institucijų vieningos pozicijos teikiant pagalbą vaikui, yra nenoras prisiimti atsakomybę, nesidalinama informacija, trūksta motyvacijos: *„Labai trūksta susikalbėjimo tarp institucijų, vieningos pozicijos ir noro padėti šeimai, vaikui. Visi kratosi atsakomybės nuo savęs, padaro tik tiek, kiek parašyta pareigybės aprašyme. Tačiau <...> bendro darbo labai trūksta.. Nesidalinimas informacija, <...> labai trūksta paprasto bendradarbiavimo ir noro padėti <...> kai kurios problemos lieka neišspręstos, nes esame nepajėgūs to padaryti“ (TD1). Vadinasi, trūksta institucijų bendro darbo pagalbos vaikui teikime, organizuotumo, funkcijų ir atsakomybės pasiskirstymo, bendrų tikslų.*

Tyrimo duomenys apie **paslaugų neprieinamumą** atsiskleidė, kad sudėtinga patekti pas specialistus: *„sudėtingas tas prieinamumas <...> visur eilės, dažnu atveju reikia laukti ne vieną savaitę“ (TD1). Pažymėta, kad sunku gauti paslaugas atokiose vietovėse, nes arba trūksta specialistų, arba sunku juos pasiekti, arba mažiau paslaugų: „Priklauso nuo lokacijos, kur yra šeima, ar ten yra pakankamai specialistų, ar patogus susisiektis. Sunkiau prieinamos psichologo konsultacijos. Atokiose vietovėse visai neprieinami ir tie specialistai, kurie yra“ (TD2), „labai priklauso su geografinės padėties kur gyvena šeima. Didmiesčiuose prieinamumas didesnis, paslaugų pasiūla ir įvairovė tikrai platesnė, miestuose tokios paslaugos prieinamesnės, tačiau kaimiškoje vietovėje gali būti nepasiekiamos dėl susisiektis“ (TD6), „paslaugų spektras mažesnis“ (TD8), „vaikui gali neužtekti vienos konsultacijos per savaitę“, „mažame miestelyje <...> neturime pozityvios tėvystės mokymų, šeimos mediacijos, netaikome šeimos konferencijos metodo“ (TD6). Pastebėta, kad specialistams tenka nemažas krūvis, trūksta laiko ir išteklių funkcijoms vykdyti: „Kai kuriais atvejais specialistai turi pakelti nemenką krūvį, neretai trūksta laiko, kitų išteklių“ (TD3), tenka ilgai laukti dokumentų (TD2), pastebėti korupcijos požymiai: „jei turi pažįstamų – greičiau galima sulaukti atsakymų ir pagalbos“ (TD3), paslaugas gauna labiau iniciatyvesni klientai: „Psichologo pagalbą gauna tik tie, kurie patys ieško“ (TD4), pastebėta, kad kartais paslaugos nepasiekiamos dėl tėvų nesugebėjimo: „galiausiai dėl įgūdžių stokos negebėjimas rasti pagalbos, nemokėjimas jos ieškoti“ (TD2). Tyrimo dalyvių teiginiuose atsiskleidė tai, kad specialistai dažnai keičiasi, o tai trikdo*

pagalvos gavėją ir jam sunku priimti pagalbą: „*Neretai specialistai itin dažnai keičiasi ir klientas nebesupranta jam teikiamos pagalbos. Taigi turime ir didelę specialistų, teikiančių pagalbą, kaitą*“ (TD2). Taigi, paslaugų neprieinamumas yra aktuali problema ir pasireiškia tuo, kad sudėtinga patekti pas specialistus, jų trūksta, jie dažnai keičiasi, sunku juos pasiekti, ypač atokesnėse vietovėse, kuriose ir mažiau paslaugų, tenka ilgai laukti dokumentų, stebima korupcija, kai per pažintis paslaugos pasiekiamos lengviau, paslaugas gauna labiau iniciatyvesni klientai ir kartais jos nepasiekiamos tėvams, kurie nesugeba jų rasti.

Tyrimo duomenys apie **vaiko ir/ar šeimos nenorą priimti pagalbą** atskleidė, kad teikiant pagalbą vaikui ir šeimai, susiduriama su vaiko ir/ar tėvų nenoru priimti pagalbą, ypač priešiškus patiriamas iš paauglių: „*vaiko nenoras priimti specialistų pagalbą įtakoja kylančius sunkumus*“ (TD2), „*su paaugliais sudėtingiau <...> daugiau priešiško, užsidarymo, negatyvumo*“ (TD8), „*stebimas tėvų abejingumas*“ (TD3). Tai lėtina pagalbos procesą, gaišamas laikas, kuris labai svarbus pagalbos veiksmingumui, o jei tai vyksta dėl tėvų, vaikas traumuojamas papildomai: „*nenoras priimti pagalbą <...> Tai užima daug laiko, pagalbos procesas lėtėja, kai kurie išgyvenimai gali palikti pėdsakus ir vaiko ateityje*“ (TD5). Taip pat išaiškėjo, kad tėvai nenori priimti pagalbos, nes jiems trūksta socialinių įgūdžių ir jie negali įvertinti situacijos rimtumo: „*Tėvų socialinių įgūdžių stoka, kai tėvai ribotai suvokia savo ir vaiko situaciją ir daugelį dalykų priimami kaip normalūs, nekeliantys nei jiems nei vaikui rizikų*“ (TD2). Taigi, teikiant pagalbą vaikui ir šeimai, susiduriama su vaiko (kai jis priešiška nusiteikęs, uždaras, negatyvus) ir/ar tėvų nenoru (abejingumu) priimti pagalbą. Tai lėtina pagalbos procesą, gaišamas laikas, kuris labai svarbus pagalbos veiksmingumui, o jei tai vyksta dėl tėvų, vaikas traumuojamas papildomai. Taip pat tėvų nenoras priimti pagalbą kartais kyla dėl jų nesugebėjimo įvertinti situacijos rimtumo.

Tyrimo duomenys apie **pagalbos prioritetą suaugusiųjų problemoms** atskleidė, kad praktikoje teikiant pagalbą vaikui, dažnai dėmesys telkiamas į tėvų problemas, o vaikas dėl specialistų profesionalumo trūkumo, neįtraukiamas į pagalbos teikimą, arba įtraukiamas minimaliai: „*Pastebiu, kad vyrauja praktika, kai suaugę ir jiems kylančios problemos yra prioritetas specialistams, teikiant pagalbą vaikui. Vaikas tarsi lieka nuošalyje. Tai tarsi ne vaiko reikalas. Jis tarsi negali žinoti dėl savo amžiaus ir nebrandumo. Vaikas įtraukiamas į pagalbos procesą minimaliai, o praktikoje jis net nekviečiamas į atvejo vadybos posėdžius, nes vaiko teisių specialistai tai suvokia kaip vaiko traumavimą. Nors ši vaiko teisė yra prioritetinė*“ (TD2). Vadinasi, teikiant pagalbą, sprendžiamos suaugusiųjų problemos užgožia vaiko problemas, vaikas dėl savo amžiaus tarsi netenka dėmesio, todėl pagalbos prioritetas suaugusiųjų problemoms gilina pagalbos teikimo vaikui problemą.

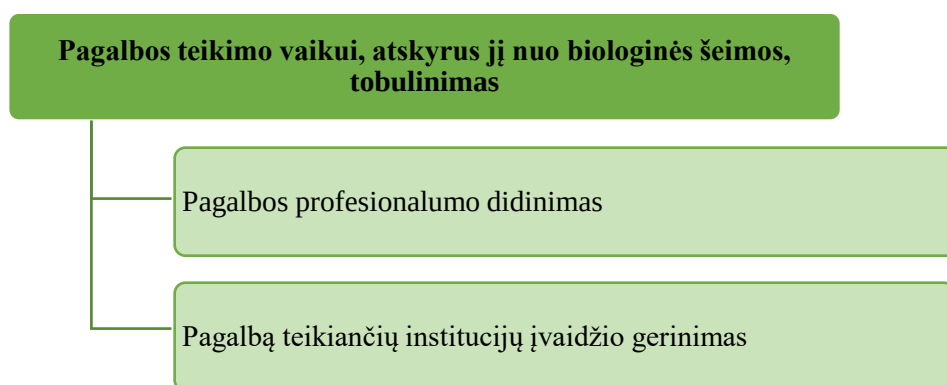
Taigi, teikiant pagalbą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, susiduriama su eile problemų. Nepakanka įvairių sričių specialistų ir tai sunkina pagalbos prieinamumą. Trūksta globėjų ir tai apsunkina vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos. Nepakankamas specialistų profesionalumas:

jiems trūksta kompetencijos, nuoširdaus darbo, darbo etikos, specialistai nepakankamai įsitraukia į pagalbą, pasigendama jų bendradarbiavimo su kitais specialistais, trūksta motyvacijos, pagalba teikiama neorganizuotai ir neatitinka pagalbos poreikių. Trūksta institucijų bendro darbo pagalbos vaikui teikime, organizuotumo, funkcijų ir atsakomybės pasiskirstymo, bendrų tikslų. Sunku pasiekti paslaugas, nes sudėtinga patekti pas specialistus, jų trūksta, jie dažnai keičiasi, sunku juos pasiekti dėl prasto susisiektimo atokesnėse vietovėse (kuriose ir mažiau paslaugų), tenka ilgai laukti dokumentų, stebima korupcija, kai per pažintis paslaugos pasiekiamos lengviau, paslaugas gauna labiau iniciatyvesni klientai ir kartais jos nepasiekiamos tėvams, kurie nesugeba jų rasti. Teikiant pagalbą vaikui ir šeimai, susiduriama su vaiko (kai jis priešiška nusiteikęs, uždaras, negatyvus) ir/ar tėvų nenoru (abejingumu) priimti pagalbą, ar tėvų nesugebėjimu įvertinti situacijos rimtumo. Tai lėtina pagalbos procesą, o jei tai vyksta dėl tėvų, vaikas traumuojamas papildomai. Pagalbos teikimą vaikui sunkina ir tai, kad prioritetas suaugusiųjų problemoms gilina pagalbos teikimo vaikui problemą. Nes suaugusiųjų problemos užgožia vaiko problemas ir vaikas dėl savo amžiaus tarsi netenka dėmesio.

2.2.3. Pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimas

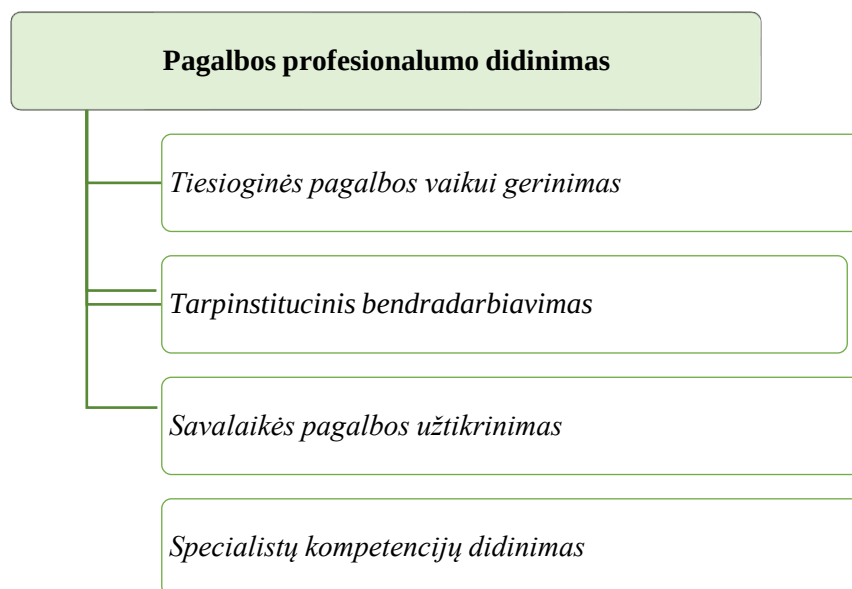
Tyrimas atskleidė, kad pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimo galimybės turėtų būti nukreiptos į pagalbos profesionalumo didinimą ir pagalbą teikiančių institucijų įvaizdžio gerinimą.

Išanalizavus tyrimo duomenis, išskirtos dvi kategorijos: pagalbos profesionalumo didinimas ir pagalbą teikiančių institucijų įvaizdžio gerinimas (20 pav., 4 priedas).

20 pav. Pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimas

Pagalbos profesionalumo didinimas. Tyrimu nustatyta, kad teikiant pagalbą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, siūloma tobulinti šias sritis siekiant didinti pagalbos profesionalumą: *tarpinstitucinį bendradarbiavimą, savalaikės pagalbos užtikrinimą, specialistų kompetencijų didinimą* (21 pav.).

21 pav. Pagalbos profesionalumo didinimas

Tyrimo duomenys atskleidė, kad siūloma **stiprinti tiesioginę pagalbą vaikui**: siūloma kalbėtis su vaiku ir per pokalbius užmegzti ryšį su vaiku ir įgyti jo pasitikėjimą: „*Daugiausia padėtų pokalbiai, aiškinimas kas bus, kam to reikia. Užmezgus ryšį su vaiku ir pelnius jo pasitikėjimą, viskas tampa paprasčiau*“ (TD1), taip pat labai svarbu specialistui būti atviram ir sąžiningam su vaiku: „*vaikai mėgsta atvirumą, todėl reikia išlaikyti tikrumą, nesakyti netiesos ir nieko nežadėti*“ (TD7). Svarbu, kad vaikas turėtų artimą asmenį ir vaikui būtų pritaikyta individuali pagalba: „*kad vaikas turėtų asmenį panašų į save amžiumi, pomėgiais, tik iš kitos aplinkos, su kuriuo galėtų saugiai leisti laiką, lygiuotis į jį, laikyti pavyzdžiu <...> pagalba vaikui turi būti labiau individualizuota, įsigilinant į kiekvieną situaciją*“ (TD4), „*rekomenduoti atsižvelgti į vaiko šeimos aplinką ir vaiko savijautą*“ (TD7). Siūloma taikyti įvairias technikas, ne tik pokalbius, kad būtų lengviau užmegzti ryšį su vaiku: „*taikyti ne tik pokalbius, tačiau įvairias technikas, kad priartėti prie vaiko <...> filmo terapija, pažiūrėję, kad papasakotų ir lengviau būtų suprasti jų požiūrį, vertybes, lengviau prakalbinti, sudominti vaiką, nepamiršti, kad jie vaikai ir būti žaismingesniems*“ (TD8). Tai rodo, kad įvairios technikos ir gebėjimas užmegzti ryšį su vaiku turi tiesioginę įtaką, siekiant padėti vaikui. Todėl siūloma, taikant įvairias technikas, specialistams stiprinti ryšį su vaiku, atvirai ir sąžiningai kalbėtis su juo, per tai įgyjant vaiko pasitikėjimą, pagalbą vaikui taikyti individualiai, atsižvelgiant į situaciją ir būtinai atrasti vaikui artimą asmenį.

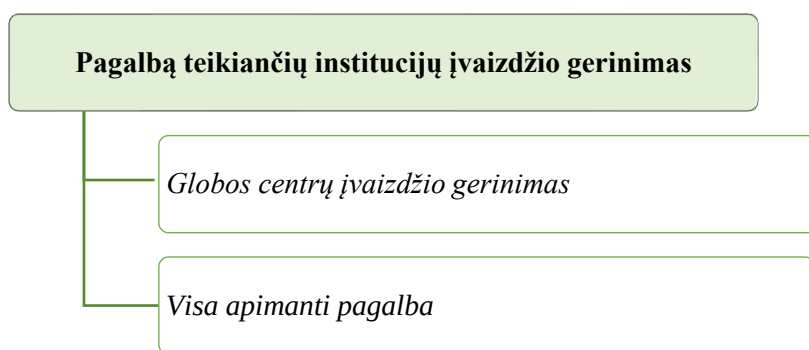
Tyrimo duomenys atskleidė, kad **siūloma stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą**: siūloma įtraukti kuo daugiau organizacijų, organizuoti organizacijų bendrus susitikimus, intervizijas specialistams: „*institucijos turėtų labiau bendradarbiauti*“ (TD1), „*bandyti užmegzti kuo daugiau kontaktų su įvairiomis įstaigomis ir specialistais*“ (TD3), „*organizuoti tarpinstitucinius susirinkimus, rengti intervizijas su specialistais, gilintis į problematiką, vieningai ieškoti sprendimų būdų*“ (TD6).

Rekomenduojama, kad bendradarbiavimas turėtų būti reguliarus ir intensyvus, turi būti dalinamasi informacija, nes dabar bendradarbiaujama tik esant reikalui: „intensyviau ir reguliariai bendradarbiauti, dalintis informacija su institucijomis ir specialistais, nes dažniausiai bendradarbiaujama, kai iškyla bėda“ (TD7). Taigi, siūloma stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą: įtraukti kuo daugiau organizacijų, reguliariai ir intensyviai dalintis informacija, organizuoti organizacijų bendrus susitikimus, intervijas specialistams.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad **siūloma užtikrinti pagalbos savalaikiškumą**, motyvuojant visuomenę tapti globėjais: „motyvuoti visuomenę tapti globėjais, skatinti globėjus ir vyresnius vaikus imti į globą“ (TD6). Taip pat siūloma pritraukti kuo daugiau specialistų, kad vaikui nereikėtų laukti pagalbos, kad jis pagalbą gautų, kada jam jos reikia: „pritraukti kuo daugiau specialistų, nes pagalba turi būti skiriama iškart, vaikas neturėtų jos laukti savaitę ar dvi, nes jam ji reikalinga čia ir dabar“ (TD1), „vaikai, patekę į globą psichologą, psichiatrą turėtų gauti iškart“ (TD6). Vadinasi, turėtų būti užtikrintas pagalbos savalaikiškumas, motyvuojant visuomenę tapti globėjais bei pritraukiant kuo daugiau specialistų ir užtikrinant savalaikę pagalbą.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad **siūloma didinti specialistų kompetencijas**: specialistai turėti kelti savo kompetencijas bendravimo, santykių, etikos srityse: „specialistai, dirbantys su šeimomis, turėtų labiau kelti savo kompetencijas bendrauti su vaiku, užmegzti ir palaikyti su juo ryšį, kultūros“ (TD1), o įstaigos turėtų labiau domėtis sunkumais, su kuriais susiduria specialistai: „įstaigos turi domėtis savo specialistų sunkumais, kuo galima padėti“ (TD3), reikėtų labai vystyti darbo kultūrą: „Nebijoti pačiai įstaigai pakeisti specialistus, o specialistams nebijoti pasisakyti. Pasitaiko, kad specialistams sunku pripažinti, kad neranda ryšio su klientu, todėl pagalba net nėra pagalba, o gali būti žala, dėl kurios klientas užsidaro tvirta siena“ (TD5). Vadinasi, siūloma stiprinti specialistų kompetencijas: specialistai turėti kelti savo kompetencijas bendravimo, santykių, etikos srityse. Įstaigos turėtų labiau domėtis sunkumais, su kuriais susiduria specialistai bei vystyti darbo kultūrą.

Pagalbą teikiančių institucijų įvaizdžio gerinimas. Tyrimas atskleidė, kad teikiant pagalbą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, siūloma tobulinti šias sritis: *globos centrų įvaizdžio gerinimas, visa apimanti pagalba* (22 pav.).

22 pav. Pagalbą teikiančių institucijų įvaizdžio gerinimas

Tyrimo duomenys atskleidė, kad **siūloma gerinti globos centrų įvaizdį**: siūloma labiau komunikuoti apie šių centrų veiklą, pritraukti kompetentingus specialistus, savanorius, jei reikia, keisti vadovą: „*Globos centro kaip įstaigos vardo viešinimas, galbūt, vadovo pakeitimas, geros reputacijos įstaiga gali pritraukti kompetentingus specialistus, turėtų savanorių*“ (TD4). Tai leidžia daryti prielaidą, kad pasigendama teigiamo visuomenės požiūrio į globos centro darbą. Vadinasi, pagerinus globos centrų įvaizdį, atsirastų didesnis visuomenės pasitikėjimas šia organizacija.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad **siūloma visa apimanti pagalba**, apjungianti visus galimus paslaugų teikėjus ir gavėjus: „Apjungti kuo daugiau specialistų ir paslaugų siekiant labiau visa apimančios pagalbos“ (TD4). Tai leidžia daryti prielaidą, kad pasigendama pagalbos vaikui sintezės, tai yra proceso, kaip visa apimančios pagalbos arba kad esanti sistema nėra aiški, o pagalbos procesas organizuotas sudėtingai ir yra nepakankamai veiksmingas. Vadinasi, visa apimanti pagalba turėtų apimti viską ir visus, galinčius prisidėti prie pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinių tėvų, tam pritaikant veikiančią sistemą, organizuojant procesus ir jų valdymą taip, kad teikiama pagalba, vaiką atskyrus nuo jo biologinės šeimos, atitiktų pagalbos poreikį.

Taigi, siūloma gerinti globos centrų įvaizdį, kad atsirastų didesnis visuomenės pasitikėjimas šiomis organizacijomis. Ir siūloma visa apimanti pagalba, procesus organizuojant taip, kad teikiama pagalba atitiktų pagalbos poreikį.

2.3. Diskusija

Analizuojant gautus empirinius duomenis iš socialinių darbuotojų (globos koordinatorių), dalyvavusių tyrime, buvo atskleisti ir patvirtinti šie teoriniai teiginiai:

Tyrimu atskleista, kad atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, vaikas patenka į situaciją, kurioje dėl susiklosčiusių aplinkybių keičiasi vaiko savijauta ir poreikiai. Vaikas patiria nesaugumo jausmą, bejėgiškumą, netektį, nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais bei patenka į krizinę situaciją, kuriai įtakos turi vaiko amžius, ankstesnių išsiskyrimų patirtys, neigiamos psichologinės pasekmės, vaiko būsenos dviprasmiškumas. Šioje situacijoje vaikui kyla saugios aplinkos, specialistų pagalbos, artimo žmogaus, laiko adaptuotis naujoje aplinkoje, pagalbos susivokti situacijoje, ryšio su tėvais bei kitais vaikais šeimoje poreikiai. Mokslininkų (Naujanienės ir Ruškaus, 2020; Griciūtės, 2017) išskirtos vaiko gerovės sritys ir jas identifikuojantys veiksniai atskleidžia, kad vaiko gerovė glaudžiai susijusi su šeima ir nuo jos priklauso. Gudžinskienės ir R. Augutavičiaus (2018) pastebėjimu, socialinės rizikos veiksnius patiriančiose šeimose gyvenantys vaikai yra pažeidžiami, poreikiai nėra visiškai tenkinami arba išvis netenkinami, todėl vaikai susiduria su įvairiomis socialinėmis, fizinėmis, psichologinėmis problemomis. Kaip pažymi Hulsey ir Grindel (2018), neigiamas poveikis vaikui gali pasireikšti, jei nėra artimų asmenų emociniam ryšiui palaikyti. Wood (2018) teigimu, vaikų

atskyrimas nuo tėvų kelia grėsmę prieraišumo ryšiui, suformuojant papildomą baimės ir saugumo trūkumą. Fair, Graham & Mills (2018) pastebėjimu, pirminis vaiko amžius, kai jis buvo išskirtas su tėvais, yra labai svarbus. Tamutienės ir kt. (2020) nuomone, fizinio ir psichologinio smurto traumuojančios patirtys sustiprino vaikų apleistumo būsenas, ateityje įtakosiančias tolesnį vaiko socialinį gyvenimą ir pasirinktą gyvenimo būdą. Dijk, Valk, Dekovič, Branje (2020) pažymi, kad išsiskyrusių šeimų vaikams dažniau kyla prisitaikymo problemos, kurios išlieka ir suaugus. Down (2020) siūlo vietoj klausimo vaikui, kodėl taip elgiesi, jo paklausti, kas tau atsitiko. Tuomet atsirastų galimybė reaguoti į unikalius vaiko poreikius bei apsvarstyti, kaip turėtų vykti pagalbos vaikui procesas, nedarant žalos vaikui. Tamutienės, Kirkos, Jogaitės, Auglytės (2020) tyrinėjimuose pažymima, kad svarbu aiškintis vaiko poreikius ir atsižvelgiant į jo interesus priimti sprendimus dėl jo saugumo ir gerovės. Pabrėžiama aktyvaus vaiko dalyvavimo su juo susijusios veiklos planavime svarba, jo įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus. Autorių nuomone, svarbu tirti vaiko patirtis, konsultuotis su juo, aiškintis jo poreikius. Be to, kiekvienas vaikas turi turėti artimą žmogų, kuriuo pasitiki ir yra tikras, kad sulauks jo pagalbos užklupus bėdai.

Tyrimė išryškėjo, kad siekiant padėti vaikui, atskyrus jį nuo biologinių tėvų, įsijungia pagalbos mechanizmas, kuriame bendradarbiaudamos dalyvauja įvairios institucijos ir specialistai, pradedama teikti įvairaus pobūdžio pagalba tiesiogiai vaikui, šeimai ir globėjams. Šios pagalbos teikimo veiksmingumui įtakos turi pagalbos atitikimas poreikiams, paslaugų prieinamumas, specialistų profesionalumas ir motyvacija, šeimos motyvacija, artimųjų įsitraukimas į pagalbą bei sunkumai, su kuriais susiduriama.

Tyrimu atskleistos pagrindinės institucijos, teikiančios pagalbą vaikui yra ugdymo įstaigos, vaikų globos centrai, teisėsaugos įstaigos, medicinos įstaigos, VVTĮT. Teikiant pagalbą glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje globos centrai su kitomis įstaigomis. Vaikui turi padėti visi, kurie gali padėti. Teikiant pagalbą vaikui svarbu, kad vaikui padėtų visos su juo susiję institucijos ir kad jos glaudžiai bendradarbiautų, stebėtų vaiko pokyčius ir savalaikiai į juos reaguotų.

Lietuvoje vaiko teisių apsaugą užtikrina valstybinio, vyriausybinio, savivaldybių lygmens institucijos ir nevyriausybinių organizacijų bei nepriklausomai funkcionuojantys teismai. Teisiniame lygmenyje santykius šeimoje bei pagalbą šeimai ir jos nariams reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai, Europos Sąjungos teisės aktai, tarptautinės sutartys ir susitarimai.

Tyrimas atskleidė, kad specialistų teikiama pagalba apima atvejo vadybos ir mobilios komandos bendradarbiavimą, kurio metu dalijamasi informacija apie situaciją vaiko šeimoje, aplinkybes bei patirtis šeimoje, derinami pagalbos veiksmai, vyksta tolesnis pagalbos planavimas.

Vaikų apsaugos politika Lietuvoje paremta vaiko teisių apsaugos sistema, socialinėmis paslaugomis, pinigine socialine parama vaikams ir jų šeimoms bei globos sistema (Dromantienė ir

Šalaševičiūtė, 2015). Žalimienė ir kt. (2020) atkreipia dėmesį, kad įvesta vaiko laikinosios priežiūros priemonė perkelti vaiką pas giminaičius ar emociniais ryšiais susijusius asmenis, ne tik mažiau traumuoja vaikus, bet kartu formuoja palankesnę požiūrį į darbuotojus, kurie vykdo vaiko paėmimą. Kaip pastebi Naujanienė ir Ruškus (2020), Lietuvos vaiko ir šeimos gerovės srities praktikoje dominuoja paslaugų šeimai požiūris.

Tyrimas parodė, kad teikiamos pagalbos būdų ir formų yra nemažai. Tai yra įvairūs mokymai ir susitikimai, specialistų konsultacijos, institucijų teikiamos paslaugos apimančios vaiko globos pagalbą, ugdymo, medicinos, sveikatos paslaugas, gyvenimo įgūdžių formavimą. Įprastai teikiama pagalba apima specialistų pagalbą, siekiant nuraminti vaiką, jam paaiškinti situaciją bei tai, kas toliau bus daroma. Dėl kiekvienos situacijos unikalumo, kiekvienu atveju pagalbos teikimas yra individualus, reikalaujantis laiko, o pagalbos veiksmai ir priemonės priklauso nuo to, kur vaikas apgyvendinamas: jei pas artimuosius, viskas paprasčiau, nes vaikas patenka į jam pažįstamą aplinką; jei vaikas apgyvendinamas jam nežinomoje aplinkoje, specialistų įsitraukimas į pagalbą vyksta aktyviau.

Moksliniuose tyrinėjimuose pažymima, kad globalizacijos laikotarpiu šeimos politika ir šeimai skirtos socialinio darbo paslaugos koreliuoja su ypač skirtingomis šeimų situacijomis ir aplinka valstybėje. Teigiama, kad į šeimą orientuotos paslaugos pastaruoju metu šalyje yra vis daugiau plėtojamos, atsižvelgiant į tai, kad šeima yra pagrindinis vaiko socializacijos vienetą. Individualus konsultavimas, šeimos terapija, atvejo vadyba, mediacija ir kiti metodai tampa vis įprastesni pagalbos instrumentai vaiko ir šeimos gerovės praktikoje. Ir nors socialinio darbo su grupe metodas yra plačiai paplitusi praktika daugelyje kitų šalių deja Lietuvoje ji vis dar nėra pakankamai išplėtotą. (Vyšniauskytė-Rimkienė ir kt., 2020).

Tyrimas atskleidė, kad vaikui teikiama įvairi pagalba, atsižvelgiant į kiekvieną situaciją individualiai. Teikiama medicininė pagalba, psichologo ir psichiatro konsultacijos, pagal poreikį teikiamos priklausomybių ligų specialisto paslaugos, mobilios komandos specialistų pagalba, užimtumo ir ugdymo paslaugos, globėjų teikiama pagalba. Specialistai į pagalbos teikimą įtraukiami palaipsniui, atsižvelgiant į situaciją. Pirmiausiai su vaiku susiduria VVTĮT specialistai. Bendraujama su vaiku, vaikui teikiama emocinė pagalba, kurios metu siekiama palaikyti vaiką, paaiškinti situaciją, atsakyti į klausimus. Šioje situacijoje labai svarbus specialistų profesionalumas. Pagalba vaikui teikiama atsižvelgiant į jo asmenines savybes. Pagalbos teikimas vyksta intensyviai ir turi būti savalaikis, kad vaikas ją gautų kuo greičiau ir tada, kada labiausiai jos reikia. Svarbus įvairių ugdymo specialistų dalyvavimas pagalbos vaikui teikime: jie stebi vaiką, jo elgesį, bendrauja su vaiku, todėl gali pastebėti vaiko pokyčius ir apie tai pranešti kitiems, pagalbą vaikui teikiantiems specialistams. Globos koordinatoriaus pagalba vaikui yra ne tik pagalba vaikui, kai jis stebi vaiką, jo susitikimus su tėvais, bendrauja su vaiku, domisi jo gyvenimu, bet ir koordinuoja pagalbos teikimą ne tik vaikui, bet

šeimai, tokiu būdu per pagalbą šeimai padėdamas vaikui. Labai svarbu, kad vaikas galėtų matytis su savo tėvais, tada jis lengviau priima situaciją. Kai su vaiku nėra galimybės bendrauti, nes jis gyvena toli, apie vaiko situaciją sužinoma iš globėjų, mokyklos, apie vaiką pastebėjimus išsako su juo dirbantys specialistai. Kai pagalba vaikui teikiama institucijoje, tokia pagalba yra traumuojanti vaiką, nes nekuriama šeimai artima aplinka.

Bajoraitė ir Norvaišaitė (2018) atvejo vadybos procesą apibūdina kaip atvejo vadybininko koordinuojamą kompleksinės pagalbos vaikui ir jo šeimai organizavimą ir teikimą, siekiant padėti įveikti iškilius sunkumus. Teigiama, kad tokiu būdu sėkmingai išsprendus problemas, tai gali padėti išvengti vaiko teisių pažeidimo ir įgalintų šeimą pačiai užtikrinti vaiko interesus. Pažymima, kad vaikas turi teisę augti biologinėje šeimoje, nes ten jam geriausia, nežiūrint į kylančias visokio pobūdžio ir trukmės problemas. Jei kylantį pavojų galima pašalinti suteikiant reikiamą pagalbą šeimai, visuomet pirmenybė teikiama vaiko išsaugojimui šeimoje.

Tyrimas parodė, kad atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, pagalba teikiama ne tik vaikui, bet ir jo šeimai, dažnu atveju patiriančiai socialinę riziką. Pagalbą teikia įvairūs specialistai: mobilios komandos, atvejo vadybininkas, jei tėvai ją priima. Svarbu padėti ne tik vaikui, bet ir tėvams. Padedant tėvams, netiesiogiai padedama ir vaikui, nes „sveikstant“ nuo kylančių rizikų tėvams, „sveiksta“ ir vaikas.

Kuprėnaitė, Lubienė ir Dikovičiūtė (2020) pažymi, kad darbe su šeima, iš kurios buvo paimtas vaikas, svarbiausia – gerų santykių kūrimas tarp vaiko ir biologinių tėvų, bet dėl didelio darbo krūvio specialistams nebelieka laiko tinkamai atlikti darbą, o kartais pritrūksta ir motyvacijos. Kai teikiama pagalba šeimoms po vaiko atskyrimo, labai svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir profesinis pasirengimas.

Ballard, Holtzworth-Munroe ir kt. (2013) atliktas tyrimas parodė, kad rūpestingas vaikų įtraukimas į tėvų skyrybų procesą pagerino viso proceso sėkmę.

Tyrimas atskleidė sunkumus, susijusius su pagalba vaikui ir jo šeimai: specialistų trūkumas, specialistų profesionalumo trūkumas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, paslaugų neprieinamumas, vaiko ir/ar šeimos nenoras priimti pagalbą, pagalbos prioritetas suaugusiųjų problemoms.

Gevorgianienė, Charenkova, Gvaldaitė, Petružytė, Seniutis, Šumskienė, Žalimienė (2021) pažymi, kad vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos procesą labiausiai apsunkinančios priežastys yra susijusios su organizacine ir tarpžinybine parama, tėvų agresyviu elgesiu, baime, netikrumu ir nesaugumu bei laiko suvaržymais priimant sprendimą. Apie tai, kad mokytojai gali greičiausiai pastebėti vaiko problemas pasisako ir Qian Dai, Chu (2018), todėl suprasti mokytojų vaidmenį teikiant pagalbą vaikams labai svarbu.

Ankstyvosios intervencijos svarba grindžiama identifikuotomis problemomis šeimos politikoje:

šeima nesulaukia operatyvios pagalbos krizinėse situacijose, per mažai bendradarbiauja institucijos, trūksta vaiko ugdymo ir priežiūros paslaugų, pažeidžiamų asmenų šeimos susiduria su rizika patirti skurdą ir atskirtį, nepakankamai formuojami sveikos gyvensenos įgūdžiai ir kt. (2021–2030 m. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos šeimos politikos stiprinimo plėtros programos pagrindimas, 2021).

Mokslinėje literatūroje išskirtos pagalbos profesionalumo problemos išryškėjo ir empiriniame tyrime, analizuojant tyrimo dalyvių pasisakymus apie pagalbą įtakojančius veiksnius bei sunkumus, su kuriais susiduriama, teikiant pagalbą. Tyrimas atskleidė, kad pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimo galimybės turėtų būti nukreiptos į pagalbos profesionalumo didinimą. Tamutienės (2018) pastebėjimu, valstybė neįgalina specialistus teikti kokybiškas paslaugas vaikams, atitinkančias jų poreikius. „Kasdienės jų pastangas ginant vaiko interesus apsunkina kitų institucijų abejingumas, tarpusavio bendradarbiavimo stoka, o tai užkerta kelią problemai identifikuoti dar ankstyvoje jos stadijoje, pasirodant pirmiesiems žalos vaikui požymiams. Dėl šios priežasties VTAS darbas daugiausia orientuotas į esamų pasekmių šalinimą, kai žala vaikui jau padaryta. Nors yra sukurtos rekomendacijos, kuriose prašoma, kad visi, pastebėję vaikui daromą žalą, kuo greičiau apie tai praneštų VTAS, daugelis įstaigų nelinkę to daryti ir informaciją suteikia tik tuomet, kai į juos kreipiamasi su konkrečiu klausimu.“ Seniutis ir kt. (2021) nurodo, kad VVTAIT darbuotojai susiduria su tėvų fizine ir psichologine agresija, sulaukia grasinimų, įžeidinėjimų, žodinių provokacijų, todėl vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos funkcija yra ne tik viena atsakingiausių ir sudėtingiausių, bet ir turi daug neapibrėžtumo, netikrumo ir rizikos. Autorių siūlomas profesionalaus veikimo prielaidų modelis apima rekomendacijas VVTAIT darbuotojams, įgyvendinantiems vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos funkciją, siekiant tobulinti darbuotojų profesionalumą įgyvendinant šią funkciją, išskirtos prielaidos, galinčios daryti poveikį VTAIT darbuotojų profesionalumui bei siūlomos darbo organizavimo, kompetencijų tobulinimo bei organizacinės paramos priemonės, kurios sukurtų sąlygas VVTAIT darbuotojų profesionalumui.

IŠVADOS

1. Biologinė šeima yra pirmoji vaiko socialinė grupė ir pirmoji aplinka, kurioje vaikas praleidžia daugiausiai laiko, o tėvai yra artimiausi vaikui žmonės. Tėvai kuria pirmąją vaiko aplinką ir yra atsakingi už vaiko gerovę. Šeima yra vaiko paramos centras ir apsaugos veiksnys. Vaiko gyvenimas visavertėje šeimoje užtikrina jo psichikos stabilumą bei galimybę vaikui augti ir dvasiškai tobulėti kaip asmenybei. Visai tai atskleidžia didelę šeimos reikšmę vaiko gyvenimui.

2. Vaiko atskyrimo nuo biologinių tėvų aplinkybės suformuoja ilgai trunkančios, kompleksinės, nesprenžiamos problemos šeimose. Neigiamos vaikystės patirtys turi įtakos tolesniam vaiko gyvenimui, nes kelia ilgalaikį stresą, kuris pažeidžia emocinę ir fizinę vaiko sveikatą. Kiekviena tėvų ir vaikų atskyrimo situacija unikali, todėl kaip tai paveiks tolesnį vaiko gyvenimą priklauso nuo to, kokius išgyvenimus vaikas patyrė prieš atsiskyrimą, kokios aplinkybės sąlygojo atsiskyrimą ir kur vaikas bus apgyvendintas po atskyrimo. Situacijos unikalumas formuoja pagalbos vaikui poreikį bei pobūdį. Tokiais atvejais vaikai dažniausiai būna uždari, bijo būti paimti iš šeimos ir labai išgyvena savyje. Jiems labai reikia supratimo, saugios aplinkos bei artimo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti.

3. Makro lygmeniu pagalbos teikimas vaikui Lietuvoje modeliuojamas Europos Sąjungos vertybinių nuostatų kontekste ir reglamentuotas teisės aktais. Vaikų apsaugos politika Lietuvoje paremta vaiko teisių apsaugos sistema, socialinėmis paslaugomis, pinigine socialine parama vaikams ir jų šeimoms bei globos sistema. Pagalbos teikimo vaikui procesas mikro lygmeniu organizuojamas nustatius pagalbos vaikui ir/ar šeimai poreikį, atvejo vadybininko koordinuojama kompleksine pagalba vaikui ir jo šeimai, siekiant padėti išvengti vaiko teisių pažeidimo, įgalinant šeimą pačiai užtikrinti vaiko interesus. Pirmenybė teikiama vaiko išsaugojimui šeimoje. Lietuvos teisės aktuose reglamentuotas vaiko dalyvavimo jo apsaugos procese teisės užtikrinimas: vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę, o institucijos turi pareigą įtraukti vaiką į su juo susijusių problemų sprendimus. Siūlomas pagalbos teikimo vaikui teorinis modelis išskiria valstybės ir vaiko pozicijas. Vaikui labiausia reikia artimo žmogaus, kuriuo jis galėtų pasitikėti ir kuris gilintųsi į vaiko problemas, poreikius, sunkumus. Tuo tarpu valstybė užtikrina organizuotą procesą, formalias procedūras, vaiko įtraukimą į su juo susijusius procesus, tačiau valstybės pagalba, kai vaikas patenka į situaciją, kurioje gali būti atskirtas nuo biologinių tėvų, neatitinka tos pagalbos poreikio, kokios tuo metu jam labiausiai reikia.

4. Tyrimas atskleidė pagalbos **teikimo situaciją** vaikui, atskyrus jį nuo šeimos:

- Nustatyta, kad atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, vaikas patenka į situaciją, kurioje dėl susiklosčiusių aplinkybių keičiasi vaiko savijauta ir poreikiai. Vaikas jaučia nežinomą, baimę, nesaugumą, bejėgiškumą, netektį, nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais, jaučiasi patekęs į krizinę

situaciją, jaučia skausmą atskirtas nuo artimųjų, kurie jautė prierašumą, jam sudėtinga susivokti situacijoje. Vaiko savijautai įtakos turi įvairios aplinkybės: jo amžius, išsiskyrimų patirtys, neigiamos psichologinės pasekmės bei vaiko būsenos dviprasmiškumas. Atskyrus nuo šeimos, vaikui reikia saugios aplinkos, specialistų pagalbos, artimo žmogaus, laiko adaptuotis naujoje aplinkoje, pagalbos susivokti situacijoje, ryšio su tėvais ir kitais vaikais šeimoje.

- Nustatyta, kad teikiama pagalba vaikui apima sistemą, kurioje dalyvauja pagalbos teikėjai – įvairios institucijos bei įstaigos ir juose dirbantys įvairių sričių specialistai, teikiantys įvairaus pobūdžio pagalbą vaikui, šeimai ir globėjams. Pirminę pagalbą vaikui teikia VVTIT specialistai, vėliau įsijungia mobilios komandos specialistai ir kiti specialistai pagal poreikį. Pirmiausiai vaikui teikiama psichologinė pagalba, atsižvelgiant į vaiko amžių, asmenines savybes, motyvaciją, situaciją, vėliau vaikas nukreipiamas pas globėjus ar į globos instituciją. Siekiama, kad vaikas būtų apgyvendintas šeimai artimoje aplinkoje. Lygiagrečiai teikiama pagalba tėvams, jei jie ją priima, kad išsprendus šeimos problemas atsirastų galimybę vaiką grąžinti į šeimą, ir globėjams, tokiu būdu siekiant padėti vaikui lengviau adaptuotis naujoje aplinkoje. Nustatyta, kad pagalbos veiksmingumui įtakos turi pagalbos atitikimas poreikiams, paslaugų prieinamumas, specialistų profesionalumas ir motyvacija, šeimos motyvacija, artimųjų įsitraukimas į pagalbą bei vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam. Teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, susiduriama su šiais sunkumais: specialistų trūkumu, specialistų profesionalumo trūkumu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, paslaugų neprieinamumu, vaiko ir/ar šeimos nenoru priimti pagalbą bei pagalbos prioritetu suaugusiųjų problemoms.

Siūloma pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinti didinant pagalbos profesionalumą bei gerinant pagalbą teikiančių institucijų įvaizdį. Pagalbos profesionalumą siūloma didinti gerinant tiesioginę pagalbą vaikui, tarpinstitucinį bendradarbiavimą, užtikrinant pagalbos savalaikiškumą, didinant specialistų kompetencijas. gerinant pagalbą teikiančių institucijų įvaizdį. Pagalbą teikiančių institucijų įvaizdį gerinti siūloma gerinti, kuriant teigiamą globos centrų įvaizdį, kad atsirastų didesnis visuomenės pasitikėjimas šiomis organizacijomis bei siūloma visa apimanti pagalba, procesus organizuojant taip, kad teikiama pagalba atitiktų pagalbos poreikį.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į šiame darbe atliktą tyrimą ir jo rezultatus, rekomenduojama:

1. Gerinti globos centro įvaizdį šiomis priemonėmis:
 - Socialinių darbuotojų (globos koordinatorių) profesionalumo didinimas:
 - Mokymai streso valdymo, komandinio darbo, bendravimo su šeimomis, patiriančiomis socialinę riziką, vidinės motyvacijos temomis.
 - Paslaugų kokybės gerinimas:
 - Specialistų pritraukimas (motyvavimo sistema);
 - Nuolatinė paslaugų teikimo situacijos analizė ir vykdymo kontrolė;
 - Periodinė specialistų apklausa apie jų siūlomas paslaugų gerinimo priemones.
 - Darbo organizavimo tobulinimas:
 - tarpinstitucinės komunikacijos gerinimas (komunikacijos planavimas);
 - komandinio darbo užtikrinimas (specialistų tarpusavio komunikacijos, organizuojant pagalbą, gerinimas; dalyvavimas sprendimų priėmime);
 - specialistų darbo laiko, skirto pavestoms pagalbos funkcijoms vykdyti, peržiūra (darbo dienos fotografija, krūvio mažinimas).

LITERATŪRA

1. Adaškevičienė, E., & Strazdienė, N. (2013). Vaikų sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo ugdymas.
2. Ahlin, E. M. (2019). Semi-structured interviews with expert practitioners: Their validity and significant contribution to translational research. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Eileen-Ahlin/publication/330121624_Semi-Structured_Interviews_With_Expert_Practitioners_Their_Validity_and_Significant_Contribution_to_Translational_Research/links/5fb293fb45851518fdaaaa51/Semi-Structured-Interviews-With-Expert-Practitioners-Their-Validity-and-Significant-Contribution-to-Translational-Research.pdf
3. Alifanovienė, D., Vaitkevičienė, A., & Kauneckienė, D. (2015). Laikinosios vaikų globos situacijos dalyvių bendravimo ypatumų analizė. *Specialusis ugdymas*, (1), 229-244. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1462193705591/J.04~2005~1462193705591.pdf>
4. *Atvejo vadybos tvarkos aprašas* (2018). Nr. A1-141, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11e612d5345711e884a38848fe3ec9e2>
5. Augutavičius, R. (2019). *Įtraukiantis santykis socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimų narių neformaliojo ugdymo(si) procese: grindžiamoji teorija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Vilnius: MRU.
6. BAJORAITĖ, R., & NORVAIŠAITĖ, G. (2018). Socialinis darbas su šeima: atvejo vadybininkas lietuvoje. *Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos theory and practice: student insights*, 84. Prieiga per internetą: https://www.kolpingokolegija.lt/wp-content/uploads/2019/12/LEIDINYS_2018-11-15.pdf
7. Ballard, R. H., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., D'Onofrio, B. M., & Bates, J. E. (2013). A randomized controlled trial of child-informed mediation. *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(3), 271. Prieiga per internetą: <https://holtzlab.psych.indiana.edu/research/ballard%20et%20al%20pppl%20cims%20paper%202013-28074-001.pdf>
8. Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: the increasing importance of multigenerational bonds: the burgess award lecture. *Journal of marriage and family*, 63(1), 1-16.
9. Blaževičiūtė, K., & Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2019). Vaiko teisių įgyvendinimo aspektai Lietuvoje po 2018 m. liepos 1 d. teisinio reguliavimo pakeitimo. *Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu* 2019, 101. Prieiga per internetą: https://dspace.kaunokolegija.lt/bitstream/handle/123456789/1710/VF_straipsniu%20rinkinys_2019%20%28koreg%2006.26%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

10. Brodzinsky, D., Gunnar, M., & Palacios, J. (2022). Adoption and trauma: Risks, recovery, and the lived experience of adoption. *Child Abuse & Neglect*, 130, 105309. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213421003781?via%3Dihub>
11. Budrienė, J., & Kiaunytė, A. (2021). Pagalba šeimai kuriant saugią aplinką vaikui laikinosios globos situacijoje. In *XXI-oji nacionalinė mokslinė konferencija „I sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu“: konferencijos pranešimų medžiaga*. Klaipėdos universiteto leidykla. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/0cd2df70-fcbc-4fea-8622-c5a3e676df13/content>
12. Čekanauskaitė, A., Peičius, E., Urbonas, G., & Lukaševičienė, V. (2021). Nebiomedicininis mokslinis tyrimas, kurių objektas yra žmogaus sveikata, etiniai principai: Lietuvos bioetikos komiteto kolegijos rekomendacijos. *Visuomenės sveikata Public health*. Vilnius: Higienos institutas, 2021, Nr. 2 (93).
13. Česniutytė, V. (2015). *Lietuvos šeima: sampratos ir praktikos*. Daktaro disertacija. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiK2pqnx9z5AhVtmIsKHUK9BnsQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fpublications.vu.lt%2Fobject%2Felaba%3A8602363%2F8602363.pdf&usq=AOvVaw1Jf1Xpvq8R_aqBRlrbPonb
14. Dai, Q., & Chu, R. X. (2018). Anxiety, happiness and self-esteem of western Chinese left-behind children. *Child abuse & neglect*, 86, 403-413. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213416301685?via%3Dihub>
15. Dowd, N. E. (2020). Expanding the Framework of Family Issues: Bringing Children's Rights and Children's Perspectives into Immigration. *Oslo Law Review*, 7(1), 6-21. Prieiga per internetą: <https://juridika.no/tidsskrifter/oslo-law-review/2020/1/artikkel/dowd>
16. Drobelenė, G., & Dukynaitė, R. (2016). *Tėvystės gebėjimų ugdymo veiksmingumo didinimo perspektyvos. Tėvystės ugdymas. Švietimo problemos analizė*. 6 (149). Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/03/Tevystes-ugdymas.pdf>
17. Dromantienė, L., & Šalaševičiūtė, R. (2006). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: socialinių darbuotojų vaidmuo. *Social Inquiry into Well-Being*, 5(1), 79-88. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13074/2107-4476-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
18. *ES vaiko teisių strategija ir Europos vaiko garantijų sistema*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_lt
19. *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* (2016). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>

20. *Europos Sąjungos vaiko teisių strategija* (2021). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52021DC0142>
21. *Europos žmogaus teisių konvencija* (2021). Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf
22. Fair, D. A., Graham, A. M., & Mills, B. (2018). A role of early life stress on subsequent brain and behavioral development. *Wash. UJL & Pol'y*, 57, 89. Prieiga per internetą: <https://journals.library.wustl.edu/lawpolicy/article/1862/galley/18696/view/>
23. Fang, Y., Boelens, M., Windhorst, D. A., Raat, H., & van Grieken, A. (2021). Factors associated with parenting self-efficacy: A systematic review. *Journal of advanced nursing*, 77(6), 2641-2661. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jan.14767>
24. Fuhrmann, D., Knoll, L. J., & Blakemore, S. J. (2015). Adolescence as a sensitive period of brain development. *Trends in cognitive sciences*, 19(10), 558-566. Prieiga per internetą: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26419496/>
25. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence>
26. Genienė, R., & Nedvecká, J. (2021). Globos centrai ir budintys globotojai: nuo projekto iki tvarios socialinės vaiko globos politikos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 23, 68-83. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/22508/24486>
27. Gerovės konsultantai – nauja paslauga Lietuvoje (2022). LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija. Prieiga per internetą: <https://sam.lrv.lt/lt/naujienos/geroves-konsultantai-nauja-paslauga-lietuvoje>
28. Gevorgianienė, V., Gvaldaitė, L., Charenkova, J., Petružytė, D., Seniutis, M., Šumskienė, E., & Žalimienė, L. (2021). Vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos iššūkiai: vaiko teisių apsaugos darbuotojų patirtys. *Social Work. Experience & Methods / Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 27(1). Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/144644/1/ISSN2029-5820_2021_N_27_1.%20PG_33-54.pdf
29. Gheaus, A., Calder, G., & De Wispelaere, J. (Eds.). (2019). *The Routledge handbook of the philosophy of childhood and children*. London: Routledge.
30. Griciūtė, J. (2017). *Ankstyvosios intervencijos modelis ir jo praktinis taikymas savivaldoje. Ar misija įmanoma?* Prieiga per internetą: https://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2017/10/AIM-pristatymas_konferencijos-formatas_Jurate-Griciute_EKT.pdf
31. Griciūtė, J. (2017). *Ankstyvosios intervencijos modelis ir jo praktinis taikymas savivaldoje. Ar misija įmanoma?* Prieiga per internetą: https://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2017/10/AIM-pristatymas_konferencijos-formatas_Jurate-Griciute_EKT.pdf

[content/uploads/2017/10/AIM-pristatymas_konferencijos-formatas_Jurate-Griciute_EKT.pdf](#)

32. Gudžinskienė, V., & Augutavičius, R. (2019). The phenomenon of social risk families and its dynamics in Lithuania. *SHS Web of Conferences* 51. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15554/32892707.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

33. Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 48-63.

34. Gvaldaitė, L., Šumskienė ir E., Charenkova, J. (2020). Skirtingi naratyvai vaiko paėmimo iš šeimos situacijose: „Rashomon efektas“. *Sociologija ir gerovės valstybė šiuolaikinėje Lietuvoje. Nuotolinė konferencija*. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:78001905/78001905.pdf>

35. Howarth, E., Moore, T. H., Stanley, N., MacMillan, H. L., Feder, G., & Shaw, A. (2019). Towards an ecological understanding of readiness to engage with interventions for children exposed to domestic violence and abuse: Systematic review and qualitative synthesis of perspectives of children, parents and practitioners. *Health & Social Care in the Community*, 27(2), 271-292.

36. Hulsey, E. G. Supporting Children Who Lose Parents to Accidental Overdose. Prieiga per internetą: <https://ireta.org/wp-content/uploads/2018/11/Supporting-Children-Who-Have-Lost-Parents-to-Accidental-Overdose.pdf>

37. Humphreys, K. L. (2019). Future directions in the study and treatment of parent–child separation. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 48(1), 166-178. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/10.1080/15374416.2018.1534209>

38. Johnson, J. L., Adkins, D., & Chauvin, S. (2020). A review of the quality indicators of rigor in qualitative research. *American journal of pharmaceutical education*, 84(1). Prieiga per internetą: <https://www.ajpe.org/content/84/1/7120.abstract>

39. Joussemet, M., Landry, R., & Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on parenting. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 194. Prieiga per internetą: https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/22373/AS%20parenting%202008%20post_public.pdf?sequence=1

40. *Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija* (1992). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>

41. Kamilevič-Rucińska, D. Tėvų vaidmuo ugdant vaikus Lenkijoje–nuo bajoriškojo auklėjimo iki nūdienos. Vilnius: Rocznik SNPL, T. 19, 225–247. Prieiga per internetą: <https://snpl.lt/Rocznik/19/R.19.225-247.pdf>

42. Kanišauskas, S., Juozelis, A. (2018). *Mokslo filosofijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 196. Prieiga per internetą:

https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Saulius%20Kani%C5%A1auskas%2C%20Evaldas%20Juozelis_Mokslo%20filosofijos%20pagrindai.pdf

43. Katiševskaja, S., & Naujanienė, R. (2021). Naiko nepriežiūros daugialypiškumas socialinio darbo praktikos požiūriu. *Social Work. Experience & Methods / Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 27(1). Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/5b8e8ab1-807e-40b5-9448-90ce20d7a3df/content>

44. Kieslinger, K., Wartha, O., Pollatos, O., Steinacker, J. M., & Kobel, S. (2021). Parental Self-Efficacy—A Predictor of Children's Health Behaviors? Its Impact on Children's Physical Activity and Screen Media Use and Potential Interaction Effect Within a Health Promotion Program. *Frontiers in Psychology*, 12, 712796. Prieiga per internetą: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.712796/full>

45. Kuprėnaitė, Ž., Lubienė, J., & Dikovičiūtė, D. (2020). Pagalbos vaikui ypatumai po jo atskyrimo nuo biologinės šeimos. *Sveikatos mokslai*, 30(3), 21-24. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20201106102639id_/https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2020/06/2020-SM3Internetas-2-147-21-24.pdf

46. Kuprėnaitė, Ž., Lubienė, J., & Janaudytė, L. (2019). Riziką patiriančių šeimų socialinių įgūdžių ugdymas—prielaida socialinei reabilitacijai. *Sveikatos mokslai*, 29(3), 105-109. Prieiga per internetą: <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/06/105-109-1.pdf>

47. Labanauskas, L. (2019). *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Kokybinio%20tyrimo%20metodologija.pdf

48. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje*. Nr.e3K-3-251-378/2020. Prieiga per internetą: https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/11/lat_aktuali_praktika_spalis_2020.pdf

49. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (2000). Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr>

50. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (2000). Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>

51. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992). Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

52. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“*. Santrauka. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/summary>

53. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos šeimos politikos stiprinimo plėtros programos 2021–2030 m. pagrindimas. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/administracine-informacija/Pletros%20programos/Seimos%20pp/%C5%A0eimos%20politikos%20stiprinimo%20PP%20pagrindimas%20%2009-15.pdf>

54. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija (2020). Nuo 2020-01-01 įsigalioję pasikeitimai. Prieiga prie interneto: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/vaiko-teisiu-apsaugos-sistemos-centralizacija?lang=lt>

55. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-80. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>

56. Lietuvos vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003). Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>

57. Lloyd, M. (2018). Domestic violence and education: Examining the impact of domestic violence on young children, children, and young people and the potential role of schools. *Frontiers in psychology*, 9, 2094. Prieiga per internetą: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.02094/full>

58. Mohajan, H. K. (2018). Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *Journal of economic development, environment and people*, 7(1), 23-48. Prieiga per internetą: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/85654/1/mpra_paper_85654.pdf

59. Mokslinių baigiamųjų darbų rengimo ir gynimo metodiniai reikalavimai. Prieiga per internetą: https://intranet.mruni.eu/lt/universitetas/fakultetai/teises_fakultetas/institutai/viesosios-teises-institutas/studijos/magistro_baigiamieji_darbai/metodiniai_nurodymai/

60. Naujanienė, R., & Ruškus, J. (2020). Vaiko ir šeimos gerovės sampratos atspindžiai praktikoje. *Social Work. Experience & Methods/Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 26(2). Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/129052/3/ISSN2029-5820_2020_N_26_2.PG_9-37.pdf

61. Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook*. Prieiga per internetą: [https://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=nMA5DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Neuendorf,+K.+A.+\(2017\).+The+content+analysis+guidebook.+London:+SAGE+publications&ots=pHSpXbgy7t&sig=biaWCLqkqNj15xpLEK5SZ4v8SJc](https://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=nMA5DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Neuendorf,+K.+A.+(2017).+The+content+analysis+guidebook.+London:+SAGE+publications&ots=pHSpXbgy7t&sig=biaWCLqkqNj15xpLEK5SZ4v8SJc)

62. Park, J. H., Alber-Morgan, S. R., & Fleming, C. (2011). Collaborating with parents to implement behavioral interventions for children with challenging behaviors. *Teaching Exceptional Children*, 43(3), 22-30. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/299373634_Collaborating_with_Parents_to_Implement

Behavioral Interventions for Children with Challenging Behaviors

63. *Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2023 metų veiksmų planas* (2014). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db/asr>

64. Pfeifer, J. H., Galvan, A. (2018). *Statement: Unaccompanied adolescent migrants need their families, Too*. Prieiga per internetą: <https://developingadolescent.semel.ucla.edu/statement-adolescent-migrants>

65. Raudeliūnaitė, R., & Gudžinskienė, V. (2022). Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis bendruomeniniuose vaikų globos namuose: vaikų patirčių analizė. *Pedagogika*, 145(1), 233-257. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18445/2656-Article%20Text-13877-1-10-20220525.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

66. Roostin, E. (2018). Family influence on the development of children. *PrimaryEdu: Journal of Primary Education*, 2(1), 1-12. Prieiga per internetą: <http://www.e-journal.stkipsiliwangi.ac.id/index.php/primaryedu/article/viewFile/654/487> 08 09

67. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*.

68. Scrimin, S., Osler, G., Pozzoli, T., & Moscardino, U. (2018). Early adversities, family support, and child well-being: The moderating role of environmental sensitivity. *Child: care, health and development*, 44(6), 885-891.

69. Segen's Medical Dictionary (2012). Prieiga per internetą: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/biological+family>

70. Seniutis, M., Gvaldaitė, L., Žalimienė, L., Gevorgianienė, V., Charenkova, J., Šumskienė, E., Petružytė, D. (2021). *Profesionalaus vaiko teisių apsaugos darbuotojų veikimo prielaidų modelis ir rekomendacijos*. Skiriamos VTAĮT darbuotojams, įgyvendinantiems vaiko paėmimo iš nesaugios šeimos aplinkos funkciją. Mokslo taryba. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Profesionalaus_vaiiko_tesiu_apsaugos_darbuotoju_2021_Final.pdf

71. Silverman, D. (2011). *A guide to the principles of qualitative research*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/David-Silverman-10/publication/31718316_Interpreting_Qualitative_Data_Methods_for_Analyzing_Talk_Text_and_Interaction_D_Silverman/links/5d62575192851c619d74779d/Interpreting-Qualitative-Data-Methods-for-Analyzing-Talk-Text-and-Interaction-D-Silverman

72. Stanton, M. (2009). The systemic epistemology of the specialty of family psychology. *The Wiley-Blackwell Handbook of Family Psychology*. West Sussex Blackwell publishing, 5–12.

73. Stepanova, K. (2020). *Naudinga informacija: kaip vyksta situacijos vertinimas gavus pranešimą apie smurtą prieš vaiką*. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naudinga-informacija-kaip-vyksta-situacijos-vertinimas-gavus-pranesima-apie-smurta-pries-vaika-56-1267180?>

74. Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problemos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 17(1), 24-37.

75. Tamutienė, I., Kirka, V., Auglytė, V., & Jogaitė, B. (2020). Nuo baudžiamosios intervencijos link puoselėjančios globos: tarpdisciplininis žvilgsnis į vaiko apsaugą ir gerovę: monografija. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Iлона-Tamutiene/publication/342259912_Nuo_baudziamosios_intervencijos_link_puoselejancios_globos_tarpdisciplininis_zvilgsnis_i_vaiiko_apsauga_ir_gerove_From_Punitive_Intervention_to_Nurturing_Care_An_Interdisciplinary_Look_at_Protection_an/links/5f192f44a6fdcc9626aa3458/Nuo-baudziamosios-intervencijos-link-puoselejancios-globos-tarpdisciplininis-zvilgsnis-i-vaiiko-apsauga-ir-gerove-From-Punitive-Intervention-to-Nurturing-Care-An-Interdisciplinary-Look-at-Protection.pdf

76. Trivedi, S. (2019). The harm of child removal. *NYU Rev. L. & Soc. Change*, 43, 523. Prieiga per internetą: https://scholarworks.law.ubalt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2087&context=all_fac

77. *Vaiko gerovės 2022-2023 metų veiksmų planas* (2022). TAR, 2022-01-24, 1034. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/27ba5da17d5511ecb2fe9975f8a9e52e?jfwid=4t02btcny>

78. *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija* (2003). Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>

79. *Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija* (2007). Valstybės žinios, 2007-11-17, Nr. 118-4817. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.308740?jfwid=32wf8ppl>

80. *Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų planas* (2007). Valstybės žinios, 2007-11-17, Nr. 118-4817. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.308740?jfwid=32wf8ppl>

81. *Vaiko globos organizavimo nuostatai* (2020). Valstybės žinios, 2002-04-05, Nr. 35-1275. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163202/asr>

82. *Vaiko globos organizavimo procesas draugiškesnis vaikui. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija* (2022). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/vaiko-globos-organizavimo-procesas-draugiskesnis-vaikui?lang=lt>

83. *Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas* (2019). TAR, 2019-12-31, Nr. 21707. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ce006612b1311ea8f0dfdc2b5879561/asr>
84. *Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas* (2015). Prieiga per internetą: http://publications.europa.eu/resource/cellar/f5e4f4b6-8e87-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0016.03/DOC_1
85. Vaiko teisių apsauga gavus pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija* (2022). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/smurto-pries-vaikus-prevencija>
86. Vaiko teisių užtikrinimas – ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos prioritetų centre. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/vaiko-teisiu-uztikrinimas-ne-tik-lietuvos-bet-ir-europos-sajungos-prioritetu-centre?lang=lt>
87. *Vaikų gerovės valstybės politikos koncepcija* (2003). Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>
88. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2018 metų veiklos ataskaita* (2018). Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2018%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf>
89. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2022 metų veiklos ataskaita* (2021). Prieiga per internetą: https://vaikoteises.lrv.lt/uploads/vaikoteises/documents/files/Administracin%C4%97%20informacij%20a/Ataskaitos/Metin%C4%97s%20veiklos%20ataskaitos/2022%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf
90. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos informacija* (2022). Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/sistema-lietuvoje/>
91. *Valstybinė šeimos politikos koncepcija* (2008). Valstybės žinios, 2008-06-17, Nr. 69-2624. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152>
92. Van Dijk, R., Van Der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272735820300490>
- Viešųjų paslaugų vaikui ir šeimai sąrašas (2021). Prieiga per internetą: <https://www.taurage.lt/wp-content/uploads/2021/05/Bendras-Viesuju-paslaugu-vaikui-ir-seimai-sa-rasas-Taurage-s-r.-sav.doc>
93. Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Eidukevičiūtė, R., Motiečienė, J. (2020). *Socialinis darbas su grupėmis vaiko ir šeimos gerovės sistemoje*. Nuotolinė konferencija. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:78001905/78001905.pdf>

94. Wilke, N. G., & Howard, A. H. (2022). Innovations in care for children separated from parents: Transitioning from residential to family models of service. *Children & Society*, 36(1), 82-100. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/chso.12486>
95. Wilke, N. G., & Howard, A. H. (2022). Innovations in care for children separated from parents: Transitioning from residential to family models of service. *Children & Society*, 36(1), 82-100.
96. Wood, L. C. (2018). Impact of punitive immigration policies, parent-child separation and child detention on the mental health and development of children. *BMJ paediatrics open*, 2(1). Prieiga per internetą: <https://bmjpaedsopen.bmj.com/content/bmjpo/2/1/e000338.full.pdf>
97. Zhao, C., Wang, F., Zhou, X., Jiang, M., & Hesketh, T. (2018). Impact of parental migration on psychosocial well-being of children left behind: a qualitative study in rural China. *International Journal for Equity in Health*, 17(1), 1-10. Prieiga per internetą: <https://equityhealthj.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12939-018-0795-z.pdf>
98. Žalimienė, L., Gvaldaitė, L., Gevorgianienė, V., Petružytė, D., Seniutis, M., & Šumskienė, E. (2020). Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo organizavimo klausimai teisinio reglamentavimo kontekste. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (25), 27-46. https://www.researchgate.net/publication/350070069_Vaiko_teisiu_apsaugos_specialistu_darbo_organizavimo_klausimai_teisinio_reglamentavimo_kontekste
99. Žydzūnaitė, V., & Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams.
100. Žitkienė, R., Mačerinskienė, I. (2021). *Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka*. Vilnius: MRU.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo pavadinimas – Pagalba vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.

Darbo autorė – Greta Tarutienė, darbo vadovė - Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė.

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai atskleisti pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti biologinės šeimos reikšmę vaiko gyvenimui.
2. Apibūdinti vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybes ir pagalbos vaikui poreikį.
3. Pateikti pagalbos vaikui teikimo teorinius ir teisinius aspektus.
4. Atskleisti pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, praktinius aspektus, remiantis socialinių darbuotojų patirtimis.

Tiriamieji: socialinio paslaugų centro socialiniai darbuotojai (globos koordinatoriai), turintys bent trijų metų darbo patirtį teikiant pagalbą vaikams.

Tyrimo metodai: *teoriniai:* mokslinės literatūros ir dokumentų, susijusių su nagrinėjama tema analizė, siekiant atskleisti biologinės šeimos reikšmę vaiko gyvenimui, vaiko atskyrimo nuo biologinės šeimos aplinkybes, pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinių tėvų; *empiriniai:* kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūruotą interviu metodą, siekiant atskleisti pagalbos vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, praktinius aspektus, remiantis socialinių darbuotojų (globos koordinatorių) globai patirtimis. Tyrimo rezultatams analizuoti pasirinkta kokybinė turinio analizė.

Tyrimo rezultatai. Atskyrus vaiką nuo jo biologinės šeimos, praktika tokia, kad vaikas patenka į krizinę situaciją, kurioje, veikiant aplinkybėms, keičiasi vaiko savijauta ir kyla poreikis saugios aplinkos, specialistų pagalbos, artimo žmogaus, laiko adaptuotis naujoje aplinkoje, pagalbos susivokti situacijoje, ryšio su tėvais ir kitais vaikais šeimoje. Siekiant padėti vaikui, jam teikiama pagalba, kurioje dalyvauja įvairios institucijos, teikiama įvairaus pobūdžio pagalba vaikui, šeimai ir globėjams. Tiesiogiai vaikui teikiamos specialistų konsultacijos, užimtumo ir ugdymo paslaugos, globėjų pagalba. Pagalbos veiksmingumui įtakos turi pagalbos atitikimas poreikiams, paslaugų prieinamumas, specialistų profesionalumas ir motyvacija, šeimos motyvacija, artimųjų įsitraukimas į pagalbą bei sunkumai, su kuriais susiduriama. Tai specialistų ir jų profesionalumo trūkumas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, paslaugų neprieinamumas, vaiko ir/ar šeimos nenoras priimti pagalbą, pagalbos prioritetas suaugusiųjų problemoms. Pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, siūloma tobulinti, didinant teikiamos pagalbos profesionalumą bei gerinant pagalbą teikiančių institucijų įvaizdį.

Raktiniai žodžiai: pagalba, vaikas, šeima, socialiniai darbuotojai, atskyrimas.

SUMMARY

Title of Master's Thesis – Assistance to a Child After Separation From the Biological Family.

Author – Greta Tarutienė. Supervisor – Prof. Dr. Rita Raudeliūnaitė.

The aim of the research is to explore the theoretical and empirical aspects of providing assistance to children who have been separated from their biological families.

Objectives of the research:

1. To examine the significance of the biological family in a child's life.
2. To describe the circumstances of a child's separation from the biological family and the resulting need for assistance.
3. To present the theoretical and legal framework for providing assistance to a child after separation from his/her biological family.
4. To reveal the practical aspects of helping a child after separation from his/her biological family, based on the experiences of social workers.

Subjects: social workers of a social service centre (care coordinators) with at least three years of work experience in providing assistance to children.

Research methods: *theoretical methods:* an analysis of scientific literature and related documents was conducted to explore the significance of the biological family in a child's life, the circumstances of separation, and the provision of assistance after separation from biological parents. *Empirical methods:* a qualitative study was conducted using a semi-structured interview method to explore the practical aspects of helping a child who has been separated from his/her biological family, based on the experiences of social workers (care coordinators). Qualitative content analysis was chosen to analyse the research results.

Research results: when children are separated from their biological family, they often experience a crisis situation. This can cause a change in a child's well-being, and the child may need a safe environment, specialist help, time to adapt to the new environment, and support in understanding the situation, as well as contact with parents and other children in the family. In order to ensure all those things, various institutions provide assistance not only to the child, but also to the family and guardians. This can include specialist consultations, employment and education services, and support from guardians. The effectiveness of assistance is influenced by the adequacy and availability of services, the professionalism and motivation of specialists and family members, the involvement of relatives, and any difficulties encountered. Some common challenges include the lack of skilled professionals, the absence of inter-institutional cooperation, limited accessibility of services, the reluctance of the child or family to accept help, and a focus on adult problems. To improve the provision of assistance to

children who have been separated from their biological families, it is necessary to increase the professionalism of those providing assistance and improve the image of institutions that provide it.

Keywords: assistance, child, family, social workers, separation

PRIEDAI

Interviu KLAUSIMYNAS

Gerb. Tyrimo dalyvi,

Esu Mykolo Romerio universiteto Vaiko teisių apsaugos magistrantė Greta Tarutienė. Šiuo metu atlieku tyrimą, kurio tikslas yra ištirti pagalbos teikimą vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos.

Atliekant tyrimą užtikrinamas duomenų konfidencialumas ir anonimiškumas. Jūsų asmens duomenys darbe bus užkoduoti. Nei Jūsų vardas, nei pavardė, nei įstaiga, kurioje dirbate, nebus minimi. Interviu įrašai bus saugomi ir prieinami tik tyrėjui (t. y. man, Greta Tarutienei). Tyrimo duomenys bus naudojami tik mokslo tikslams ir tik apibendrinti.

Primenu, kad Jūs galite laisvai apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime ar bet kuriuo metu nutraukti savo dalyvavimą jame bei neatsakinėti į Jums nepatogius klausimus. Jei sutinkate dalyvauti tyrime, mūsų pokalbis bus įrašomas. Ar sutinkate, kad interviu būtų įrašomas?

KLAUSIMAI

1. Papasakokite, remiantis savo patirtimis, į kokią situaciją patenka vaikas, kai jis atskiriamas nuo tėvų?
2. Kaip manote, ko labiausiai reikia vaikui, kai jis atskiriamas nuo tėvų?
3. Papasakokite, kokia pagalba ir kam teikiama, kai vaikas atskiriamas nuo tėvų?
4. Papasakokite, kokia pagalba teikiama vaikui tiesiogiai ir kiek ji atitinka vaiko poreikius pagalbai tuo metu?
5. Papasakokite, kokią pagalbą konkrečiai Jūs teikiate vaikui?
6. Papasakokite, su kokiomis institucijomis, specialistais bendradarbiaujate, palaikote ryšį, siekiant padėti vaikui?
7. Papasakokite, koks, Jūsų nuomone, prieinamumas institucijų, tenkinančių vaiko ir šeimos poreikius?
8. Kaip apibūdintumėte pagalbos formų ir galimybių veiksmingumą? Jūsų nuomone, nuo ko priklauso pagalbos veiksmingumas?
9. Kokią įtaką turi kitų vaiko artimųjų dalyvavimas teikiant pagalbą vaikui?
10. Kaip vyksta vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam?
11. Su kokiais sunkumais susiduriama, teikiant pagalbą vaikui? Kaip jie sprendžiami?
12. Kaip galima būtų tobulinti pagalbos teikimą vaikui? Pateikite pavyzdžių.

Dėkoju Jums už dalyvavimą tyrime.

Pagalbos vaikui poreikį, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, apibrėžiančios kategorijos, subkategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vaiko savijauta atskyrus jį nuo biologinės šeimos	Nežinomybė	TD1: „...<Neretai jei jau vaikas turi būti atskiriamas nuo tėvų, geriausi interesai jo ne tik kad nebuvo užtikrinami, bet ir ...vaikas patenka į situaciją, kurioje jis jaučia nežinomybę> ...“; TD4: „...<nežinia dėl ateities, kas bus, ar tai trumpalaikis ar ilgalaikis atskyrimas> ...“; TD5: „...<išgyvena nežinomybės...jausmus dėl ateities> ...“; TD6: „...< vaikas papuola į nežinomybę, kas dabar bus, kur bus apgyvendintas> ...“;
	Baimė	TD1: „...< vaikas patenka į situaciją, kurioje jis jaučia ... baimę... jam tampa baisu dėl ateities, dėl to, kas bus, kokie procesai jo laukia> ..“; TD2: „...<Vaikui tampa baisu dėl ateities> ...“;
	Nesaugumas	TD2: „...<vaiko akimis situacija nevaldoma, nesaugi.....>...“ TD3: „... <vaiko akimis jis patenka į nekontroliuojamą nežinomybę, o tai didina jo nesaugumo jausmą > ...“; TD4: „...<nesaugumas, nes šalia nėra tėvų, o ir kad kokie jie būtų, vaikas visada nori likti su jais> ...“; TD5: „...<išgyvena nesaugumo...jausmus> ...“; TD7: „...<vaikas jaučiasi nesaugus, nes jį atskyrė nuo tėvų, brangiausių jam žmonių> ...“ TD8: „...< vaikui nesaugumo jausmas kyla dėl baimės, nežinomybės ir bejėgiškumo situacijoje, kai jis atskiriamas nuo artimųjų> ...“
	Bejėgiškumas	TD1: „...<vaikas atskirtas nuo tėvų... jaučiasi bejėgis> ...“; TD2: „...<jaučiasi bejėgis>...“;
	Netekties jausmas	TD3: „... <išgyvena stiprų netekties jausmą, ... gali jausti gedulo požymius: šoką, neigimą, pyktį, depresiją, elgesio regresą> ...“; TD5: „...<išgyvena atskyrimo...jausmus> ...“; TD8: „... jaučia, kad jį atima iš tėvų, kad jis prarado tėvus> ...“
	Nepasitikėjimas savimi ir aplinkiniais	TD2: „...<vaikas susiduria su specialistais.. kurie veikia siekdami padėti, bet juk jam nėra artimi, svetimi jam žmonės, kas taip pat gąsdina vaiką> ...“; TD3: „...<Vaikas atsiduria svetimoje aplinkoje. Tai, mažina pasitikėjimą savimi> ...“; TD4: „...<nepasitikėjimas aplinkiniais, kurie jas nepažįstami, svetimi, galbūt priešiška nusiteikę> ...“; TD7: „...<vaikas išsigąsta, nes neliko žmonių, kurie jam buvo artimiausi, o kitų jis nepažįsta, jų bijo> ...“
	Krizinė situacija	TD2: „...<Neretai jei jau vaikas turi būti atskiriamas nuo tėvų, geriausi interesai jo ne tik kad nebuvo užtikrinami, bet ir kilo pavojus jo saugumui, gyvybei, o esama aplinka jam kėlė grėsmę. Galima sakyti vaikas patenka į krizinę situaciją, kuri vaiko akimis nevaldoma, nesaugi būna...Dažniausiai tokios situacijos siejasi su tėvų nesaikingu alkoholio vartojimu ir kilusia grėsme jo gyvybei, kai neblaivūs tėvai nesugeba pasirūpinti vaiku, o ...aplinkoje būna pašalinių neblaivių asmenų, kurie didina grėsmes ir situacija tampa nevaldoma, kupina konfliktų, smurto..., agresijos....pati aplinka būna traumuojanti vaiką.>...“; TD4: „...<vienareikšmiškai patenka į sudėtingą situaciją, nes jam kyla pavojus> ...“;

		TD5: „ ...<patenka į jam nepalankią, skaudžią situaciją...kiekviena patirtis skirtinga ... tačiau vienareikšmiškai vaiko situacija pasikeičia į neigiamą pusę, išgyvenama daugybė minčių, skausmo ir įvairių jausmų> ...“; TD6: „ ... <išgyvena krizę ... retai kada džiaugiasi, kai būna atskirti> ...“; TD8: „ ...<patenka į krizinę situaciją, nes.. atskirtas nuo tėvų> ...“;
	Skausmas dėl prieraišumo	TD3: „ ...<jaučia skausmą dėl to, kad prarado tėvus, prie kurių buvo prisirišęs...skausmo stiprumas priklauso prieraišumo prie asmens, su kuriuo išsiskyrė stiprumo> ...“; TD7: „ ...< greičiausiai vaiko supratimu jam geriau pas tėvus, nes jis prie neigiamos aplinkos yra prisitaikęs> ...“ TD8: „ ...<vaikai myli bet kokius savo tėvus ir jei yra labai prie jų prisirišęs, jam skauda dar labiau> ...“
	Situacijos suvokimas	TD3: „ ...<vaikui trūksta supratimo, kodėl... turėjo išsiskirti su jam artimais žmonėmis (ar vaikas supranta ir ką supranta, kaip interpretuoja tai, kodėl jis negali gyventi su savo šeima)...trūksta suvokimo aplinkybių, kurios sukėlė išsiskyrimą> ...“;
Aplinkybių įtaka vaiko savijautai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos	Amžiaus įtaka situacijos suvokimui	TD1: „ ... <jei tau mažametis vaikas, tuomet jis nesuvokia, kas įvyko ir kodėl jis paimamas iš šeimos, iš aplinkos, kurią pažįsta, iš tėvų, kurie yra jam artimiausi. Jei tai paauglys, situacija kiek kitokia, dažniausiai jis suvokia kas įvyko ir kodėl jis yra atskiriamas nuo tėvų>...“; TD2: „ ...<vaikas dėl savo nebrandumo negali tinkamai valdyti savo emocijų, jas išreikšti ... tam reikia specialisto> ... „ TD3: „ ... <Daug priklauso nuo vaiko amžiaus, kada vaikas patyrė išsiskyrimą, nes jei mažas dar nesuvokia, bet bijo, jei vyresnis supranta ir labiau jam skauda> ...“; TD4: „ ...<be abejo svarbu, koks vaiko amžius, didieji gali labiau maištauti> ...“; TD7: „Mažieji reaguoja kitaip, nei vyresnieji, jie labiau pasimetę> ...“
	Išsiskyrimų patirtys	TD2: „ ...<Tai neretai besikartojanti vaikui patirtis, su kuria jis ilgainiui išmoksta gyventi ir tvarkytis, bet tai nusėda kaip psichologinės traumos jo viduje, skatina vėlesniame amžiuje jo pačio priklausomybes ir problemas> ...“; TD3: „ ... <priklauso nuo ...ankstesnių išsiskyrimų skaičių, kokia ta patirtis, ar teigiama, ar neigiama – Priklauso nuo gautos pagalbos, kokia buvo jos kokybė, ar padėjo, ar buvo jam lengviau, ar jautėsi saugus... laiku ir tinkamai nesuteikta pagalba palieka didesnių problemų, kurios tik auga> ...“; TD7: „ ...< daug priklauso nuo ankstesnės patirties susiduriant su specialistais ir jiems pavyko padėti vaikui> ...“;
	Neigiamos psichologinės pasekmės	TD1: „ ...<vaikas atskirtas nuo tėvų patiria psichologinę traumą> ...“; TD4: „ ... <pasekmės vaikui bus...iš psichologinės pusės> ...“; TD6: „ ...<anksčiau ar vėliau atsilieps jo gyvenime> ...“.
	Vaiko būsenos dviprasmiškumas	TD4: „ ...< kai nesaugu ... tačiau atskyrus patenka į saugią aplinką.. ... čia tokios dvi pusės> ...“; TD7: „ ...<dėl tėvų nesirūpinimo jei vaiko vystymuisi, sveikatai ar gyvybei gresia pavojus, tai po atskyrimo vaikas patenka į saugią namų aplinką ar tai pas giminaičius, ar pas budintį globėją kitais atvejais į globos įstaigą. Todėl manau kad vaikas patenka į teigiamą situaciją, kur jis bus saugus, aišku nekalbant apie vaiko emocinę savijautą> ...“;

Vaiko poreikiai, atskyrus jį nuo biologinės šeimos	Saugios aplinkos poreikis	TD1: „... <kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, labiausiai jam reikia aplinkos, kurioje jaustų saugumą, pasitikėjimą, ramybę, aplinkos, kurioje būtų patenkinti jo raidą atitinkantys poreikiai...> ...“; TD2: „... <vaikui reikia šilumos, saugumo, ... nuraminimo> ...“ TD5: „...< vaikas trokšta šilumos, saugumo, paaiškinimo kas vyksta ir nuraminimo>...“ TD6: „...< saugios aplinkos... šilumos, supratingumo, išklauso, palaikymo, padrąsinimo, pagalbos> ...“; TD7: „...< vaiko supratimu jam geriau pas tėvus, nes prie neigiamos aplinkos yra prisitaikęs ... , todėl svarbu parodyti jam kitokią aplinką, kurs jis pasijaustų svarbus> ...“;
	Specialistų pagalbos poreikis	TD1: „...<Be abejonės vaikams reikalinga pagalba, kad galėtų suprasti kas vyksta, kas jo laukia. Psichologas tai vienas pirmųjų.. kuris turėtų bendrauti su vaiku, kurio pagalba yra didelis indėlis į vaiko adaptaciją prie situacijos ir aplinkybių.... Kad vaikui būtų keliamas kuo mažesnis stresas ir mažesnė intervencija į jo gyvenimą, kaip įmanoma mažiau specialistų turėtų lankytis jo aplinkoje> ...“; TD5: „...<labai svarbu teikti pagalbą pagal poreikį, idealiausia, kad specialistas, kuris teiks pagalbą, būtų su patirtimi ir nepridarytų daugiau žalos, nei jau vaikas patyrė. Netinkamai paaiškinęs situaciją.. vėliau vaiką įtikinti kitaip bus sunku> ...“; TD6: „...<svarbu mokėti vaiką išklausti ir suteikti jam reikiamą pagalbą, pabūti šalia> ...“;
	Artimo žmogaus poreikis	TD1: „... <kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, labiausiai jam reikia, kad turėtų artimą žmogų bendrauti su vaiku> ...“; TD2: „... <Svarbu surasti artimą žmogų aplinkoje, kurioje yra dabar... neretai tai tampa vaiko giminaičiai ir kiti artimais ryšiais su vaiku susiję asmenys. Praktikoje tai tikrai paplitęs reiškinys.... Čia manau esminis yra vaiko ryšio užmezgimas, nes kuo greičiau jį suras ir užmegs ryšį, tuo jam lengviau bus išgyventi atskirtį nuo šeimos. Tam žmogui galės pasakotis, išgyventi jausmus, liūdesį. Svarbus vaikui yra emocinis ryšys, buvimas su juo suprantant ir suvokiant jo esamą situaciją> ...“; TD3: „...< Pats svarbiausias dalykas pagalbos procese, tai saugi aplinka ir artimas žmogus, nes vaikai svajoja turėti mylinčią rūpestingą šeimą, kur jis jaučiasi saugus, mylimas, ramus, jam lengviau priimti ir suvokti situaciją, ar prisitaikyti. Matant saugią aplinką vaikas perima teigiamas emocijas, greičiau adaptuojasi ir pati situacija nebebūna tokia skaudi ..., TD4: „... <vaikui norisi likti su tėvais> ...“; TD5: „... artimų žmonių, kad kuo mažiau traumuoti vaiką ir kad būtų kuo mažiau neigiamų išgyvenimų, emocijų, su kuriomis jam vienam sunku susitvarkyti> ...“ TD6: „...<reikia žmogaus, kuris gebėtų ir mokėtų vaiką priimti ... verkiantį, rėkiantį, besimušantį...jei vaikas perduodamas giminaičiams, vaikui lengviau susitaikyti ir adaptuotis> ...“; TD8: „...<žmogaus, kuri būtų susietas emociniais ryšiais. .dažniausiai tai būna tetos, dėdės, pusbroliai, kaimynai... emocinis palaikymas, pokalbiai, pažįstamo artumas> ...“;
	Laiko adaptuotis naujoje aplinkoje poreikis	TD3: „...<kai vaikas keliauja iš vieno namų į kitus, taip dažnai nutinka paaugliams, kurie savo amžiuje ir taip sumišę ir nematę tinkamo pavyzdžio, įgiję žalingų įpročių, neturintys tinkamų socialinių įgūdžių, atskirti nuo tėvų, tenka keisti

		gyvenamą vietą, ugdymo įstaigą – tai kelia daug iššūkių, įgaunama trauma, pasitaiko, kad neranda ryšio su globėjais, ypač jei jie laikini, tampa sunku užmegzti kontaktą su vaiku, todėl vaikas vėl perkeliamas, o tai jam atsiliepia, jis jaučiasi nestabiliaiTD6 jaučiasi nereikalingas, jo elgesys tampa nekontroliuojamas. Tokie pavyzdžiai liūdniausi, bet praktikoje nėra dažni>“; TD6: „...< tačiau jei vaikas apgyvendinamas globėjų šeimoje ar bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikui reikia ilgesnio laiko adaptacijai> ...“;
	Pagalbos susivokti situacijoje poreikis	TD3: „...<vaikui, atskirtam nuo tėvų, labiausiai reikia aiškumo ir konkretumo, leisti jam išgyventi situaciją, atsakyti į kylančius klausimus, pagal tiek kiek jis supranta. Kalbėti aiškiai, paprastai, pagal vaiko amžių suprantamais žodžiais. Padėti vaikui suprasti, kad išsiskyrimo metu normalu jausti dviprasmiškus jausmus, būti pasimetusiam...padėti suprasti, kad jis nėra kaltas, padėti suprasti, dėl ko jis buvo atskirtas...padėti pajusti atsakomybę už savo veiksmus, o ne savo tėvų elgesį... svarbu leisti vaikui jausti, išgyventi jausmus... juos išreikšti> ...“; TD4: „...<reikia viską paaiškinti jam suprantama kalba, atsižvelgiant į vaiko amžių...jei gali kalbėti...kad išsakytų nuomonę, norus ir poziciją...išaiškinti, kodėl taip vyksta, kas bus toliau, su kuo ir kur gyvens...ar galės, kada ir kur susitikti su savo tėvais ... psichologo pagalba... gali padėti susidoroti su nerimą keliančia įtampa TD5: „...<vaikui reikia paaiškinimo, kas vyksta> ...“; TD8: „...<vaikui reikia paprasto, elementaraus paaiškinimo, atsižvelgiant į amžių ..tik tiek, kiek jis gali suprasti.. neapkraunant našta>> ...“;
	Ryšio su tėvais palaikymo poreikis	TD4: „... <svarbu paraleliai dirbti su tėvais, kad būtų išlaikomas ryšys. Tai labai svarbus aspektas...Vaikui girdint apie tėvus neturi būti sakoma neigiama informacija, nuteikinėjama prieš...tėvus> ...“;
	Ryšio su kitais vaikais šeimoje poreikis	TD8: „...<labai svarbu neišskirti vaikų, jei šeimoje auga daugiau kaip vienas> ...“.

Teikiamą pagalbą vaikui apibūdinančios kategorijos, subkategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Institucijų bendradarbiavimas	Ištaigos, teikiančios pagalbą	TD1: „...<ugdymo ištaigos, bendruomeniniai šeimos namai, policija, medicinos ištaigos, nevyriausybinių organizacijų. Šios gal būtų pagrindinės. Psichologais, ugdymo ištaigų specialistais, tėvais, globėjais, > ...“; TD2: „... <psichologais, ugdymo ištaigų specialistais, pareigūnais, VĮATĮ specialistais, medicinos specialistais, NVO, priklausomybių ligų specialistai...visi, kurie tuo metu gali padėti vaikui> ...“; TD3: „... <Psichologais, ugdymo ištaigos specialistais, tėvais, globėjais, VTAĮT specialistai, medicinos specialistai, pareigūnai ... laikiniais globėjais ... intensyviai bendradarbiauju su globos centro koordinatoriais.> ...“; TD4: „...<mobilių komandų ... specialistais ... psichologai ... teisėsaugos specialistais ... glaudus darbas su globos centro specialistais ... savo praktikoje dažniausia kontaktuoju su šeima ir globos centro koordinatoriais, ugdymo ištaigomis. Išimtiniais atvejais ... tenka pasitarti su savivaldybės... specialistais atsakingais už globą.. su VTAĮT> ...“; TD5: „...<vietos mokykla, biblioteka, kultūros centru, socialinių paslaugų centru. Pagalba vaikui negali būti teikiama iš vieno šaltinio – vaikas stebimas visose institucijose, su kuriomis susiduria, kad laiku pastebėti pokyčius ir atvirkščiai – stebėti vaiko pokyčius, kad kuo efektyviau padėti vaikui>“> ...“; TD6: „...<socialinių paslaugų specialistais, globos centro specialistais> ...“; TD7: „...<spec. pedagogai, psichologai, medicinos darbuotojai, policija> ...“; TD8: „... <jei vaikas artimoje aplinkoje: mokykla, globėjai, psichologai, medicinos ištaiga, jei institucijoje, su juo nedirbu, dirba ištaigoje dirbantys specialistai> ...“.
	Specialistų teikiama pagalba	TD1: „... <Vaiko laikino paėmimo iš šeimos metu pagalbą šeimai teikia mobili komanda, kurią sudaro psichologas, priklausomybių specialistas ir socialinis darbuotojas. Ilgalaikiam darbui su šeima – atvejo vadybininkas, kuris sudaro pagalbos šeimai planą. Pagal poreikį šeimai gali būti skiriama ir kitų specialistų pagalba> ...“; TD2: „... <Praktiškai visais, kurie vienaip ar kitaip susiję su vaiku ir gali įtakoti pagalbos vaikui ir šeimai procesą. Kiekvienas specialistas yra be galo svarbus ir jo indėlis pagalbai yra reikšmingas. Manau psichologas, socialinis darbuotojas, priklausomybių ligų specialistas, vaiko teisių specialistas, atvejo vadybininkas yra tie, kurie turi veikti kaip kumštis, turėti vieningą poziciją, veikti kryptingai, nuosekliai, nes tai yra pagrindinė komanda...esminis yra veikimas komandoje, derinant veiksmus, dalijantis informacija, susitariant dėl tolimesnių veiksmų ir priemonių. Glaudus bendradarbiavimas čia sėkmės garantas... VTA specialistai, psichologo, psichoterapeuto

		konsultacijos. Atvejo vadybininkas glaudžiai bendradarbiauja su mobilios komandos specialistais, tariai dėl pagalbos galimybių. Vyksta nuolatinis nepertraukiamas bendradarbiavimas. ... Dalijamasi kokios poveikio priemonės jau yra bandytos, teiktos, kurios pasiteisino, kurios ne. Ką šeima priėmė, ko atsisakė. Kokia krizės eiga prieš tai buvo, kiek tokių krizių buvo. Kiek įsisenėjusi šeimos problema. Galiausiai aptariama kiek ir kaip, kada ir ko reikia.> ... “; TD3: „... <Komandinis darbas su vaiko teisių specialistais, GIMK, psichologo, psichoterapeuto konsultacijos> ... “; TD4: „... <Globos centras dirba su vaiku ir globėjais... Vaikų dienos centro psichologo konsultacija.. Su šeima dirba socialinis darbuotojas, psichologas, priklausomybių specialistas, globos centras, mobili komanda> ... “; TD5: „toku atveju šeimai teikiamos paslaugos ir taikoma atvejo vadyba... inicijuotas mobilios komandos specialistų sudarymas. Vėliau didžiąją pagalbą teikia būtent šie specialistai bendradarbiaudami ir veikdami kartu su atvejo vadybininku ir socialiniu darbuotoju...TD7: „...<tokių, kokių reikia, rekomenduoti atsižvelgti į vaiko šeimos situaciją ir vaiko savijautą> ...“;
Teikiamos pagalbos vaikui pobūdis	Pagalbos formų įvairovė	TD1: „... <pagalbos formų ir galimybių yra tikrai nemažai> ... “; TD5: „toku atveju šeimai teikiamos paslaugos ir taikoma atvejo vadyba... Dažniausia procesas trunka ilgai, nes stengiamasi šeimai ir vaikui taikyti individualius metodus. Vadinasi paslaugos tęsiamos> ...“. TD3: „...<organizuojami įvairūs mokymai, susitikimai> ... “; TD4: „... <siūlomos psichologo konsultacijos, globėjų individualios ir grupinės psichologo konsultacijos. Globėjų savitarpio pagalbos grupės...jei buvo teikiamos iki tol... teikiamos toliau socialinių įgūdžių ugdymo, palaikymo ir atkūrimo paslaugos> ... “; TD5: „...< vaiko globos pagalba, švietimo, socialinė parama> ...“; TD5: „... vaikų dienos socialinės priežiūros paslaugas, į kurias įeina socialinių įgūdžių formavimas, higienos įgūdžių formavimas, pagal poreikį psichologo konsultacijos, ugdymo užimtumas> ...“; TD7: „...< Teikiama medicinos, ugdymo, psichinės ir emocinės sveikatos pagalba, socialinių ir ugdymosi įgūdžių mokymai>“ TD8: „...<emocinė pagalba, motyvavimo technikos ..priklauso nuo to, kur vaikas atsiduria, jei pas artimuosius ... viskas paprastai...kurių nepažįsta, tada pagalba suteikiama per keleta dienų.. atsižvelgiama į situaciją, parenkami specialistai, pagalbos forma... pagalbos formos vienodos: visi specialistai paaiškina, ramina, stengiasi, kad gautų kuo daugiau ramumo, aiškumo... pagalba teikiama tiek, kiek vaikas tuo metu nori ... nes kitu atveju nieko nepasieksime... konsultacijų trukmė mažiau, koncentruotai, kad išlaikytų dėmesį> ...“.
	Tiesioginė pagalba vaikui	TD1: „...< galėčiau įvardinti emocinę pagalbą. Tai yra užuojauta, išsikalbėjimas, supratimas bei

		išklausymas...Nustačius vaiko poreikius, jam gali būti teikiama įvairi pagalba... psichologinė, medicininė> ... “; TD2: „ ... < vaikas gauna intensyvią pagalbą, kurios tuo metu jam reikia ...su vaiku intensyviai dirba mobilios komandos socialinis darbuotojas ir psichologas.. Situacija gali būti įvairi, nes vaikui gali prireikti ir kitų specialistų reaguojant į trauminius įvykius. Mokykloje greičiausiai bus papildomai atkreipiamas dėmesys į vaiką ir jo elgesį, socialinio pedagogo individualūs pokalbiai., ar darželyje auklėtojų, nes būtina stebėti vaiko elgesį ir pokyčius.. šie specialistai pateikia rekomendacijas atvejo vadybininkui ir socialiniam darbuotojui darbui toliau.. psichologo konsultacijos, psichiatro konsultacijos> ... “; TD2: „ ...<Vaiko globa institucijoje yra kraštutinis atvejis, nes tokia patirtis vaiką traumuoja antrą kartą. Trauma tarsi kartojasi, nes tai svetima šeimos modeliui aplinka ... Pirmieji su vaiku bendrauja vaiko teisių specialistai, kurie išklauso vaiką, suteikia galimybę jam pasakyti savo nuomonę. Vaikas pajunta, kad yra svarbus, nes kažkam rūpi... TD2: „ ... <Psichologo konsultacijos, psichiatro konsultacijos...pagalba teikiama čia ir dabar, nes tuo metu jos reikia... Svarbi pagalba vaikui ypatingai psichologinė, psichologo konsultacijos.. Jos, manau, yra pirmas dalykas ką gauna vaikas ir ką turi gauti šio traumuojančio įvykio kontekste....reikia atkreipti dėmesį ir į kitą pagalbą, kurios gali reikėti reaguojant į traumuojančius įvykius...gali kulti neurologinių sunkumų, susijusių su nerimu, įtampa, baime>... “; TD3: „ ...<emocinė pagalba vaikui. Stengiamasi palaikyti, suprasti vaiką, būti su juo jo situacijoje, paaiškinti ir atsakyti į jo klausimus, būti atvirais. .. svarbiausia nesuteikti tuščių vilčių, neskubėti ir palaipsniui megzti kontaktą..... psichologo konsultacijos, psichiatro konsultacijos, pagal amžių ir situaciją teikiamos priklausomybių ligų specialisto paslaugos>“ TD4: „... <su vaiku dirba globos centro specialistai ir pirmą mėnesį nuo krizės šeimoje pradžios, mobilios komandos specialistai...tenka dalyvauti susitikime tėvų su vaiku....tada stebiu, kaip tėvai bendrauja su vaiku. Tai ten tos pagalbos nebūna, dažniau stebėjimas ..kartais tenka lydėti vaikus į nuo seksualinės prievartos nukentėjusiųjų asmenų globos namus....tiesiogiai su vaiku tenka mažai dirbti....turiu ..šeimą, su močiute...mergaitė mažametė, tai darbas yra daugiau su visa šeima...vaiko gyvenamosios vietos stebėjimas apsilankymo metu, tiesioginis bendravimas su vaiku.> ... “; TD4: „ ... <Realios ir savalaikės pagalbos mūsų rajone yra labai mažai ... mūsų globos centras labai silpnas. Globos koordinatoriai mažai laiko skiria bendravimui su globėjais ir vaiku...šeimoje lankomasi kai reikia užpildyti...dokumentus. Psichologo pagalbą .. gauna tik...kurie patys ieško.> ...“; TD5: „ ...<psichologo konsultacijos, socialinio darbuotojo (globos koordinatoriaus) pagalba, užimtumo ir ugdymo paslaugos ... teikiama emocinė pagalba, supratimas, paaiškinimas vaikui situacijos pagal jo lygį. Nukreipiamame
--	--	---

		pagal poreikį psichologo konsultacijoms, kurios labai svarbios norint suprasti vaiko savijautą, mintis ir išgyvenimus, ypač jei vaikas nekalbus ir uždaras>“ TD6: „...< psichologo, esant poreikiui psichiatro konsultacijos...globos koordinatorės konsultacijos... tiesioginę pagalbą iš globėjų...intensyvios psichologo... patekusiems į globą> ...“; TD6: „mano užduotis koordinuoti paslaugų gavimą visai šeimai bei vaikui sudarant pagalbos planą pagal šeimos situaciją>“; TD7: „...< pastovų domėjimąsi vaiko pasiekimais, savijauta, konsultavimą, nukeipimą į kitus specialistus ar įstaigas, išvelgiant problemą> ...“; TD8: „... <emocinis nuraminimas, palaikymas, motyvavimas, informacijos suteikimas ..paaiškinama situacija> ...“. TD8: „...<bendradarbiaujant su psichologe, palaikymo dėl situacijos, nerimo mažinimas, nuraminimas, informacijos suteikimas> ...“.
	Pagalba šeimai	TD1: „...<užuojauta, išsikalbėjimas, supratimas bei išklauskymas... Tokia pagalba ypač reikalinga socialinę riziką patiriančiai šeimai, iš kurios paimti vaikai... Atvejo vadybininkas sudaro ilgalaikį pagalbos planą šeimai, kuriame pagal šeimos poreikius siūloma pagalba... kalbant apie tėvus, taip pat svarbu pagalba, nes dažniausiai tėvų, kurie patiria socialinę riziką, gyvenimą apsunkina neigiamas požiūris į juos>...“; TD2: „...<Pagalba teikiama šeimai... specialistai teikia intensyvią pagalbą jei jie ją priima... mobilios komandos veikia dviem kryptimis: darbas su tėvais, kita tuo tarpu vaikas. Abi šios kryptys labai svarbios.... kol teta globojo dukterėčią, pagalbos dėka tėvai tuo tarpu sveiko, stiprėjo, atsistatė. Galiausiai viskas baigėsi vaiko grąžinimu į šeimą ir labai sustiprėjusiais ryšiais šeimoje.> ...“; TD2, TD3, TD4: „... <Vaikams, tėvams, globėjams> ... TD6: „... tėvams dažniausiai teikiama ilgalaikė palaikomoji pagalba, specialistų konsultacijos.. pozityvios tėvystė įgūdžių ..finansinio raštingumo ugdymas> ...“;
	Pagalba globėjams	TD2: „...< Bendradarbiaujama su asmenimis, kuriems paskirta laikinoji globa. Analizuojama, ko reikia vaikui, kokia jo situacija naujoje aplinkoje. Kokios pagalbos reikia.> ...“;
Pagalbą įtakojantys veiksniai	Pagalbos atitikimas poreikiams	TD1: „...Tai yra užuojauta, išsikalbėjimas, supratimas bei išklauskymas...Tokia pagalba ypač reikalinga socialinę riziką patiriančiai šeimai, iš kurios yra paimti vaikai ir ji nėra visiškai atitinkanti vaiko poreikius, nes jos per mažai> ... “; TD2: „...<Specialistų pasiūla tiesiogiai įtakoja teikiamos pasiūlos veiksmingumą.. Jei specialistų pasiūla yra pakankama ir ji prieinama tai didelis sėkmės garantas> ...“; TD3: „... <Tuo metu pagalba dalinai atitinka, nes pats procesas gali trukti ilgai, vaikas gali neatsiverti> ... “; TD4: „...<pagalba turi būti labai specializuota pagal konkrečią situaciją> ... “; TD6: „...< socialinių paslaugų tinklas yra platus> ...“;

Paslaugų prieinamumas	TD5: „šeimai teikiamos kompleksinės paslaugos, kurios yra nemokamos ir lengvai prieinamos, specialistai konsultuoja ir nukreipia link pagalbos“ TD6: „...<šeimai kompleksinės paslaugos yra lengvai prieinamos, kurios yra nemokamos>“; TD7: „...<svarbu tinkamą pagalbą suteikti laiku...institucijų pasirinkimas platus> ...“. TD8: „...<didmiesčiuose platesnis paslaugų spektras, prieinamumas efektyvesnis, greičiau pasiekiamas>“.
Specialistų profesionalumas ir motyvacija	TD2: „... <priklauso nuo ... pačių specialistų kompetencijos ir jų kiekio. Kuo daugiau specialistų įtraukiama, tuo lengviau pasiekti pozityvaus pokyčio... vaiko teisių specialistai įgudę bendrauti su vaikais tokiose situacijose, veikia greitai ir profesionaliai> ...“; TD3: „...<pagalba priklauso nuo specialistų turimos darbinės praktikos, kompetencijos > ...“; TD4: „...<priklauso nuo įstaigos, profesionalumo, darbuotojų kompetencijų. ..nuo įstaigų tvarkų, politikos, darbuotojų pareigybų vykdymo ir kompetencijų> ...“; TD5: „...< priklauso dirbančių specialistų motyvacijos... svarbu neprarasti vilties pačiam specialistui>...“; TD6: „...<priklauso nuo specialistų motyvacijos padėti.. nes pastebiu, kad ..yra linkę nugalinti savo klientus> ...“; TD7: „...< specialistas turi mokėti įgalinti šeimą> ...“; TD8: „...<labai svarbu koks jo (specialisto) charakteris,... nusiteikimas ... profesinė sfera: kaip jaučiasi, .. kiek turi laiko .. kiek komanda bendrauja tarpusavyje, ... labai svarbus žmogiškasis faktorius> ...“.
Šeimos motyvacija	TD2: „... <priklauso nuo šeimos ir vaiko įgūdžių, motyvacijos ... jei šeima pripažins jai kylančias problemas tai jau dalis sėkmės. Vadinasi šeima analizavo savo situaciją ir priėmė tam tikrus sprendimus ... su šiais dalykais tobulėja šeimos įgūdžiai, formuojasi kitokios nuostatos, atsiranda stiprybės. Klientas įgalinamas spręsti jam kylančias problemas jam suteikiant jėgų...Visa tai siejasi su kliento savarankiško funkcionavimo siekiu, kuris yra visų veiksmingų teikiamų paslaugų pagrindas> ..“; TD3: „...<.nuo pačių tėvų požiūrio ir noro priimti ...sprendimus...tėvai nuolat motyvuojami, skatinami teigiamų pokyčių link, organizuojami įvairūs mokymai, grupiniai susitikimai> ...“; TD4: „...<priklauso nuo noro ir motyvacijos priimti pagalbą ... yra buvęs atvejis, kad nepavyko tėvams susigrąžinti vaiko...nors buvo dedamos didžiulės pastangos....vykta į susitikimą tėvų su vaiku. .teikiamos kompleksinės paslaugos.. tačiau tėvams nepavyko pakeisti gyvenimo būdo.> ...“; TD5: „...<pagalba priklauso nuo vaiko ir šeimos motyvacijos, noro ir socialinių įgūdžių... > ...“; TD6: „...<svarbu, jog šeima būtų motyvuota ... ir spęstų krizinę situaciją ... nuo noro gauti ir priimti pagalbą> ...“;

	Artimųjų įsitraukimas į pagalbą	TD1: „...< turi didelę įtaką. Tai yra vaiko santykiai su pirminiu socialiniu tinklu....tėvų bendravimo su vaiku užtikrinimas yra sudėtingas, todėl svarbu, kad giminaičiai palaikytų artimą ryšį, nes jam tai teikia saugumo jausmą... tėvų, kurie patiria socialinę riziką, gyvenimą apsunkina neigiamas požiūris į juos, todėl palaikymas ir pagalba ypač svarbi iš artimųjų> ... “; TD2: „... <Artimieji yra pagrindinė šeimos stiprybė ... nes tai siejasi su sėkmingais pagalbos vaikui atvejais darbe....pozicija svarbi, nes neretai sustiprina vaiką...artimieji sustiprina vaiką kai pagalbos procese dalyvauja jam nepažįstami žmonės. Vaikas mažiau patiria streso.... teta sutiko prižiūrėti dukterėčią...Vaikas, kuris buvo socialiai apleistas.. neturintis socialinių įgūdžių, juos įgijo. Sunkiai, kantriai veikiant artimiesiems.> ... “; TD3: „...<teigiamai. Vaikas jaučia saugumo jausmą, jei yra galimybė matytis su artimaisiais, tada lengviau susitaiko su situacija ir ją priima. Pats atskyrimas nebūna toks sudėtingas ir traumuojantis. Vaikai nuostabūs – jie atlaidūs, myli be ribų ir taisyklių...didžioji dalis pagalbos vaikui priklauso nuo tėvų pastangų, motyvacijos ir sprendimų, kad susigrąžinti vaiką ir sukurti jam saugią aplinką...> ... “; TD4: „...<artimųjų aplinka...pati svarbiausia...gali sumažinti stresą, nežinomąbę, nesaugumo jausmą, baimę.. Mano praktikoje visi vaikai pateko pas giminaičius.. Tas suteikia galimybę vaikui likti...pažįstamoje aplinkoje... mums tampa prieinamesnis bendradarbiavimas su globėjais...vaikui sutrumpėja adaptacinis periodas, lengvesnis prisitaikymas prie pasikeitusių aplinkybių.. tėvams su vaiku lengviau tartis dėl susitikimų ar bendravimo> ... “; TD5: „...<artimųjų bendradarbiavimas, domėjimasis vaiku, jo pasiekimais, įsijautimas į situaciją, jo jausmus labai svarbus>...“; TD7: „...<reikšmė ir įtaka didelė, vaikas supranta, kad jis nėra vienas...suteikia saugumo, vaikas patiria mažiau įtampos ir streso, kitaip žiūri į ...situaciją> ...“; TD8: „...<labai svarbu ... galima ... susirinkti papildomą informaciją. Įtaka tikrai didelė, ji teigiama ir labai svarbi> ...“.
--	--	---

	Vaiko įtraukimas į pagalbos teikimą jam	TD1: „...<Vaiko įtraukimas į pagalbos planą priklauso nuo patiriamų problemų. Jas nustačius, specialistas sudaro pagalbos planą.. papasakoja vaikui, kokių priemonių bus imtasi ir kokia pagalba bus teikiama... daugiausiai padeda pokalbiai, aiškinimas kas bus, jį kam to reikia. Užmezgus ryšį su vaiku ir pelnius jo pasitikėjimą, viskas tampa paprasčiau.> ...“; TD2: „... <Įtraukiami specialistai palaipsniui, reaguojant pagal situaciją... Vaiko įtraukimas yra prioritetas> ...“; TD3: „...<Vienareikšmiškai pamažu, įtraukiant jį į procesus pasitelkiant įvairius metodus (piešimo terapiją, stebint jo bendravimą, žaidimą, kokių ryšių ir kaip jis geba užmegzti su aplinka). ...svarbu aiškiai sakyti vaikui tikslus ir priežastis, kokių priemonių numatoma imtis, kiek tai truks.. svarbu ..jam suprantama kalba papasakoti situaciją... Suprasdamas vaikas labiau įsitraukia, tampa motyvuotas, patiria mažiau streso ir nerimo.... Džiugu, kad didelis dėmesys kreipiamas į vaiką, jo nuomonę, poreikius.> ...“; TD4: „... <tiesioginis bendravimas su vaiku. Bendravimas su ugdymo įstaiga. ... kai vaikas pateko pas tetą kitame rajone, tai galimybės bendrauti su vaiku nebuvo. Vaiko poziciją šeimos atvejo peržiūros metu išsakydavo mobilios komandos, VTAIT specialistai, globos koordinatoriai...kontaktuodavau su globėja ir iš jos sužinodavau kaip sekasi vaikui> ...“; TD5: „...<vaikas turi būti supažindinamas su procesu, įgaunamas vaiko pasitikėjimas, užmezgamas ryšys>...“; TD6: „...< su vaiku užmezgamas ryšys.. įgaunamas vaiko pasitikėjimą ir tik tada prasideda intensyvus darbas> ...“; TD7: „...< išklausoma vaiko nuomonė, atsižvelgiama...kaip jis mato.. kaip jaučia ir supranta... Vaikas įtraukiamas sudominimu, palengva jo neišgąsdinant> ...“; TD8: „...<visada prisistatome vaikui, ...klausiame, ar sutinka bendrauti, nurodome trukmę...taikyti netradicinius metodus: filmo terapiją, piešimo terapiją, specialios kortelės (kas mažai kalba). Įtraukimas vyksta individualiai, palaipsniui, pagal amžių... kad priartėti ... užmegzti ryšį.. suprasti>“.
Sunkumai, susiję su pagalba vaikui ir jo šeimai	Specialistų trūkumas	TD1: „...<Teikiant pagalbą šioje situacijoje susiduriama su problemomis...specialistų trūkumas. Vaikui pagalbos reikia čia ir dabar, tačiau visur yra eilės, pas psichologą, psichoterapeutą dažnu atveju reikia laukti ne vieną savaitę.> ...“; TD2: „...< trūksta priklausomybių ligų specialistų, psichologų, kaip kurių specialistų pasiūla itin maža ir neatitinka poreikių, reikia vaikų psichologo.. Neretai specialistai itin dažnai keičiasi ir klientas nebesupranta jam teikiamos pagalbos. Taigi turime ir didelę specialistų, teikiančių pagalbą, kaitą> ...“; TD3: „Globėjų trūksta daugelyje savivaldybių. Žinoma, mes visada norime, kad vaikas laikinai apsigyventų namų aplinkoje, iš šeimos į šeimą, bet ne visada pavyksta> ...“ TD6: „...<psichologų bei spec. pedagogų trūkumą ugdymo įstaigose, ypač kaimo vietovėse...mažesniuose miestuose trūksta vaikų psichiatro> ...“;

	Specialistų profesionalumo trūkumas	TD1: „...<specialistų kompetencija yra diskutuotinas klausimas, kartais atrodo, kad geriau jokia pagalba, nei tokia, kokia yra suteikiama kabutėse. Taigi manau, kad šiai dienai, ta pagalba nėra visiškai atitinkanti vaiko poreikius... trūksta specialistų nuoširdaus darbo, bendro darbo labai trūksta. Nesidalinimas informacija...labai trūksta paprasto bendradarbiavimo ir noro padėti> ...“; TD2: „...< silpnai veikia globos centras, kurio pagalba neretai teikiama formaliai, stokojant profesionalumo, paslaugų vaikui ir jo artimiesiems, darbas nekoordinuojamas, veiksmai tarpusavyje nederinami, nesilaikoma tvarkų ir nuostatų. Viskas vyksta tarsi padrikai ir bet kaip. Nesiorientuojama į vaiko geriausius interesus.. stokojama žinių, darbas vyksta labai silpnai> ...“ TD4: „... <globos centras labai silpnas..nepakankamas globos centro specialistų įsitraukimas į darbą su šeima... specialistai nesilaiko konfidencialumo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo principų. > ...“; TD7: „...<situacija yra bloga, specialistams trūksta kompetencijos ir žinių ir noro dirbti šį darbą...vienetai kurie tikrai nuoširdžiai dirba ir teikia pagalbą...gebėjimo būti žmogumi, atsižvelgti ir įsigilinti į problemas ..
	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka	TD1: „Labai trūksta susikalbėjimo tarp institucijų, vieningos pozicijos ir noro padėti šeimai, vaikui. Visi kratosi atsakomybės nuo savęs, padaro tik tiek, kiek parašyta pareigybės aprašyme. Tačiau to tokio nuoširdaus darbo, bendro darbo labai trūksta.. Nesidalinimas informacija ..didelis trūkumas...labai trūksta paprasto bendradarbiavimo ir noro padėti... kai kurios problemos lieka neišspręstos, nes esame nepajėgūs to padaryti.> ...“;
	Paslaugų neprieinamumas	TD1: „...<sudėtingas tas prieinamumas...visur eilės, ...dažnu atveju reikia laukti ne vieną savaitę....trūksta susikalbėjimo.. vieningos pozicijos ... noro padėti ... visi kratosi atsakomybės ... padaro tik tiek kiek reikia.> ...“; TD1: „...< paslaugų skaičius ribotas, o vaikui gali neužtekti vienos konsultacijos per savaitę... > ...“; TD2: „...<mažame miestelyje.. didelis paslaugų trūkumas...neturime pozityvios tėvystės mokymų, šeimos mediacijos, netaikome šeimos konferencijos metodo> ...“; TD2: „... <Ilgas laukimas reikiamų specialistų, tam tikrų dokumentų gavimas. Priklauso nuo lokacijos, kur yra šeima, ar ten yra pakankamai specialistų, ar patogus susisiektis. Sunkiau prieinamos psichologo konsultacijos. Atokiose vietovėse visai neprieinami ir tie specialistai, kurie yra> ...“; TD3: „...<Sudėtingas. Ilgos eilės, pačių specialistų trūkumas. Kai kuriais atvejais specialistai turi pakelti nemenką krūvį, neretai trūksta laiko, kitų išteklių. Liūdniausia, kad juntamas nuolatinis globėjų stygius... jei turi pažįstamų – greičiau galima sulaukti atsakymų ir pagalbos.> ...“; TD4: „... <labai priklauso su geografinės padėties kur gyvena šeima. Didmiesčiuose prieinamumas didesnis, paslaugų pasiūla ir įvairovė tikrai ... platesnė ... miestuose tokios paslaugos prieinamesnės .. kaimiškoje vietovėje .. gali būti nepasiekiamos dėl susisiektis> ...“;

		TD5: „...<šeimai kompleksinės paslaugos.. kaimo vietovėse jos sunkiau prieinamos dėl pasiekiamumo>...“; TD8: „...<mažesnėse vietovėse... sudėtingesnis dėl susisiekiimo, trūksta specialistų ... paslaugų, ..didesnės eilės, paslaugų spektras mažesnis> ...“.
	Vaiko ir/ar šeimos nenoras priimti pagalbą	TD1: „...<pačio vaiko nenoras priimti pagalbą, nusistatymas> ...“; TD2: „... <vaiko nenoras priimti specialistų pagalbą įtakoja kylančius sunkumus... Tėvų socialinių įgūdžių stoka, kai tėvai ribotai suvokia savo ir vaiko situaciją ir daugelį dalykų priima kaip normalūs, nekeliantys nei jiems nei vaikui rizikų.. galiausiai dėl įgūdžių stokos negebėjimas rasti pagalbos, nemokėjimas jos ieškoti..> ...“; TD3: „...<tėvų abejingumas> ...“; TD5: „...< nenoras priimti pagalbą.. Tai užima daug laiko, pagalbos procesas lėtėja, kai kurie išgyvenimai gali palikti pėdsakus ir vaiko ateityje. TD7: „...<šeimos nenoru priimti pagalbą> ...“; TD8: „...< nes vaikas nebūtinai tuo metu viską papasakoja ir atskleidžia, priklauso nuo amžiaus, charakterio, vieni drąsesni, o kiti atvirkščiai, vieni atviresni, kiti manipuliuoja> ...“
	Pagalbos prioritetas – suaugusiųjų problemoms	TD2: „...< Pastebiu, kad vyrauja praktika kai suaugę ir jiems kylančios problemos yra prioritetas specialistams, teikiant pagalbą vaikui. Vaikas tarsi lieka nuošalyje...Tai tarsi ne vaiko reikalas. Jis tarsi negali žinoti dėl savo amžiaus ir nebrandumo. Vaikas įtraukiamas į pagalbos procesą minimaliai, o praktikoje jis net nekviečiamas į atvejo vadybos posėdžius, nes vaiko teisių specialistai tai suvokia kaip vaiko traumavimą. Nors ši vaiko teisė...yra prioritetingė> ...“.

**Pagalbos teikimo vaikui, atskyrus jį nuo biologinės šeimos, tobulinimo galimybės
apibrėžiančios kategorijos, subkategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pagalbos profesionalumo didinimas	Specialistų ryšio su vaiku stiprinimas	TD1: „...<Daugiausia padeda pokalbiai, aiškinimas kas bus, kam to reikia. Užmezgus ryšį su vaiku ir pelnius jo pasitikėjimą, viskas tampa paprasčiau> ...“; TD2: „... <Procesas trunka ilgiau, šeimai ir vaikui taikomi individualūs metodai.. specialistai parenkami pagal situaciją. institucijų ir specialistų bendradarbiavimu, informacijos pasidalinimu> ...“; TD7: „...<vaikai mėgsta atvirumą, todėl... reikia išlaikyti tikrumą, nesakyti netiesos ir nieko nežadėti> ...“; TD8: „...< taikyti ne tik pokalbius, tačiau įvairias technikas, kad priartėti prie vaiko...filmo terapija (pažiūrėję, kad papasakotų ir lengviau būtų suprasti jų požiūrį, vertybes, lengviau prakalbinti...sudominti vaiką, nepamiršti, kad jie vaikai ir būti žaismingesniems...“; TD7: „...< rekomenduoti atsižvelgti į vaiko šeimos aplinką ir vaiko savijautą> ...“;
	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas	TD1: „...<institucijos turėtų labiau bendradarbiauti> ...“; TD2: „...<stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą... globos centro paslaugų stiprinimas> ...“; TD3: „...<bandyti užmegzti kuo daugiau kontaktų su įvairiomis įstaigomis ir specialistais> ...“; TD5: „...<bendradarbiaujant, kalbantis ir bandant atrasti ryšį, pasitelkiant įvairių specialistų pagalbą> ...“; TD6: „...<organizuoti tarpinstitucinius susirinkimus, rengti intervizijas su specialistais, gilintis į problematiką, vieningai ieškoti... sprendimų būdų> ...“; TD7: „...< intensyviau ir reguliariai bendradarbiauti ...dalintis informacija. .su institucijomis ir specialistais, nes dažniausiai bendradarbiaujama, kai iškyla bėda> ...“;
	Pagalbos savalaikiškumo užtikrinimas	TD1: „...<pagalba turi būti skiriama iškart, vaikas neturėtų jos laukti savaitę ar dvi, nes jam ji reikalinga čia ir dabar. didesnis finansavimas> ...“; TD3: „...<jei turi pažįstamų greičiau galima sulaukti atsakymų ar pagalbos> ...“; TD6: „...<vaikai, patekę į globą psichologą, psichiatrą turėtų gauti iškart.. motyvuoti visuomenę tapti globėjais...skatinti globėjus ir vyresnius vaikus imti į globą> ...“;
	Specialistų kompetencijų didinimas	TD1: „...<..specialistai, dirbantys su šeimomis, turėtų labiau kelti savo kompetenciją> ...“; TD3: <Tobulinti specialistų kompetencijas, įstaigos .. domėtis savo specialistų sunkumais...kuo galima prisidėti bendrai> ...“;
	Institucijų įvaizdžio stiprinimas	TD4: „... Globos centro kaip įstaigos vardo viešinimas...galbūt...vadovo pakeitimas....geros reputacijos įstaiga gali pritraukti kompetentingus specialistus...turėtų savanorių>“.
	Visa apimanti pagalba	TD4: „... <Apjungti kuo daugiau specialistų ir paslaugų siekiant labiau visa apimančios pagalbos> ...“;